

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΤΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ ΑΛΕΞΙΟΣ

Ψυχογεωγραφία

Το αστικό μέλλον μέσα από την ανάγνωση της *Πόλης Εμπειρίας*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ :-)

Στον επιβλέποντα καθηγητή μου Αλέξιο Τζομπανάκη για την καθοδήγηση και την υπομονή του

Στους γονείς μου που με στήριξαν σε όλη τη διάρκεια της προσπάθειας αυτής

Στους φίλους μου που με ανέχτηκαν

Στον Αποστόλη και τον Γιωργάκη που ήταν τόσο καλά παιδιά όσο εγώ διάβαζα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Πόλη Εμπειρία	
1.1: Ψυχογεωγραφία και ορισμοί.....	7
1.2: Οι Λεττριστές, ο Debord και η περιπλάνηση.....	8
1.3: Ο Πλάνητας ως πρωταγωνιστής της Ψυχογεωγραφίας.....	15
1.4: Η σχέση Ψυχογεωγραφίας και <i>Ενωτικής Πολεοδομίας</i>	17
1.5: Ο <i>Homo Ludens</i> στο παιχνίδι της περιπλάνησης.....	20
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Οι Καταστασιακοί και η αστική ανάγνωση	
2.1: Το ιδεολογικό υπόβαθρο των Καταστασιακών.....	27
2.2: Η <i>Δόμηση Καταστάσεων</i>	29
2.3: Οι Καταστασιακοί και η πόλη.....	31
2.4: Το παράδειγμα της New Babylon.....	34
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η περιπλάνηση στο μεταίχμιο της αστικής θεώρησης	
3.1: Ντανταϊσμός, Σουρεαλισμός και περιπλάνηση.....	41
3.2: Η Μοντέρνα πόλη των CIAM.....	43
3.3: Στροφή στην Μεταμοντέρνα αστική θεώρηση.....	47
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Παραδείγματα σύγχρονων ψυχογεωγραφικών θεωρήσεων	
4.1: Οι <i>Προσωρινές Αυτόνομες Ζώνες</i> του Hakim Bey.....	53
4.2: Το <i>Συντακτικό του Χώρου</i> του Bill Hillier.....	55
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Προς έναν σημειακό ανασχεδιασμό του αστικού χώρου	
5.1: Εξαγωγή βασικών μεθοδολογικών εργαλείων.....	65
5.2: Το παράδειγμα του Bankside Urban Forest των WWM Architects.....	67
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	81
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	82
ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ.....	86

Στην παρούσα εργασία πραγματεύεται η έννοια της Ψυχογεωγραφίας σαν βασικό μεθοδολογικό εργαλείο ανάγνωσης του αστικού τοπίου. Αφορμή για την ενασχόληση με το συγκεκριμένο θέμα αποτέλεσε η παρατήρηση των έντονων επιρροών που το γεωγραφικό περιβάλλον μίας πόλης ασκεί στον ψυχισμό και τις ασύνειδες επιλογές του ατόμου καθώς και η παρατήρηση της αντίθετης σχέσης, όπου η ανθρώπινη εμπειρία και επιθυμία καθορίζουν το χώρο πραγμάτωσης τους μέσα στην πόλη.

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το πως η Ψυχογεωγραφία μπορεί στη σύγχρονη εποχή να συμβάλλει στην ανάγνωση και στον σχεδιασμό και ανασχεδιασμό της πόλης. Παράλληλα, στόχο αποτελεί η ανάδειξη των επιμέρους μεθόδων πραγμάτωσης της μελετούμενης έννοιας. Η ανάλυση τόσο θεωρητικών όσο και πρακτικών προσεγγίσεων εφαρμογής της Ψυχογεωγραφίας στοχεύουν στην οικειοποίηση της έννοιας σαν πρακτική και στον καθορισμό σχεδιαστικών αρχών για την πόλη.

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν εξ αρχής διαισθητική. Το βασικό ερώτημα της μελέτης ορίστηκε λίγο πριν το τέλος αυτής σαν απόρροια της *διαδρομής*. Η *διαδρομή* αυτή ξεκίνησε από βιβλιογραφική ανασκόπηση με θέμα την περιπλάνηση, ενώ η Ψυχογεωγραφία αναδύθηκε στην πορεία. Άκρως σημαντική ήταν η εύρεση θεωρητικών και πρακτικών εφαρμογών Ψυχογεωγραφίας σε βαθos χρόνου, στοχεύοντας στον συσχετισμό της με το σήμερα και στους τρόπους που αυτή μπορεί να πραγματωθεί σε μία σύγχρονη κοινωνία. Το που και πως κατέληξε η ενασχόληση μας, οφείλεται κυρίως στον τρόπο ερμηνείας τόσο των απόψεων και των θεωριών που έχουν διατυπωθεί όσο και των πρακτικών αρχιτεκτονικών εφαρμογών τους.

Αρχικά, γίνεται προσπάθεια κατανόησης της έννοιας μέσα από ορισμούς και ερμηνείες. Ακολουθεί ιστορική αναδρομή της εμφάνισης και εξέλιξης της Ψυχογεωγραφίας ενώ η περιπλάνηση μελετάται ως η βασική μέθοδος πραγμάτωσης της. Άκρως σημαντική είναι η σχέση της Ψυχογεωγραφίας με έννοιες όπως η *Ενωτική Πολεοδομία*, ενώ το *παιχνίδι* αναδεικνύεται ως βασική πρακτική.

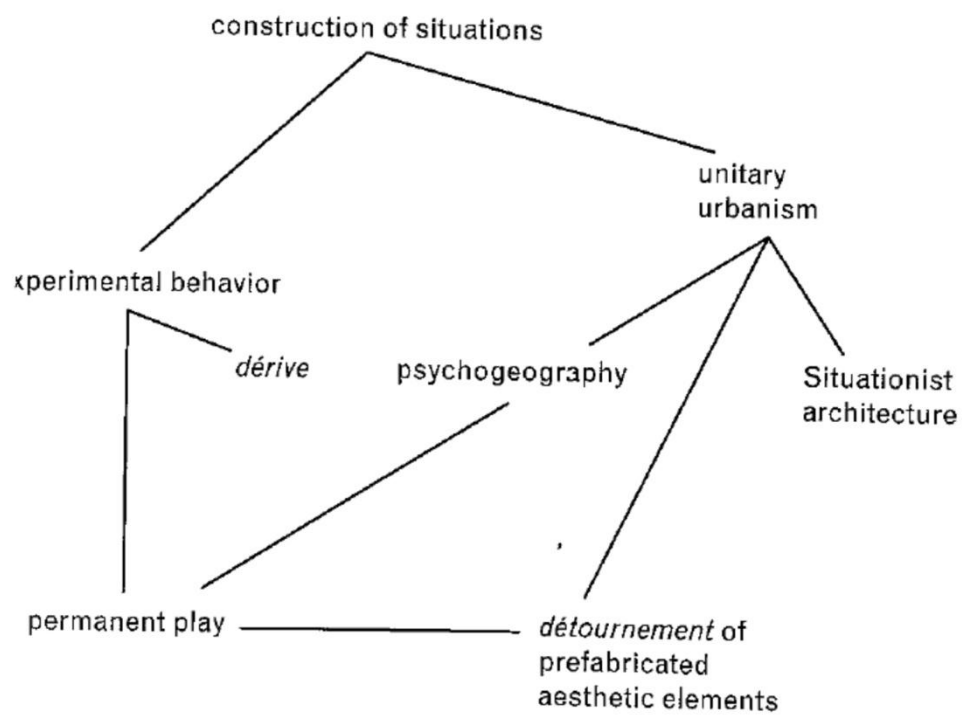
Παράλληλα, αναφέρονται οι Καταστασιακοί ως μία από τις κυριότερες καλλιτεχνικές ομάδες που εφάρμοσαν στην πράξη τις θεωρητικές αρχές της περιπλάνησης και της Ψυχογεωγραφίας. Τόσο το ιδεολογικό τους υπόβαθρο, όσο και η τεχνική της *Δόμησης Καταστάσεων* που εφάρμοζαν οδήγησαν σε μία άκρως ανανεωτική οπτική για την πόλη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της οπτικής αυτής είναι ο σχεδιασμός της πόλης New Babylon από τον ζωγράφο και βασικό μέλος των Καταστασιακών, Constant Nieuwenhuys.

Εκτός των άλλων, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναγωγή των ριζών της περιπλάνησης και της Ψυχογεωγραφίας στις αρχές ριζοσπαστικών καλλιτεχνικών ομάδων, όπως οι Ντανταϊστές και οι Σουρεαλιστές. Σημαντικές παρατηρήσεις προκύπτουν και από την μελέτη αστικών θεωριών και αντιλήψεων του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα, που διατυπώθηκαν από τους οπαδούς του Μοντέρνου Κινήματος αλλά και από αυτούς που το αμφισβήτησαν και το εξέλιξαν, διαμορφώνοντας τη λεγόμενη Μεταμοντέρνα θεώρηση της πόλης.

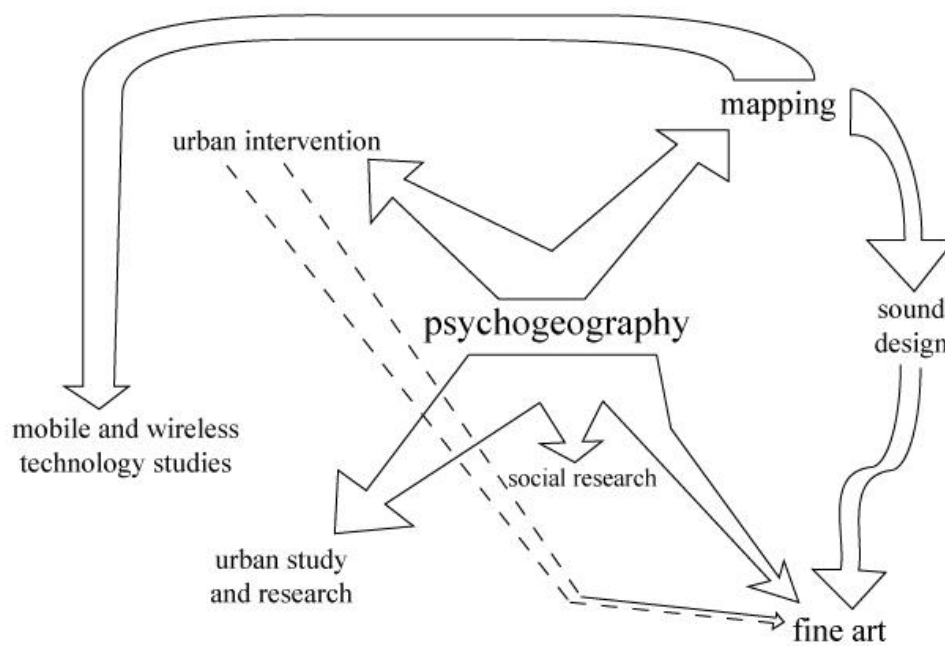
Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο τρόπος που αντιμετωπίζεται η Ψυχογεωγραφία ως μεθοδολογικό εργαλείο σε σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις της πόλης. Εργαλείο που διαμόρφωσε αρχικά αυτόνομους και μεταβαλλόμενους χώρους στις *Προσωρινές Αυτόνομες Ζώνες* (*Temporary Autonomous Zones*) του αναρχικού συγγραφέα Hakim Bey και έπειτα αστικές δικτυακές σχέσεις που αναλύονται μέσω του *Συντακτικού του Χώρου* (*Space Syntax*) του ακαδημαϊκού Bill Hillier.

Τέλος, κομβικό σημείο στην εργασία αυτή είναι η εξαγωγή εργαλείων και μεθόδων με κατεύθυνση τον σχεδιασμό και ανασχεδιασμό των σύγχρονων πόλεων. Σαν χαρακτηριστικό παράδειγμα μελέτης εφαρμογής των αρχών αυτών αναφέρεται και αναλύεται ο σχεδιασμός του Bankside Urban Forest των αρχιτεκτόνων WWM (Wetherford Stephen, Watson Christopher, Mann William) στο Λονδίνο.

καλή μας διαδρομή...

Διάγραμμα 1

Διάγραμμα 2

Διαγράμματα 1, 2: Πεδία επιρροής Ψυχογεωγραφίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Πόλη Εμπειρία

1.1 Ψυχογεωγραφία και ορισμοί

Ο όρος *Ψυχογεωγραφία* (*Psychogeography*) πρωτοεμφανίστηκε το 1955 από τον Γάλλο θεωρητικό και συγγραφέα Guy Debord. Είναι η μελέτη συγκεκριμένων κανόνων και επιρροών του γεωγραφικού περιβάλλοντος (συνειδητά οργανωμένων ή όχι) πάνω στα συναισθήματα και τη συμπεριφορά των ατόμων.¹

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ένας ακόμη ορισμός, σύμφωνα με τον οποίο, η Ψυχογεωγραφία περιγράφεται ως «ένα κουτί παιχνιδιών γεμάτο από ευφάνταστες και δημιουργικές στρατηγικές διερεύνησης της πόλης, οτιδήποτε θα μπορούσε να αποσπάσει τους πεζούς από τα καθιερωμένα μονοπάτια και πορείες τους ώστε να τους εισάγει σε διαδικασία αναγνώρισης και βιωματικής εμπειρίας του αστικού τοπίου».²

Σύμφωνα με τον θεωρητικό της αρχιτεκτονικής Anthony Vidler, Ψυχογεωγραφία είναι ένα περίπλοκο μείγμα μνήμης, εμπειρίας και χώρου που έγινε δράση από την πολιτικοκαλλιτεχνική ομάδα των Καταστασιακών (Situationists) την δεκαετία του 50', ενώ το θεωρητικό του υπόβαθρο διαμορφώθηκε από τον κοινωνιολόγο και φιλόσοφο Henri Lefebvre.³

Στο δοκίμιο του Καναδού αρχιτέκτονα Aleksandar Janicijevic, *Psychogeography Now - Window to an Urban Future* γίνεται αναφορά σε ακόμη έναν ορισμό της Ψυχογεωγραφίας, τον οποίο διατυπώνει ο Ολλανδός Ψυχογεωγράφος Wilfried Hou Je Bek, λέγοντας ότι Ψυχογεωγραφία είναι «η ενεργός διερεύνηση και ο εορτασμός της τυχαιότητας και των συγκυριών».⁴ Η ετυμολογία της λέξης, σύμφωνα με τον Janicijevic, προκύπτει από τον συνδυασμό των λέξεων <Ψυχολογία> και <Γεωγραφία> και εκφράζει την αλληλεπίδραση των δύο βασικών υποστάσεων της ύπαρξης (νοητικής και ψυχικής) με τη διανοητική διάδραση (Ψυχολογία) σε ένα συγκεκριμένο χώρο (Γεωγραφία).⁵

Ο όρος είναι υβριδικός και για το λόγο αυτό δεν υπάρχει στα παραδοσιακά ερμηνευτικά λεξικά. Αναλύοντας τη λέξη <Ψυχογεωγραφία> προκύπτει σαν επικρατέστερος ο ορισμός που πρώτος διατύπωσε ο Guy Debord, ο οποίος θεωρείται και θεμελιωτής της έννοιας. Παράλληλα, μέσα

από μία δεύτερη ανάγνωση διακρίνεται και μία σχέση αντίστροφη. Η Ψυχογεωγραφία δεν αφορά μόνο τις επιπτώσεις που το γεωγραφικό περιβάλλον έχει στον ψυχισμό του ατόμου αλλά και τις επιπτώσεις που έχει ο ίδιος ο ψυχισμός στο γεωγραφικό περιβάλλον.

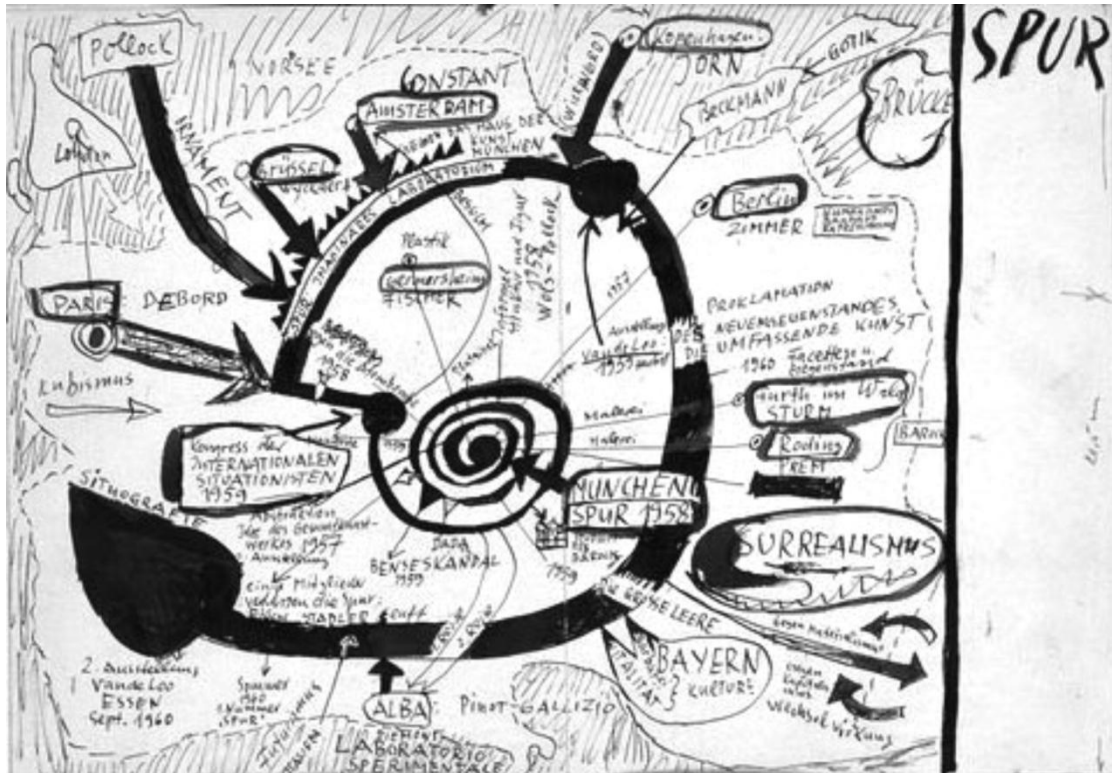
Ψυχολογία (Συναίσθημα, Επιθυμία) $\leftrightarrow$ Γεωγραφία (Χώρος, Περιβάλλον)

Για την περαιτέρω ερμηνεία της έννοιας της Ψυχογεωγραφίας θα ήταν ίσως σκόπιμη η συσχέτιση με τον κατά Simmel ορισμό του *Ψυχικού Τόνου* (*Stimmung*) του τοπίου. Ο κοινωνιολόγος και φιλόσοφος Georg Simmel υποστηρίζει ότι το αστικό τοπίο είναι μία ενότητα συντεθειμένων στοιχείων που στο σύνολο τους χαρακτηρίζονται από τον Ψυχικό Τόνο του τοπίου αυτού. «Ο Ψυχικός Τόνος του τοπίου όμως δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τρόπο αντικειμενικό λόγω της υποκειμενικότητας της ψυχικής κατάστασης και της συναισθηματικής ανταπόκρισης του παρατηρητή. Το τοπίο είναι από μόνο του ένα πνευματικό μόρφωμα, δεν μπορεί κανείς ούτε να το αγγίξει ούτε να εισέλθει σε αυτό με εξωτερικό τρόπο ενώ ζεί χάρη στην ενοποιητική δύναμη της ψυχής, σαν μία διαπλοκή του δεδομένου με τη δημιουργία μας, την οποία δεν μπορεί να εκφράσει καμία μηχανική προσομοίωση. Έτσι η αντικειμενικότητα του τοπίου περικλείεται στο πεδίο δράσης της δημιουργικότητας μας και ο ψυχικός τόνος, που είναι μία ιδιαίτερη έκφραση ή μια ιδιαίτερη δυναμική αυτής της δημιουργικότητας, συμβάλλει στην αντικειμενικότητα αυτή».⁶

1.2 Οι Λεττριστές, ο Debord και η περιπλάνηση

Ivan Chtcheglov (Gilles Ivain): «*Η αρχιτεκτονική είναι από τα απλούστερα μέσα για να διακρίνουμε τον χώρο και τον χρόνο, για να μορφοποιήσουμε την πραγματικότητα και να παράγουμε όνειρα*»⁷

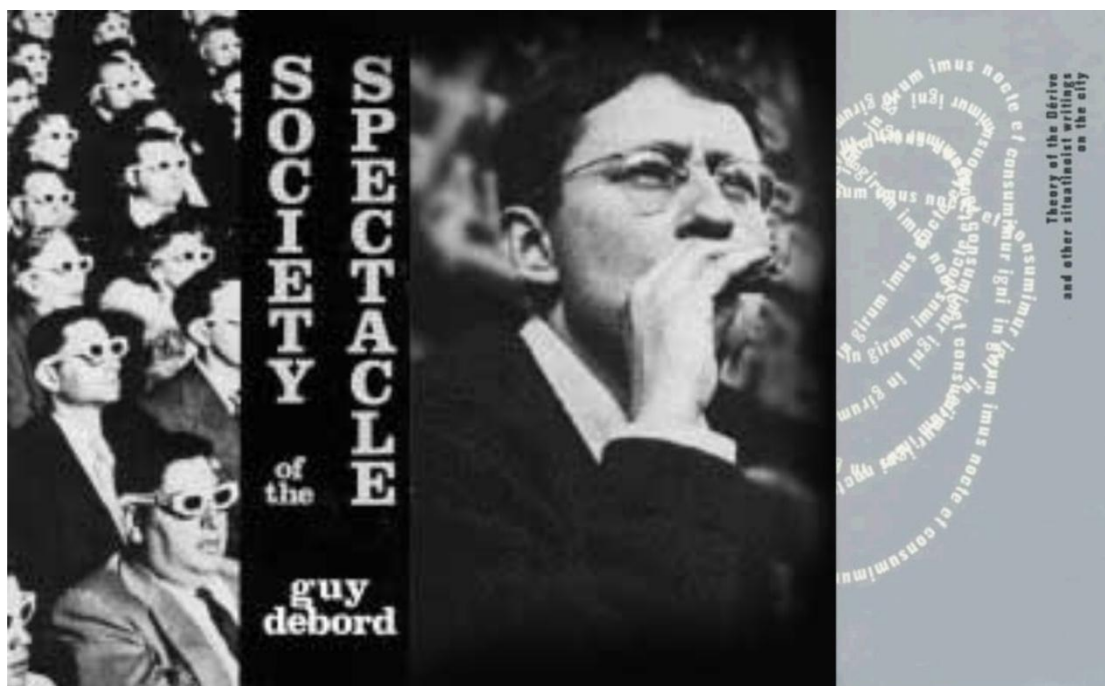
Η μέθοδος της Ψυχογεωγραφίας πρωτοεμφανίστηκε από την πολιτικοκαλλιτεχνική ομάδα των Λεττριστών (Lettrists) σαν τεχνική αστικής εξερεύνησης. Οι Λεττριστές ήταν μία ομάδα ριζοσπαστών καλλιτεχνών και

Εικόνα 1.1: Λεττριστικές τεχνικές της γερμανικής καλλιτεχνικής ομάδας Spur

θεωρητικών που έδρασαν με έδρα το Παρίσι την περίοδο 1952-1957 και είχαν κύριους εκπροσώπους τους, τον Μαρξιστή θεωρητικό Guy Debord και τον Γάλλο θεωρητικό Ivan Chatcheglon. Οι Λεττριστές ήταν οι πρώτοι που ανέπτυξαν την τεχνική της περιπλάνησης στο αστικό περιβάλλον του Παρισιού. Ήταν κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας αστικής περιπλάνησης, το καλοκαίρι του 1953 που προτάθηκε ο όρος Ψυχογεωγραφία ορίζοντας έτσι ένα μοτίβο συναισθηματικών πεδίων που διαπερνούν την πόλη. Με την μέθοδο της περιπλάνησης χαρτογραφήθηκαν τα πεδία αυτά και δόθηκε νέα ώθηση στην αστική θεώρηση. Η ομάδα αποτελούνταν από συγγραφείς, ποιητές, ζωγράφους και σκηνοθέτες, πολλές φορές με περιθωριακό χαρακτήρα και εθισμό στο αλκοόλ και τις ουσίες.

Ο Guy Debord (1931-1994) ήταν Γάλλος Μαρξιστής θεωρητικός, ιδρυτικό μέλος των Λεττριστών. Θεωρείται από τους σημαντικότερους διανοητές της σύγχρονης εποχής, διαδραματίζοντας καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση του ιδεολογικού υπόβαθρου του 20^{ου} αιώνα και συμβάλλοντας καθοριστικά στον καθορισμό της έννοιας της Ψυχογεωγραφίας.

Εικόνα 1.2: Δύο από τα βασικότερα έργα του Guy Debord

Από τα γνωστότερα έργα του είναι η *Κοινωνία του Θεάματος* (*Society of the Spectacle*)⁸ και η *Θεωρία της Περιπλάνησης* (*Theory of the Dérive*). Στα έργα αυτά ο Debord πραγματεύεται την ανάδειξη του εμπορεύματος ως φετίχ στην καπιταλιστική κοινωνία καθώς και την ανάδειξη της περιπλάνησης ως στρατηγική απεξάρτησης από αυτό αντίστοιχα.

Στο έργο *Κοινωνία του Θεάματος* (1967) ο Debord τάσσεται ξεκάθαρα ενάντια στον προηγμένο καπιταλισμό και θεωρεί ότι ο προηγούμενος με όπλα του τη διαφήμιση και τη μαζική κουλτούρα επηρεάζει την ζωή του ατόμου δημιουργώντας ψεύτικες ανάγκες, ανάγωντας την απόκτηση υλικών αγαθών σε αυτοσκοπό. Παράλληλα, υποστηρίζεται ότι υποβαθμίζεται η ποιότητα ζωής, αλλάζουν οι ψυχικές διαδικασίες και υποβαθμίζεται ο νους και η γνώση. Από την άλλη, στο έργο του *Θεωρία της Περιπλάνησης* (1958), ο Debord φανερώνεται ως ένας από τους κύριους υποστηρικτές της έννοιας της Ψυχογεωγραφίας ως μέσο απεξάρτησης από την εμπορευματοποίηση. Υποστηρίζει ότι μέσα από την εξερεύνηση της πόλης και την περιπλάνηση σε αυτήν, το άτομο μπορεί να καλύψει πρωταρχικές βιολογικές και ψυχολογικές ανάγκες και επιθυμίες του, αντί να καταφεύγει στις επιταγές του προηγμένου καπιταλισμού της εποχής. Εκτός των άλλων, στο έργο αυτό ο Debord

αναφέρει ότι στην περιπλάνηση ένα ή περισσότερα άτομα κατά τη διάρκεια μίας συγκεκριμένης περιόδου αφήνουν τα συνήθη κίνητρα τους για κίνηση και δράση, τις σχέσεις τους, τη δουλειά τους και τις ασχολίες του ελεύθερου χρόνου τους καθιστώντας τον εαυτό τους ελεύθερο να βιώσει τις ποιότητες του χώρου και τις συναντήσεις που θα προκύψουν στην πορεία της διαδρομής. Η περιπλάνηση βασίζεται τόσο στην ελευθερία του ασύνειδου όσο και στην κυριαρχία των ψυχογεωγραφικών παραλλαγών μέσω της γνώσης και της αξιολόγησης των δυνατοτήτων του ατόμου.⁹

Ως αποτέλεσμα της καταγραφής των αστικών περιπλανήσεων των Λεττριστών, προκύπτει η σύνταξη *Ψυχογεωγραφικών Χαρτών*. Οι χάρτες αυτοί ήταν αφαιρετικές αναπαραστάσεις των διαδρομών που οι περιπλανητές πραγματοποιούσαν στην πόλη, επανακαθορίζοντας ήδη υπάρχουσες περιοχές της καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Από τους πιο γνωστούς ψυχογεωγραφικούς χάρτες είναι αυτός που συνέταξε ο Debord για το Παρίσι το 1959, δίνοντας του την ονομασία *Naked City*. Ο Debord ονόμασε έτσι τον χάρτη εκφράζοντας την πεποίθηση των Λεττριστών ότι η αστική εξερεύνηση είναι εξίσου ερωτική με την εξερεύνηση ενός γυναικείου σώματος. Μιμούμενος την τεχνική του κολάζ συνέθεσε κομμένα τμήματα ενός συμβατικού χάρτη του Παρισιού και σχεδίασε μεταξύ αυτών κόκκινα βέλη, τα οποία αντιπροσώπευαν κινήσεις και ροές μεταξύ των διάφορων τομέων της πόλης. Με τον τρόπο αυτό χαρτογραφήθηκε κατ'επέκταση και το αποτέλεσμα των περιπλανήσεων. Στην *Naked City* αναπαρίσταται μία πόλη που μεταλλάσσεται καθώς αποδομείται ο συμβατικός της χάρτης και τα κομμάτια του επανατοποθετούνται αναδεικνύοντας τα χωρικά τοπία που εμπεριέχουν τα χωροχρονικά βιώματα των πρωταγωνιστών της Ψυχογεωγραφίας. Ο χάρτης είναι μία στρατηγική καταγραφής της εμπειρίας και της επιθυμίας, με την περιπλάνηση να αποτελεί ένα μέσο σχεδίασης στον αστικό καμβά. Ο περιπλανητής υποκύπτοντας στις κρυμμένες και υποσυνείδητες δυνάμεις της πόλης τραβάει μία νοητή γραμμή μέσα σε αυτήν. Η περιπλάνηση είναι μία αυτόματη γραφή που αντιστρέφει το επίσημο σχέδιο της πόλης αναδεικνύοντας μη χαρτογραφημένες αισθησιακές και υποσυνείδητες ποιότητες.¹⁰ Στην ίδια λογική ο Γάλλος φιλόσοφος Michel De Certeau μίλησε για μία *ρητορική του δρόμου*, εννοώντας το βάδισμα ως μία πρακτική που σε επινοητικό επίπεδο χαράσσει πορείες στην πόλη.¹¹

Τα κομμένα τμήματα του χάρτη επανατοποθετούνταν με τρόπο που δεν είχε σχέση με τον προσανατολισμό, αλλά κυρίως είχε να κάνει με τη διαδρομή που ακολουθήθηκε κατά τη διάρκεια της περιπλάνησης. Τα νέα τμήματα του χάρτη αναδεικνύονταν με βάση το μέγεθος τους ή με την τοποθέτησή τους σε πιο κεντρικά σημεία. Τα βέλη υποδείκνυαν την πορεία του περιπλανώμενου καθώς και τα σημεία που ξεκίνησε και τελείωσε η περιπλάνηση. Οι χάρτες αυτοί δεν είχαν κλίμακα και έτσι μια μικρή γειτονιά μπορεί να εμφανιζόταν μεγαλύτερη από μια ολόκληρη συνοικία αν η ατμόσφαιρα αυτής ήταν πιο ισχυρή. Παράλληλα, ολόκληρα ενδιαμέσα τμήματα δεν απεικονίζονταν καθώς δεν είχαν καμιά ουσιαστική σημασία για την περιπλάνηση.

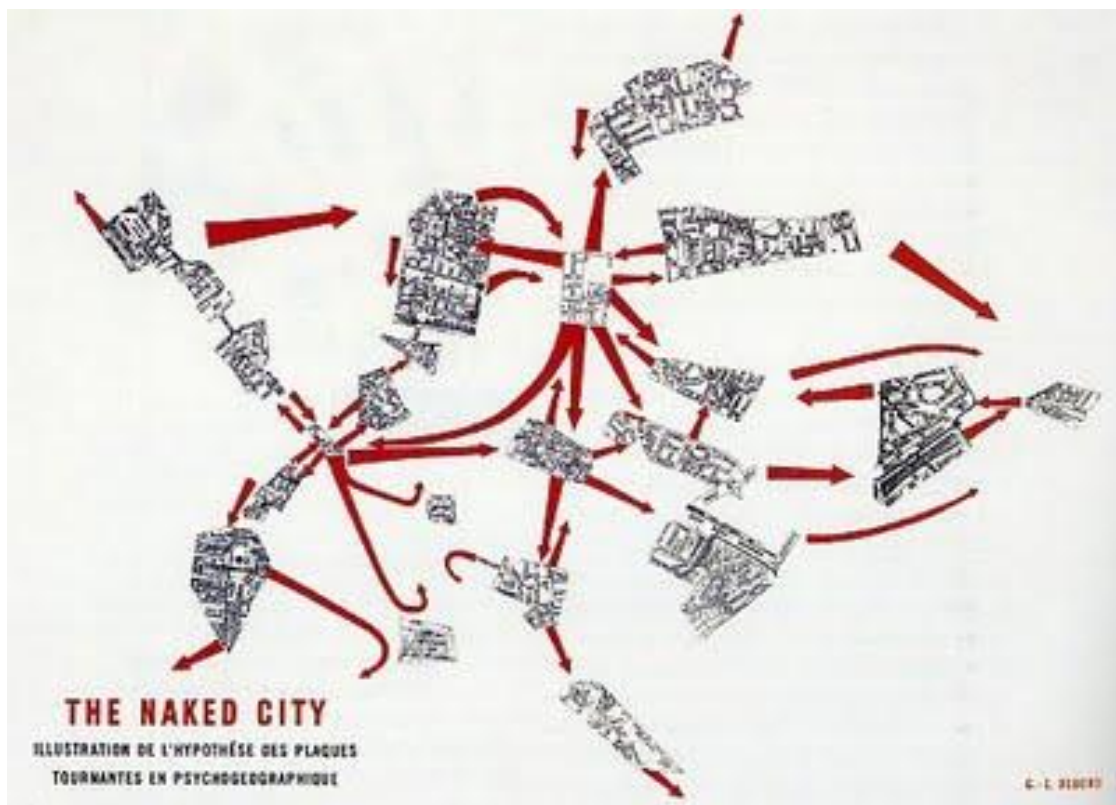
Στους ψυχογεωγραφικούς χάρτες παράλληλα διακρίνονται στοιχεία όπως διαδρομές και κόμβοι που σύμφωνα με τον Αμερικανό πολιορκό Kevin Lynch αποτελούν τις κυριότερες δομές και μηχανισμούς μίας πόλης.

Εικόνα 1.3: Οι κυριότερες δομές της πόλης σύμφωνα με τον Kevin Lynch

Στο βιβλίο του *Image of the City*, ο Lynch διαχωρίζει τα στοιχεία μίας πόλης σε: *Διαδρομές (Paths)*, *Άκρα (Edges)*, *Συνοικίες (Districts)*, *Κόμβους (Nodes)* και *Ορόσημα (Landmarks)*. Οι κόμβοι αποτελούν τους πυρήνες της πόλης και είναι άμεσα συνδεδεμένοι με τα μονοπάτια, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν συμβάντα κατά τη διάρκεια του ταξιδιού.¹² Η σημασία των διαδρομών εξαρτάται κυρίως από τον βαθμό της εξοικείωσης των κατοίκων με την πόλη, ενώ η κάθε διαδρομή νοηματοδοτείται βάση χαρακτηριστικών χωρικών ποιοτήτων όπως η *κλίμακα*, οι *αποστάσεις*, το *πλάτος* των δρόμων, το *ύψος* των κτηρίων, τα *τοπόσημα*, τα αναπτύγματα των *όψεων*, οι *υφές* στα πεζοδρόμια και η *βλάστηση*. Τις περισσότερες φορές μάλιστα οι *διαδρομές* είναι αυτές που ενοποιούν την πόλη και της προσδίδουν ισχυρή ταυτότητα¹³, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν μέρος του δικτύου της. Οι *κόμβοι* είναι στρατηγικές εστίες της πόλης όπως σταυροδρόμια ή συγκεντρώσεις συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, μεγάλης ή μικρής κλίμακας, εθνικού ή

διεθνικού χαρακτήρα, οι οποίες σύμφωνα με τον Lynch είναι κυρίαρχα *σημεία αποφάσεων*. Σε ακραίο σημείο και η ίδια η πόλη μπορεί να θεωρηθεί (στα πλαίσια ενός ευρύτερου δικτύου) από μόνη της ένας κόμβος.¹⁴ Ο περιπλανητής κατά τη διάρκεια παραγωγής του χάρτη πρέπει να προσαρμόσει την υπόσταση και την εικόνα του στο φυσικό περίγυρο του. Όταν εκείνος εξοικειωθεί με το περιβάλλον του τότε χαρτογραφεί με τους εξείς τρόπους: α) Με νέες εικόνες που παράγονται ακόμα και σε μέρη οικεία, β) Με μία απλή περιγραμματική γραμμή που γεμίζει προς τα μέσα, γ) Με σύνθεση στοιχείων πάνω σε ένα μοτίβο ή κάνναβο, δ) Με τη σύνδεση περιοχών της περιφέρειας, ρυθμίζοντας τόσο το εσωτερικό τους όσο και τις μεταξύ τους συνδέσεις και ε) Από έναν υφιστάμενο πυρήνα ο οποίος εξελίσσεται και μορφοποιείται. Χαρτογραφώντας ο περιπλανητής, σχεδιάζει στον αστικό ιστό αυξάνοντας, μειώνοντας, προσθέτοντας, αφαιρώντας, ανακατεύοντας, παραμορφώνοντας, δομώντας.¹⁵

Εικόνα 1.4: Η Naked City του Debord

Σκοπός των ψυχογεωγραφικών χαρτών είναι να μελετηθούν οι συνθήκες που επικρατούσαν κατά τη διάρκεια της περιπλάνησης καθώς και οι χωρικές και μη (κλίμα, συναντήσεις, κόπωση) συνθήκες που επηρέασαν τις βιολογικές

και ψυχολογικές λειτουργίες του περιπλανητή. Σύμφωνα με τον Debord στα πλαίσια αυτών των διαδρομών διαμορφώνονταν *Ενόητες Ατμοσφαιρών* (*Ambiances*),¹⁶ όπως ο ίδιος τις ονόμαζε. Παράλληλα θεωρούσε σκόπιμο το συνδυασμό δύο διαφορετικών ατμοσφαιρών, αυτής του «μαλακού» περιβάλλοντος (μεταβλητά στοιχεία της πόλης όπως η παρουσία και η απουσία, το φως, ο ήχος, ο χρόνος, η ανθρώπινη δραστηριότητα και οι ιδέες) και αυτής του «σκληρού» περιβάλλοντος της πόλης (δομημένο περιβάλλον). Εκείνος που καθόριζε τις συνθήκες των ατμοσφαιρών αυτών ήταν ο ίδιος ο περιπλανητής.

Εικόνα 1.5: Εξασκώντας την Ψυχογεωγραφία

Σύμφωνα με τον Γάλλο ψυχαναλυτή Jaques Lacan η περιπλάνηση ως δράση δεν είναι μία καθαρά αυτοματοποιημένη δραστηριότητα που στηρίζεται στο τυχαίο αλλά ούτε και μία απόλυτα λογική δραστηριότητα. Προκύπτει ότι εξαρτάται κυρίως από τη στιγμή που γίνεται και αποκτά έναν σχεδόν ψυχαναλυτικό χαρακτήρα καθώς κάνει ορατό κάτι το οποίο αποτελεί εσωτερική κατάσταση. Σε αυτό που δίνεται έμφαση είναι η αλληλεπίδραση των στοιχείων που κατασκευάζουν μία ατμόσφαιρα. Γίνεται ζύμωση των στοιχείων και μελετάται η αλληλεπίδραση του χώρου με τον περιπλανώμενο.

Οι ενότητες ατμοσφαιρών αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούν *κόμβους* ατμοσφαιρών. Με αυτόν τον τρόπο προσδιορίζονται οι περιοχές που λειτουργούν σαν ενωποιοητικοί χώροι και σε αυτές είναι που ο περιπλανώμενος επανέρχεται κατά τη διάρκεια της δράσης, λόγω της έλξης που ασκούν τα χαρακτηριστικά της σε αυτόν.¹⁷

1.3 Ο Πλάνητας ως πρωταγωνιστής της Ψυχογεωγραφίας

Walter Benjamin: «*Το πλήθος είναι το πέπλο μέσα από το οποίο η οικεία πόλη μεταμορφώνεται για τον πλάνητα σε φαντασμαγορία*»¹⁸

Η περιπλάνηση αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για ποιητές όπως ο William Blake, ο Thomas de Quincy, ο Edgar Allan Poe, ο Charles Baudelaire και ο Walter Benjamin ενώ η ποίηση τους εστιάζει στο αστικό τοπίο και στις ιστορίες ή στις μυθοπλασίες που αυτό εμπεριέχει.

Οι απαρχές της περιπλάνησης και της Ψυχογεωγραφίας θα μπορούσαν να ανιχνευθούν στον *Πλάνητα (Flâneur)* του Γάλλου ποιητή του 19^{ου} αιώνα Baudelaire. Ο Πλάνητας δεν περιπλανάται άσκοπα στην πόλη αλλά μέσα από το περπάτημα και την περιήγηση στο χώρο εξερευνά το αστικό τοπίο και τις παραμέτρους που το καθιστούν οικείο, ανοίκειο, θελκτικό ή απεχθές.

Εικόνα 1.6: Ο Πλάνητας του 19^{ου} αιώνα

Σύμφωνα με τον Baudelaire ο Πλάνητας δεν είναι ο περιθωριακός, υπανάπτυκτος μέθυσος που τριγυρίζει στη πόλη αλλά αυτός που ανήκει σε ανώτερη κοινωνική τάξη και έχοντας λύσει τις βιοποριστικές του ανάγκες, βγάζει βόλτα τη χελώνα του στις εμπορικές στοές του Παρισιού.¹⁹ Δεν τον απασχολεί ο χρόνος ή η σκοπιμότητα του περιπάτου αυτού, αλλά το βίωμα

των ερεθισμάτων του αστικού περιβάλλοντος και η ενεργός συμμετοχή στην φαντασμαγορία των πολλαπλών εικόνων της πόλης.

Ο Γερμανός φιλόσοφος Walter Benjamin στο έργο του *Arcades Project*²⁰ αντιμετωπίζει τον Πλάνητα σαν έναν αστικό παρατηρητή που για αυτόν η περιπλάνηση είναι ένα εργαλείο αστικής ανάλυσης αλλά και τρόπος ζωής. Είναι αεικίνητος, ανήσυχος, πυρετώδης και παλλόμενος, χαρακτηριστικά που αποδίδονται κατά κόρον στον Μοντέρνο άνθρωπο. Αποτελεί το υποκείμενο της εξερεύνησης του αστικού τοπίου και περιφέρεται στο πλήθος της μεγαλούπολης παρατηρώντας και αναζητώντας την έμπνευση στην ένταση των τυχαίων συναντήσεων και στο *Πνεύμα του Τόπου (Genius Loci)*.²¹ Σύμφωνα με τον Benjamin ο πλάνης είναι μία φιγούρα κομβική για την ανασύσταση της μητροπολιτικής εμπειρίας κυρίως σαν ειδήμονας των κατοφλιών. Δηλαδή των ενδιάμεσων αυτών χώρων, όπου ο περιπλανητής μετεωρίζεται σε μία ονειρική διάσταση της νεωτερικής υποκειμενικότητας.²²

Ο πλάνητας είναι πρόσωπο κλειδί. Απελευθερώνεται από κάθε δεδομένη χωρική σταθερά και διαμορφώνει χωρικές και διαπροσωπικές σχέσεις αλληλεπίδρασης. Το γεγονός ότι είναι ακτήμονας και δεν έχει οργανική σχέση με αυτούς που αλληλεπιδρά τον καθιστά αντικειμενικό παρατηρητή του χώρου. Η αντικειμενικότητα πηγάζει από την αποστασιοποίηση και την παθητικότητα του και καθώς δεσμεύσεις δεν υπάρχουν, επέρχεται η ελευθερία. Ο πλάνητας είναι ελεύθερος καθώς επιβλέπει τις καταστάσεις με λιγότερες προκαταλήψεις και μπορεί να τις κρίνει βάση γενικότερων και αντικειμενικότερων ιδανικών. Παράλληλα, σημαντικό είναι ότι στις ενέργειες του, εκείνος δεν δεσμεύεται από την συνήθεια ή το παρελθόν και έτσι βρίσκεται ταυτόχρονα κοντά και μακριά από τους γύρω του.²¹

Κατά τον Simmel οι πρώτες βάσεις για την προσέγγιση του φαινομένου της αστικής περιπλάνησης έγκεινται στον αστό που περιπλανιέται «ανά τας οδούς και τας ρυμάς της πόλης», με την μορφή του εκκεντρικού και σοφιστικέ δανδή, ο οποίος παρατηρεί και θυμάται, συλλέγει και επεξεργάζεται τις εικόνες που παράγουν οι δρόμοι της πόλης και ως ένα είδος *outsider*, αντιστέκεται με τον δικό του τρόπο στις επιταγές της νεωτερικότητας.²³ Ο πλάνητας ως ξένος εντάσσει την ετερότητα στην κοινωνία και εμπλουτίζει την νεωτερική συνείδηση, έτσι ώστε η αλληλεπίδραση μεταξύ ετεροτήτων να γίνεται υπό

αλληλέγγυους όρους. Η ζωή μετατρέπεται σε περιπέτεια καθώς δεν περιορίζεται μόνο στην στιγμιαία απόσχιση από την κανονικότητα, αλλά κυρίως αφορά τον τρόπο με τον οποίο η κανονικότητα και η ολότητα της ζωής βιώνονται. Η συνείδηση καλείται να υπερβεί το καθημερινό και συμβατικό, καθιστώντας τη ζωή μία συνεχή περιπέτεια.²⁴ Άμεση σχέση με την πρακτική της περιπλάνησης έχει η θεωρία σύμφωνα με τη οποία η διαίσθηση και η *ζωτική ορμή (élan vital)* ανάγονται σε ύψιστα σημεία της φιλοσοφίας της ζωής, ενάντια στον ρηχό ορθολογισμό και στα όρια που θέτει η πραγματικότητα.²⁵

Παράλληλα, σύμφωνα με τον Debord, η Ψυχογεωγραφία δεν αναφέρεται σε χρόνο που λειτουργεί κυκλικά ή περιοδικά. Μπορεί σαν φαινόμενο να επηρεάζεται από τις κλιματικές συνθήκες και την εναλλαγή των εποχών αλλά η περιοδικότητα ενός φαινομένου στο χρόνο δεν καθορίζει ή δεν περιορίζει την περιπλάνηση. Το κύριο κριτήριο της περιπλάνησης είναι η επιθυμία και σύμφωνα με τον Debord πρέπει να υπερτερεί των εξωτερικών συνθηκών ή των βιολογικών κοπώσεων.²⁶

Τέλος, με βάση τα λεγόμενα του κοινωνιολόγου Richard Sennett, ο πλάνητας περιδιαβαίνει την πόλη ενώ οι άνθρωποι που τον παρακολουθούν δεν αισθάνονται ελεύθεροι να τον πλησιάσουν και να του μιλήσουν. Ο παθητικός θεατής, όπως είναι αρχικά ο πρωταγωνιστής του Edgar Allan Poe στον *Άνθρωπο του Πλήθους*, μένει σιωπηρός και έκθαμβος πίσω από την βιτρίνα ενός καφέ, ενώ η πόλη μπορεί να βρίσκεται σε πυρετώδη κατάσταση. Όμως ακόμη και σε αυτήν την επιφανειακή διέγερση φαίνονται τα σημεία της αλλαγής.²⁷ «Ίσως στον αντίποδα του εκκεντρικού πλάνητα του 19^{ου} αιώνα, στην ματιά του οποίου ξεδιπλώνεται το αποξενωτικό θέαμα του μητροπολιτικού πλήθους, να βρίσκεται το περιπλανώμενο πιτσιρίκι που διασκεδάζει και *παριστάνει*. Και τούτη η πλανόδια θεατρική συμπεριφορά βρίσκεται σε απόλυτη αντίθεση με τη μιμητική προσαρμογή του πλήθους στο μητροπολιτικό σόκ.»²⁸

1.4 Η σχέση Ψυχογεωγραφίας και Ενωτικής Πολεοδομίας

Gil J Wolman: « *Η δημιουργία δεν μπορεί να είναι τίποτα λιγότερο από μία σύνθεση που στοχεύει στην κατασκευή ολοκληρωτικών ατμοσφαιρών και στυλ ζωής...Μία Ενωτική Πολεοδομία-η σύνθεση τεχνών και τεχνολογιών-πρέπει να*

δημιουργηθεί με βάση νέες αξίες ζωής, αξίες τις οποίες πρέπει να διακρίνουμε και να διαδώσουμε».²⁹

Ο όρος *Unitary Urbanism* έχει μεταφραστεί στα ελληνικά τόσο ως «Ενωτική» αλλά και ως «Ενιαία» Πολεοδομία. Ερμηνευτικά ο πρώτος όρος δηλώνει την τάση η πολεοδομία να διέπεται από ενοποιητικές σταθερές τόσο χωρικά όσο και πολιτικοκοινωνικοοικονομικά. Ο δεύτερος όρος από την άλλη μεριά, εκφράζει την επιθυμία ενιαίας αντιμετώπισης των επιμέρους στοιχείων μίας πόλης χωρίς όμως απαραίτητα να προσδίδεται ενεργός ρόλος στα στοιχεία αυτής και στην διαμόρφωση ενιαίου επιθυμητού χαρακτήρα.

Εικόνα 1.7: Χάρτες εφαρμογής της Ενωτικής Πολεοδομίας στην Ολλανδία, στο Βέλγιο και στο Παρίσι (Holland, Antwerpen, Rotterdam, Paris)

Στη συγκεκριμένη εργασία γίνεται χρήση του όρου *Ενωτική Πολεοδομία* όχι μόνο επειδή είναι ο πιο ευρέως διαδεδομένος αλλά κυρίως γιατί από τις απαρχές του φαινομένου της Ενωτικής Πολεοδομίας δόθηκε πρωταρχική σημασία στο πως η περιπλάνηση και η Ψυχογεωγραφία θα διαμόρφωναν

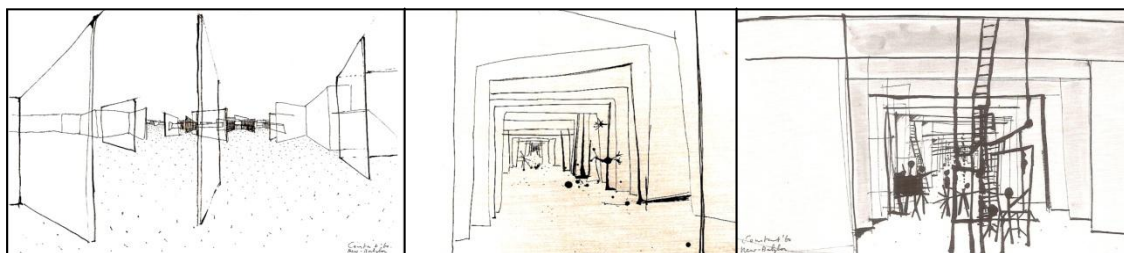
έναν ενεργητικό αστικό σχεδιασμό που θα ενοποιούσε την πόλη όχι μόνο σε χωρικά αλλά και σε κοινωνικοπολιτικά επίπεδα. Έτσι η Ενωτική Πολεοδομία μπορεί να οριστεί ως μία περίπλοκη, συνεχιζόμενη δραστηριότητα που συνειδητά επαναδημιουργεί το ανθρώπινο περιβάλλον σύμφωνα με τις πιο προηγμένες ιδέες σε όλους τους τομείς. Ανεξάρτητα από οποιαδήποτε σκέψη αισθητικής, η Ενωτική Πολεοδομία ήταν το αποτέλεσμα ενός νέου είδους συλλογικής διαδικασίας όπου η ανάπτυξη του δημιουργικού πνεύματος ήταν πρωταρχική προϋπόθεση.

Τόσο η περιπλάνηση όσο και η Ψυχογεωγραφία ήταν από τα κύρια εργαλεία με σκοπό την απομάκρυνση από την status quo πολεοδομία. Βασικό στοιχείο της θεώρησης αυτής είναι ο συμμετοχικός χαρακτήρας στην αστική πραγματικότητα καθώς και η αντιμετώπιση της τελευταίας σαν ένα παιχνίδι με συμμετέχοντες τους πολίτες. Άλλωστε όπως και ο Ivan Chitchevlov υποστηρίζει: «Η ενιαία πολεοδομία αντιτίθεται στην ακινητοποίηση των πόλεων μέσα στο χρόνο και κηρύσσει το διαρκή μετασχηματισμό τους, μια επιταχυνόμενη κίνηση εγκατάλειψης και ανοικοδόμησης της πόλης μέσα στο χρόνο».³⁰

Με βάση την περιπλάνηση, η Ενωτική Πολεοδομία προωθεί μεταβαλλόμενες και ρευστές χωρικές σχέσεις. Οι μετασχηματισμοί που οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές της Ψυχογεωγραφίας προκαλούν στην πόλη έχουν ως αποτέλεσμα την διαμόρφωση εφήμερων και διάσπαρτων χωρικών συνθηκών, οι οποίες οδηγούν σε νέες χωροχρονικές συνθήκες στην μητρόπολη. Στα πλαίσια της περιπλάνησης το άτομο με το ίδιο του το σώμα καθορίζει και μεταλλάσσει το χώρο. Μεταλλάσσει και επανακαθορίζει τις αστικές ατμόσφαιρες προσθέτοντας το προσωπικό του στοιχείο. Στο σημείο αυτό, η ταχύτητα διαπραγματεύεται σαν νέα διάσταση σχεδιασμού και αντίληψης του χώρου μέσα από νέα μέσα (μεταφορικά μέσα, πληροφορική, διαδίκτυο, τηλεμετική, κινητή τηλεφωνία). Παράλληλα, ρευστοποιούνται τα τοπικά όρια και η αρχιτεκτονική καλείται να επανακαθορίσει το ρόλο και τα εργαλεία της και να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες προκειμένου να μείνει ρυθμιστής ενός κοινωνικά ευαίσθητου και αισθητικά ποιοτικού περιβάλλοντος. Η δημιουργική περιπλάνηση διανοίγει πολλές διόδους σε ήδη υπάρχουσες κλειστές δομές. Άυλοι, άκτιστοι τόποι που κουβαλούν μαζί τους την πορεία της μετακίνησης του περιπλανητή. Σε ένα αόρατο, άχτιστο, φανταστικό κέλυφος που συνεχώς

μετασχηματίζεται και εμπλουτίζεται. Υπάρχουν πολλαπλές ταυτότητες και πολλαπλές σχέσεις που ένα άτομο μπορεί να έχει με διάφορους τόπους. Έτσι η μετακίνηση δεν είναι ζήτημα επιβίωσης αλλά επιθυμίας και επιλογής. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Simmel η περιπλάνηση δεν πρέπει να έχει όρια καθώς η διαίρεση του χώρου σαν ένα από τα αρχέτυπα ποιοτικά χαρακτηριστικά του αποτελεί αυθαιρεσία απέναντι στη φύση. «Το όριο δεν αποτελεί χωρικό γεγονός με κοινωνιολογικές επενέργειες αλλά κοινωνιολογικό γεγονός που μορφοποιείται χωρικά».³¹

Στην κατεύθυνση της Ενωτικής Πολεοδομίας οι φιλόσοφοι Gilles Deleuze και Felix Guattari υποστηρίζουν την πάλη των καθιερωμένων μαθηματικών με μία νομαδική επιστήμη που βασίζεται σε δυναμικές έννοιες όπως η ετερογένεια, η ώθηση στα άκρα και η συνεχής μεταβολή.³² Στα πλαίσια αυτής της συνεχούς μεταβολής η περιπλάνηση αποκαλύπτει στο άτομο την εμπειρία της πόλης, καθώς στις ίδιες τις όψεις της πόλης εκείνο βρίσκεται αντιμέτωπο με την εμπειρία των κόμβων, των αρθρώσεων, του χώρου και του χρόνου. «Η εμπειρία βρίσκεται στα σταυροδρόμια, εκεί δηλαδή που η πόλη φαντάζει σαν ένας λαβύρινθος. Ένας λαβύρινθος με εισόδους και περάσματα όπου κάθε διαδρομή αποτελεί μία δυνητική πορεία στη ζωή».³³ Ο περιπλανητής βασίζεται τόσο στην ακαριαία λήψη ερεθισμάτων όσο και αποφάσεων. Ο χρόνος συμπυκνώνεται και οι σκέψεις, οι δράσεις και οι αισθήσεις είναι ακαριαίες και αντανakλαστικές.³⁴

Εικόνα 1.8: Σκίτσα από το λαβυρινθώδες εσωτερικό της New Babylon

1.5 Ο *Homo Ludens* στο παιχνίδι της περιπλάνησης

Johan Huizinga: «Ας γίνει το παιχνίδι μου μάθηση και η μάθηση παιχνίδι μου»³⁵

Ο όρος *Homo Ludens* (Ο Άνθρωπος του Παιχνιδιού) πρωτοεμφανίστηκε στο βιβλίο του Ολλανδού θεωρητικού Johan Huizinga το 1938. Ο Huizinga

υποστηρίζει ότι ο Homo Ludens διαδραματίζει έναν από τους σημαντικότερους κοινωνικούς ρόλους. Κύριο μέλημα του συγγραφέα είναι η διερεύνηση του στοιχείου του παιχνιδιού στην διαμόρφωση του πολιτισμού. Υποστηρίζει ότι το παιχνίδι και η ευχαρίστηση που αυτό προσφέρει είναι από τα πρωταρχικά στοιχεία διαμόρφωσης όλων των επίγειων πολιτισμών. Παράλληλα, αντιμετωπίζεται σαν ελεύθερη και δημιουργική διαδικασία με τα εξής χαρακτηριστικά: α) Ελευθερία, β) Μη συμβατικούς τρόπους ζωής και συμπεριφοράς, γ) Μη συμβατικές χωροχρονικές συνθήκες, δ) Απόλυτη και ανώτερη τάξη και ε) Αδιαφορία για τα υλικά αγαθά και το κέρδος.³⁶

Εικόνες 1.9 – 1.10: Το παιχνίδι και ο δρόμος

Παράλληλα, Ο Huizinga υποστηρίζει ότι το παιχνίδι υποκινείται από το ένστικτο και η διασκέδαση που προέρχεται από αυτό, το μετατρέπει σε ανάγκη. Βασική προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ελεύθερου χρόνου³⁷ ενώ το ίδιο το παιχνίδι πραγματοποιείται σε συγκεκριμένα χρονικά και χωρικά όρια, βασίζεται σε αισθητικά κριτήρια όπως ο ρυθμός και η αρμονία και υλοποιείται κάτω από συγκεκριμένους κανόνες.³⁸ Στο βιβλίο του ο Huizinga αναφέρεται στα παραδείγματα του αρχιτέκτονα, του γλύπτη και του ζωγράφου, που παρά την παρόρμηση της δημιουργικότητας που τους κατακλύζει διέπονται από την πειθαρχία και την ικανότητα του χεριού. Εξίσου σημαντικά καθίστανται τα

ενδόμυχα ένστικτα για παιχνίδι διαισθητικό και αυθόρμητο, «όλες αυτές οι μη συνειδητές και χωρίς ξεκάθαρο σκοπό βόλτες που πραγματοποιούνται με το μυαλό και το σώμα».³⁹ Υπό αυτήν την έννοια και η Ψυχογεωγραφία δεν μπορεί να είναι αποκομμένη από το παιχνίδι, καθώς οι δυνάμεις που γεννούν και τα δύο φαινόμενα είναι κοινές.

Σημαντική είναι η διατύπωση της άποψης ότι ο άνθρωπος δεν θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται απλά ως *Homo Faber* (Κατασκευαστής) ή σαν *Homo Sapiens* (Σκεπτόμενος) αλλά σαν *Homo Ludens* (Παίκτης).⁴⁰ Σύμφωνα με τον Debord, αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της αυτοματοποίησης και της μηχανοποιημένης παραγωγής, στοιχεία που θα μπορούσαν να παρέχουν στον *Homo Ludens* τον επιθυμητό ελεύθερο χρόνο για παιχνίδι. «Το συνεχώς μεταλλασσόμενο πεδίο παιχνιδιού του νέου κόσμου και οι ελεύθερα επιλεγμένες παραλλαγές των κανόνων του παιχνιδιού θα αναπαράγουν μια ποικιλία τοπικών εικόνων που είναι ανεξάρτητες χωρίς να είναι αποκομμένες. Όλη αυτή η ποικιλία θα αναβιώσει την πιθανότητα αυθεντικών διαδρομών»⁴¹ Η ατμόσφαιρα του παιχνιδιού είναι από τη φύση της πολύ ασταθής καθώς οποιαδήποτε στιγμή η κανονικότητα μπορεί να υπερισχύσει. Όμως τα γεωγραφικά όρια του παιχνιδιού είναι ακόμα πιο ισχυρά από τον ασταθή και προσωρινό του χαρακτήρα καθώς κάθε παιχνίδι πραγματοποιείται μέσα στα όρια της χωρικής κυριαρχίας του.

Εκτός των άλλων, είναι κοινώς αποδεκτό ότι στο αστικό περιβάλλον τα δομικά και καλλιτεχνικά στοιχεία του μητροπολιτικού περίγυρου μπλέκονται με τέτοιο τρόπο μεταξύ τους ώστε πολλές φορές δεν είναι σαφή τα όρια μεταξύ συμβατικών ενασχολήσεων και παιχνιδιού. Στο σημείο αυτό είναι που αναδύεται ο ουτοπικός χαρακτήρας του παιχνιδιού, ο οποίος και εντείνεται μέσω ψυχογεωγραφικών θεωρήσεων. Μία από τις θεωρήσεις αυτές είναι η συνεχής επιθυμία για παιχνίδι και περιπλάνηση σε ένα περιβάλλον όπου ο δράστης έχει λυμένο το βιοποριστικό του ζήτημα, δεν χρειάζεται να εργάζεται, δεν τον επηρεάζει η κούραση ή οι κλιματολογικές συνθήκες και μπορεί να βρει τα απαραίτητα για αυτόν αγαθά όπου κ αν βρεθεί. Ανέκαθεν όμως υπήρχαν κοινωνικές δομές, οι οποίες επέβαλλαν στο ψυχογεωγραφικό φαινόμενο περιορισμούς και απαγορεύσεις εκεί που πιθανόν να έπρεπε απλά να διαιτητεύουν. Η αρχιτεκτονική σαν μέσο μπορεί όχι μόνο να χρησιμοποιήσει ως συνθετικό και μεθοδολογικό της εργαλείο το παιχνίδι αλλά και να το

καθορίσει εξ αρχής με την ρύθμιση των ατμοσφαιρών και των περιβάλλοντων, μέσα στα οποία αυτό πραγματοποιείται. Ο ίδιος ο χώρος μπορεί με τα χαρακτηριστικά του να ωθήσει σε περισσότερο ή λιγότερο καθορισμένες παιγνιώδεις συμπεριφορές.⁴²

- ¹ Debord Guy, *Introduction to a Critique of Urban Geography*, στο περιοδικό *Les Lèvres Nues* #6, 1955
- ² Hart Joseph, *A new Way of Walking*, Utne Reader, 2004
- ³ Vidler Anthony, *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1992, σελ.201-202
- ⁴ Janicijevic Aleksandar, *Psychogeography now- Window to an urban future*, <http://photoblog.urbansquares.com>, Τορόντο, Σεπτέμβριος 2008
- ⁵ Ibid.
- ⁶ Simmel Georg, *Περιπλάνηση στην Νεωτερικότητα*, επίμετρο: Habermas Jürgen, επιμέλεια: Γάγγας Σπ, Καλφόπουλος Κ, μετάφραση: Σαγκριώτης Γ, Σταθάτου Ο, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004, σελ.189
- ⁷ Chtcheglov Ivan, *Formulary for a New Urbanism*, 1953, στο περιοδικό *Internationale Situationniste* #1, 1958
- ⁸ ο τίτλος του πρωτότυπου κειμένου είναι *La Société du spectacle*
- ⁹ *Situationist International Anthology*, επιμέλεια έκδοσης και μετάφραση Ken Knabb, 1995, σελ.50
- ¹⁰ Wigley Mark, Catherine de Zegher, *The Activist Drawing: Retracing Situationist Architectures from Constant's New Babylon to Beyond*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2001
- ¹¹ Σταυρίδης Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, 1995, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2009, σελ.326
- ¹² Lynch Kevin, *The Image of the City*, 1918, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1960, σελ.46-48
- ¹³ Ibid., σελ.49-54
- ¹⁴ Ibid., σελ.72
- ¹⁵ Ibid., σελ.86-87
- ¹⁶ Debord Guy, *Theory of the Dérive*, <http://www.bopsecrets.org>
- ¹⁷ Ibid.
- ¹⁸ Benjamin Walter , *The Arcades Project*, translation: Howard Eiland, Kevin McLaughlin, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1999, σελ.21

- ¹⁹ Ibid., σελ.22
- ²⁰ ο τίτλος του πρωτότυπου κειμένου είναι *Das Passage-Werk*
- ²¹ Benjamin, Op.cit., σελ.316, 489
- ²² Σταυρίδης, Op.cit., σελ.341-351
- ²³ Simmel, Op.cit., Πρόλογος, σελ. 21
- ²⁴ Simmel, Op.cit., Πρόλογος, σελ. 21
- ²⁵ Simmel, Op.cit., σελ.34-35
- ²⁶ Simmel, Op.cit., σελ.61-63
- ²⁷ Debord Guy, *Society of Spectacle*, 1967, translation: Knabb Ken, 1994, Rebel Press, London, 2005, θέσεις 127-130, σελ.41-42
- ²⁸ Sennett Richard, *Η Τυραννία της Οικειότητας: Ο δημόσιος και ο Ιδιωτικός Χώρος στον Δυτικό Πολιτισμό*, μετάφραση: Μέρτικας Γ., επιμέλεια: Λυκιαρδόπουλος Γ., εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1999, σελ.165
- ²⁹ Σταυρίδης, Op.cit., σελ.30
- ³⁰ Wolman Gil J, *La plate-forme d'Alba*, στο περιοδικό *Potlatch*#27, Paris, 1956
- ³¹ Simmel, Op.cit., σελ.149-152
- ³² Vidler, Op.cit., σελ.214
- ³³ Σταυρίδης, Op.cit., σελ.334
- ³⁴ Ibid., σελ.27
- ³⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Homo_Ludens
- ³⁶ Huizinga Johan, *Homo Ludens: A study of the Play-Element in Culture*, 1944, Routledge&Kegan Paul, London, Boston and Henley, 1971, σελ.8-13
- ³⁷ Ibid., σελ. 9
- ³⁸ Ibid., σελ.9-11
- ³⁹ Ibid., σελ.168-168
- ⁴⁰ Peter Wollen, *Bitter Victory: The Art and Politics of the Situationist International* στο βιβλίο *On the Passage of a few people through a rather brief moment in time: The Situationist International 1957-1972*, επιμέλεια: Sussman Elisabeth, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1989, σελ.46
- ⁴¹ Debord(1967), Op.cit., σελ.56
- ⁴² Debord Guy, *On the Passage of a Few Persons Through a Rather Brief Unity of Time*, 1959

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οι Καταστασιακοί και η αστική ανάγνωση

2.1 Το ιδεολογικό υπόβαθρο των Καταστασιακών

«Θεωρώ τις επιθυμίες μου πραγματικότητα γιατί πιστεύω στη πραγματικότητα των επιθυμιών μου» - Ανώνυμο γκράφιτι, Παρίσι, 1968

Η Καταστασιακή Διεθνής (Situationist International) ήταν μία κίνηση ριζοσπαστών καλλιτεχνών και θεωρητικών που έδρασαν την περίοδο 1957-1972. Ήταν ακραίοι Μαρξιστές επαναστάτες οι οποίοι άσκησαν μεγάλη επιρροή και καθόρισαν το ιδεολογικό υπόβαθρο της εποχής τους. Πίστευαν ότι μόνο η επανάσταση θα μπορούσε να οδηγήσει στη επίτευξη της πρωτόλειας ανθρώπινης επιθυμίας. Από τα βασικά και ιδρυτικά μέλη των Καταστασιακών ήταν ο Guy Debord ο οποίος καθόρισε και επηρέασε τον ιδεολογικό πυρήνα της ομάδας. Τις θέσεις τους οι Καταστασιακοί τις έκαναν ευρέως γνωστές μέσα από το περιοδικό «Situationist International».

Η ομάδα των Καταστασιακών ήταν άμεσα επηρεασμένη από προγενέστερες ομάδες όπως οι Λεττριστές (Lettrists), το Φαντασιακό Μπαουχάους (Imaginist Bauhaus) και η Ψυχογεωγραφική Επιτροπή του Λονδίνου (London Psychogeographical Association). Καταστασιακά μέλη ήταν οι: Guy Debord (Γάλλος Μαρξιστής θεωρητικός), Asger Jorn (Σκανδιναβός καλλιτέχνης), Constant Nieuwenhuys (Ολλανδός ζωγράφος), Alexander Trocchi (Ιταλος συγγραφέας), Ralph Rumney (ιδρυτικό μέλος της Ψυχογεωγραφικής Επιτροπής του Λονδίνου), Attila Kotanyi (αρχιτέκτονας και επαναστάτης), Michelle Bernstein (Γαλλίδα συγγραφέας) και Raoul Vaneigem (Βέλγος φιλόσοφος).

Οι Καταστασιακοί θεωρούνται από τις σημαντικότερες καλλιτεχνικές ομάδες της Πρωτοπορίας του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα. Διακρίνουμε στα έργα τους έντονες επιρροές από σουρεαλιστικές ιδέες σχετικές με την τέχνη. Συγκεκριμένα, υποστήριζαν ότι η τέχνη και η πολιτική ήταν άμεσα συνδεδεμένες, ιδιαίτερα σε μία προηγμένη καπιταλιστικά κοινωνία όπου τα μόνα όπλα απέναντι στην μαζική κουλτούρα είναι η κατασκευή καταστάσεων,

NOUVEAU THÉÂTRE D'OPÉRATIONS DANS LA CULTURE

LA DISSOLUTION DES IDÉES ANCIENNES VA DE PAIR AVEC LA DISSOLUTION DES ANCIENNES
CONDITIONS D'EXISTENCE :

INTERNATIONALE SITUATIONNISTE

édité par la section française du I.S.I. - 30, rue de la montagne-garnier, paris 8^e

Εικόνα 2.1: Αφίσα που δημοσιεύτηκε στο πρώτο τεύχος του περιοδικού *Internationale Situationniste*

η ελευθερία, το παιχνίδι, η κριτική σκέψη, η Ψυχογεωγραφία και η Ενωτική Πολεοδομία. Η δράση τους, όσον αφορά στον ιδεολογικό της πυρήνα, χωρίζεται σε δύο περιόδους.⁴³ Κατά τη διάρκεια της πρώτης επίκεντρο της φιλοσοφίας τους ήταν ο τρόπος που αλληλεπιδρούσε η τέχνη με την πολιτική και ευρύτερα με την κοινωνία, ενώ κατά τη διάρκεια της δεύτερης η πολιτική σκοπιά έρχεται στο προσκήνιο αφήνοντας την τέχνη να διαδραματίζει δευτερεύοντα ρόλο.

Πρωταρχικής σημασίας ήταν η συμβολή των Καταστασιακών στον μεγάλης κλίμακας ξεσηκωμό, τον Μάη του 68' στο Παρίσι. Η χρονιά αυτή ήταν για εκείνους κομβική καθώς κατά τη διάρκεια του μεγάλου επαναστατικού ξεσηκωμού ενάντια στην κυβέρνηση De Gaulle, τόσο φοιτητές όσο και εργατικά σωματεία επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις ιδέες των Καταστασιακών. Η αντίσταση στον συνεχώς αναπτυσσόμενο καπιταλισμό ήταν το κυριότερο στοιχείο που τους ένωνε με την υπόλοιπη κοινωνία ενώ η τέχνη ήταν ένα μέσο με το οποίο μπορούσαν να επικοινωνήσουν την πεποίθησή τους αυτή. Έτσι το 1968 ήταν η χρονιά που η καταστασιακή δραστηριότητα έφτασε στο ζενίθ της και ταυτόχρονα ξεκίνησε και η γρήγορη καθοδική της πορεία με κατάληξη την διάλυση της ομάδας, το 1972.⁴⁴

2.2 Η Δόμηση Καταστάσεων

Guy Debord: *«Κάθε άνθρωπος να προσπαθήσει γι'αυτό που αγαπάει, γι'αυτό που τον έλκει (...) Μέσω αυτής της μεθόδου κάποιος μπορεί να συνοψίσει τα στοιχεία από τα οποία μπορούν να δομηθούν καταστάσεις καθώς και τους σχεδιασμούς που ενισχύουν τα στοιχεία αυτά»*⁴⁵

Σύμφωνα με τον Σκανδιναβό καλλιτέχνη και βασικό μέλος των Καταστασιακών Asger Jorn, *κατάσταση* είναι: «η διενέργεια ενός γεγονότος, της αισθητικής του γεγονότος ή της πολιτικής του γεγονότος, που αντιμετωπίζεται σαν μία χωροχρονική ενότητα, η οποία ποικίλει και μορφοποιείται, ενώ συμβαίνει στο χρόνο και μπορεί να μην ξαναπραγματοποιηθεί».⁴⁶ Άλλος ένας ορισμός της κατάστασης είναι αυτός της «ενωτικής και προσωρινής χωρικής φιγούρας (...) κάπου μεταξύ του

σκόπιμου και του τυχαίου, ένα προσωρινά σταθερό περιβάλλον αυτονομίας (...) που ανακαλύπτει ενδιαφέρουσες στιγμές και θελκτικούς τόπους».⁴⁷

Οι Καταστασιακοί ήταν οι πρώτοι που προσδιόρισαν το φαινόμενο της *Δόμησης Καταστάσεων* (*Construction of Situations*) και από εκεί πήραν και το όνομα τους. Ο πειραματισμός τους αυτός περιλάμβανε την δόμηση και τον καθορισμό περιβάλλοντων με καλλιτεχνικά μέσα και σύμφωνα με την ανθρώπινη επιθυμία. Από τα βασικότερα μέσα του πειραματισμού αυτού ήταν η Ψυχογεωγραφία και η Ενωτική Πολεοδομία. Στην ουσία η Δόμηση Καταστάσεων είχε σκοπό να ικανοποιήσει πρωταρχικές ανθρώπινες ανάγκες, καλύπτοντας ανώτερες επιθυμίες και αισθήματα. Οι Καταστασιακοί δρώντας πειραματικά δημιούργησαν περιβάλλοντα μέσα στα οποία επικρατούσαν συνθήκες ευνοϊκές για την κάλυψη και την πραγματοποίηση των εκάστοτε επιθυμιών.⁴⁸

«Στα πλαίσια μίας αρχιτεκτονικής που δομούνται καταστάσεις και γεγονότα, απαιτείται ένα φανταστικό σημείο εκκίνησης ενώ η πόλη με βάση αυτήν την κατεύθυνση αρνείται τον οποιοδήποτε περιορισμό της ελευθερίας της στο να δημιουργήσει το φανταστικό αυτό ξεκίνημα».⁴⁹ Παράλληλα, η διαδικασία Δόμησης Καταστάσεων σκόπιμα καθορίζει *στιγμές ζωής* που είναι συμπαγώς δομημένες και αντιπροσώπευουν τον συλλεκτικό χαρακτήρα των ενωτικών περιβάλλοντων και του παιχνιδιού. Αυτές οι στιγμές σκοπό έχουν εκτός των άλλων να αντιτίθενται στην θεαματική κουλτούρα της Μοντέρνας αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας.⁵⁰ Καλλιτέχνες όπως ο Ivan Chitcheglon ήταν ενάντια στην ανία της μοντέρνας πόλης, ενώ θεωρούσε πρωταρχικής σημασίας την δημιουργία μίας πειραματικής αρχιτεκτονικής που θα μπορούσε από μόνη της να δομήσει καταστάσεις. Ο ίδιος ήθελε από τους αρχιτέκτονες του μέλλοντος ένα νέο χωροχρονικό όραμα στο οποίο η ψυχανάλυση θα τασσόταν στο πλευρό της αρχιτεκτονικής.⁵¹

Οι καλλιτέχνες θέλοντας να δομήσουν καταστάσεις, σκηνοθετούσαν συναντήσεις και δημιουργικές στιγμές ζωής σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα. Παρήγαγαν σκηνικά και πιθανά μοντέλα λειτουργιών σε ένα μεταλλασσόμενο αστικό περιβάλλον, εκφράζοντας ταυτόχρονα την αντίθεση τους με το κυρίαρχο οικονομικοπολιτικό σύστημα.⁵² Σκοπός της Δόμησης Καταστάσεων ήταν η ποιοτική αλλαγή της ζωής με τη βοήθεια της τεχνολογικής προόδου. Άλλωστε μία σκηνοθετημένη κατάσταση είναι ένα από τα βασικά εργαλεία της

Ενωτικής Πολεοδομίας σε μία απελευθερωμένη κοινωνία. Ο Anthony Vidler στα πλαίσια αυτής της θεώρησης υποστήριζε ότι: «Η πόλη, με εμένα, αλλάζει και ξαναφτιάχνει τον εαυτό της, χαράσσει τα όρια της, βαθαίνει τις προοπτικές της και πάνω σε αυτό το ζήτημα, είναι μία μορφή ανοιχτή σε όλα τα ερεθίσματα του μέλλοντος (...) αυτός είναι ο μόνος τρόπος με τον οποίο μπορεί (η πόλη) μέσα από εμένα και να είναι πραγματικά ο εαυτός της και να μην σταματά να αλλάζει.»⁵³

2.3 Οι Καταστασιακοί και η πόλη

Ivan Chitchevlov (Gilles Ivain): *«Η αρχιτεκτονική είναι ο πιο απλός τρόπος για να αρθρώσουμε το χρόνο με το χώρο, να ρυθμίσουμε την πραγματικότητα, να πλάσσουμε όνειρα, να πετύχουμε όχι μόνο πλαστικές αρθρώσεις και ρυθμούς που εκφράζουν μια πρόσκαιρη ομορφιά, αλλά και μια διαμορφωτική ρύθμιση που εγγράφεται στην αιώνια καμπύλη των ανθρώπινων επιθυμιών και των προόδων που έχουν γίνει προς την πραγμάτωσή τους. Να γιατί η αυριανή αρχιτεκτονική θα είναι ένα μέσο τροποποίησης των σημερινών αντιλήψεων για το χρόνο και το χώρο, ένα μέσο γνώσης και δράσης»*⁵⁴

Οι Καταστασιακοί υποστήριζαν ότι μόνο μέσα από την *περιδιάβαση* (*pedestrianism*) της πόλης μπορεί κάποιος να βιώσει τον ενθουσιασμό των ενδότερων αστικών φαινομένων και γεγονότων. Οι πιο διάσημες τεχνικές, σε αυτήν την κατεύθυνση, ήταν η περιπλάνηση και η δόμηση καταστάσεων. Η εφαρμογή των τεχνικών αυτών ήταν το πρώτο βήμα μίας αστικής πράξης και ψυχογεωγραφικής θεώρησης στα πλαίσια της Μοντέρνας πόλης. Με βασικό εργαλείο την περιπλάνηση, ομάδες ανθρώπων στόχευαν στην κατανόηση και μετάφραση της γλώσσας του αστικού χώρου. Οι Καταστασιακοί ήθελαν να μετατρέψουν τις καταπιεσμένες επιθυμίες των ανθρώπων σε παιχνιδιάρικες αναδομητικές συμπεριφορές. Ταυτόχρονα η στάση αυτή ήταν μία σκληρή κριτική στην εμπορευματοποιημένη κοινωνία και στο πως αυτή καταπίεζε την επιθυμία για αυθεντική διασκέδαση και βιώματα. Ο θεωρητικός της αρχιτεκτονικής Reyner Banham υποστήριζε ότι οι Καταστασιακοί είχαν λύσει το πρόβλημα της ανάγνωσης της πόλης μέσω της τεχνικής της ψυχογεωγραφικής περιπλάνησης.⁵⁵

Εικόνα 2.2 - 2.3: Χαρτογράφηση καταστασιακών περιπλανήσεων στο Παρίσι

Η Ψυχογεωγραφία συνοψίζει στοιχεία από τη θεωρία των Καταστασιακών, τα οποία και εφαρμόζει στο επίπεδο της ευρωπαϊκής πόλης όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Θεωρείται ως μια πρακτική η οποία ξεκίνησε σαν παρατήρηση και πειραματισμός πάνω στα στοιχεία της αστικότητας, για να καταλήξει στον προσδιορισμό της καταστασιακής πόλης και στη γενικότερη θεωρία της Ενωτικής Πολεοδομίας. Η περιπλάνηση είναι το εργαλείο που στα πλαίσια της Ψυχογεωγραφίας χρησιμοποίησαν οι Καταστασιακοί για την ανάγνωση της πόλης. Είναι μια πράξη που εξαρτάται τόσο από το αστικό σκηνικό όσο και από τις επιθυμίες και τις ψυχολογικές συνιστώσες του ατόμου που την ασκεί τη στιγμή που την ασκεί. Όπως άλλωστε υποστηρίζεται «Η εμπειρία της περιπλάνησης μέσα στην πόλη είναι αυτή που προκαλεί μία διαρκή οργάνωση και ένα ξετύλιγμα διασυνδέσεων αντί για στατικές ιεραρχίες»⁵⁶

Στα πλαίσια αυτών των αστικών θεωριών, τα όρια της πόλης τίθενται εντός των ορίων της εμπειρίας του ατόμου που δραστηριοποιείται μέσα σε αυτήν. Σαν αποτέλεσμα, αμφισβητείται η πόλη ως ένα ενιαίο σύνολο ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύεται η πολλαπλότητα των στοιχείων που την απαρτίζουν, στοιχεία που προκύπτουν όχι μόνο μέσα από την λογική αλλά και από την εμπειρία. Η αντιμετώπιση της πόλης ως σκηνικό, την καθιστά ένα άθροισμα σκηνογραφικών ενοτήτων, των οποίων τα σκηνικά είναι τα κτήρια και μέσα, έξω και γύρω από αυτά δομούνται σκηνοθετημένες ατμόσφαιρες και περιβάλλοντα. Επιθυμία των Καταστασιακών ήταν να σχεδιάσουν ένα νέο αστικό χώρο με μεγαλύτερες ευκαιρίες εξερεύνησης και βασικές ασχολίες την

περιπλάνηση και την κοινωνική συναναστροφή. Υποστηρίζοντας μία πλαστική, μη Ευκλείδεια αντιμετώπιση αστικού σχεδιασμού⁵⁷ τάχθηκαν ενάντια στη Μοντέρνα αντιμετώπιση της πόλης και προώθησαν νέες μορφές αστικής αντίληψης.

Τα αποτελέσματα της δόμησης μίας ατμόσφαιρας και αυτός που την δομεί αποτελούν αδιάσπαστη ενότητα. Η διαδικασία αυτή είναι άμεσα εξαρτημένη από το πόσο ισχυρά είναι τα χωρικά χαρακτηριστικά ενός τόπου ώστε να μπορούν να συνθέσουν μία αδιάσπαστη χωρική ατμόσφαιρα. Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι συνεχώς μεταλλασσόμενα και έτσι όχι μόνο δεν γίνεται εκ των προτέρων να προσδιορίσουμε μία ατμόσφαιρα αλλά στην ουσία και αφού αυτή δομηθεί από στιγμή σε στιγμή μπορεί να αυτοαναιρεθεί και να αλλάξει. Η δυνατότητα επανάληψης της πράξης της περιπλάνησης ωστόσο μπορεί να αναδείξει περιοχές οι οποίες διατηρούν μια σταθερά έντονη ατμόσφαιρα. Εκτός των άλλων, η καταστασιακή πόλη στηρίζεται στην εναλλαγή των καταστάσεων-ατμοσφαιρών και έχει ως βάση την συμμετοχή των κατοίκων της, καθώς αυτοί απελευθερώνονται από τους προκατασκευασμένους ρόλους τους και γίνονται από παθητικοί θεατές ενεργητικοί δράστες.

Το αστικό αυτό πείραμα θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε τόπο ανεξαρτήτως κλίμακας, ύψους ή χαρακτήρα. Το τυχαίο παίζει λιγότερο σημαντικό ρόλο απ' όσο θα νόμιζε κανείς καθώς από τη σκοπιά της περιπλάνησης κάθε πόλη έχει ένα ψυχογεωγραφικό ανάγλυφο, σταθερά σημεία, διαδρομές ή στροβίλους που προωθούν την κίνηση ή και πολλές φορές την απαγορεύουν. Όμως η περιπλάνηση περιλαμβάνει ταυτόχρονα αυτή την ελευθερία μετακίνησης και την αναγκαία αντίφαση της, την κυριαρχία πάνω στις ψυχογεωγραφικές μεταβολές, η οποία κερδίζεται με τη γνώση και των υπολογισμό των δυνατοτήτων του περιπλανητή.

Μία από τις επικρατέστερες απόψεις της περιόδου 1960-1970 ήταν ότι η πόλη θα έπρεπε να παράγει, να αντανakλά και να ενεργοποιεί τη ζωή με σκοπό την προώθηση της κίνησης και της μεταβολής. Για τους Καταστασιακούς οι ατμόσφαιρες ήταν πιο σημαντικές από το δομημένο περιβάλλον, ενώ μία ατμόσφαιρα μπορούσε να δομηθεί από τον οποιονδήποτε και να ήταν το οτιδήποτε (Από την κίνηση στους δρόμους μέχρι την εναλλαγή μέρας-νύχτας).⁵⁸ Μετά το 1960, εποχή μεγάλης

αστικοποίησης, οι Κασταστασιακοί εγκατέλειψαν την θεωρία της Ενωτικής Πολεοδομίας, εφόσον κατά τη γνώμη τους, αυτή είχε συγκεκριμένο νόημα μόνο στην περίπτωση ιστορικών πόλεων. Υποστήριζαν ότι από τη στιγμή που κάθε ιστορική πόλη παρουσίαζε εκρηκτική ανάπτυξη στην περιφέρεια και τα προάστια, η θεωρία της Ενωτικής Πολεοδομίας έχανε το νόημά της. Την ίδια εποχή εγκαταλείφθηκε από τους Καταστασιακούς και η μέθοδος της περιπλάνησης.⁵⁹

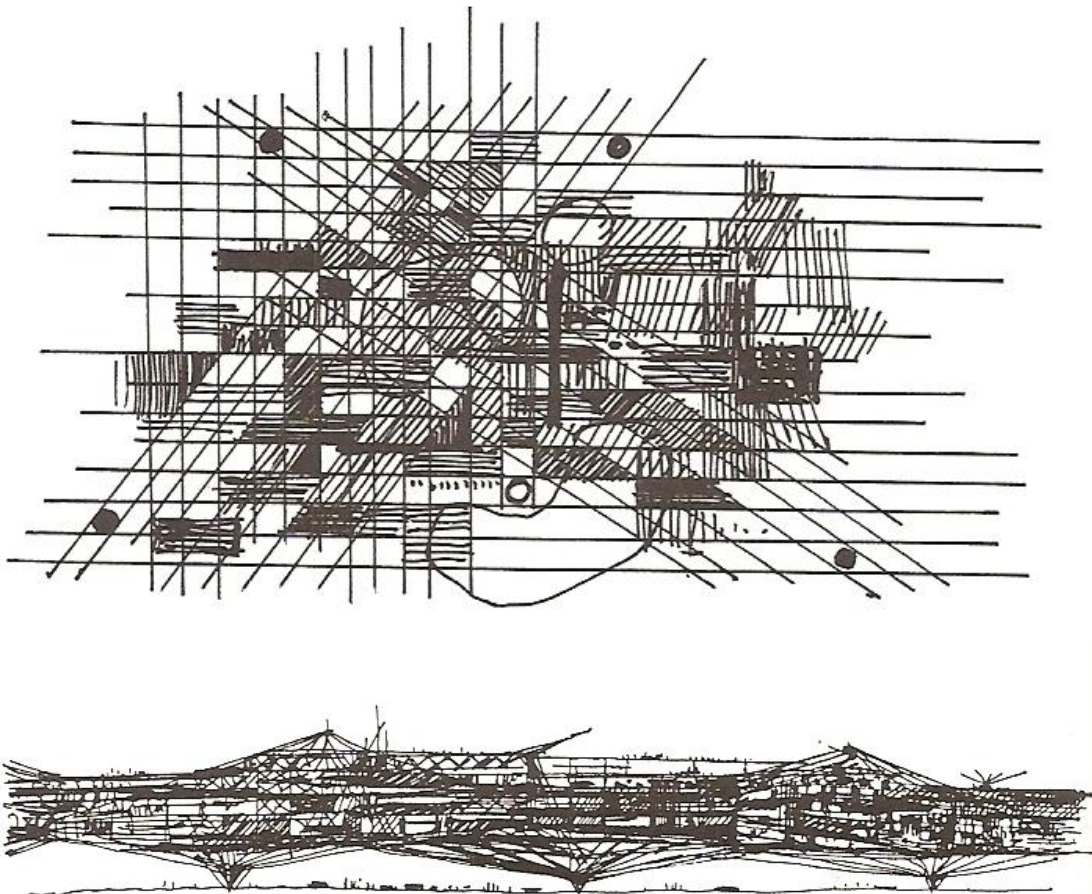
2.4: Το παράδειγμα της New Babylon

Mark Wigley: *«Σε μία κοινωνίασχόλης και ελεύθερου χρόνου, οι εργάτες γίνονται παίκτες και η αρχιτεκτονική είναι το μόνο παιχνίδι στην πόλη»*⁶⁰

Οι θεωρητικές αρχές των Καταστασιακών που αφορούν την αστική ανάπτυξη και την κοινωνική συναναστροφή, υλοποιήθηκαν και πήραν μορφή μέσα από τον σχεδιασμό της ουτοπικής πόλης New Babylon του Constant Anton Nieuwenhuys. Ο Constant (1920-2005), Ολλανδός ζωγράφος και ιδρυτικό μέλος των Καταστασιακών, ήταν θερμός υποστηρικτής της Ψυχογεωγραφίας και της Ενωτικής Πολεοδομίας ενώ σκοπός του ήταν οι αρχές αυτών των τεχνικών να εφαρμοστούν και σε πρακτικό επίπεδο στον αστικό σχεδιασμό. Έτσι με αυτό το σκοπό ο Constant την περίοδο 1959-1974 καταπιάστηκε με τον σχεδιασμό της New Babylon. Επικεντρώθηκε στο έργο αυτό ακόμα και μετά την αποχώρηση του από τους Καταστασιακούς (1960), η οποία συνέβη λόγω της αντιτιθέμενης δομικής του αντίληψης με αυτήν του Debord, η οποία ήταν άκρως πολιτικοποιημένη. Ο Constant υποστήριζε ότι η New Babylon δεν ήταν ουτοπική αλλά θα μπορούσε να υλοποιηθεί κάτω από την συνθήκη ότι ο περιπλανητής κάτοικος θα μπορούσε όπου και αν πήγαινε να βρει τα βασικά για την επιβίωση του αγαθά.

Η New Babylon, σύμφωνα με τον Lefebvre οφείλει το προκλητικό της όνομα στην επιθυμία αλλαγής και εξυγίανσης της *καταραμένης* πόλης σε μία πόλη του μέλλοντος.⁶¹ Σκοπός ήταν να δομηθούν εναλλακτικές εμπειρίες ζωής, οι λεγόμενες καταστάσεις. Προωθούνταν ένας νέος τρόπος ζωής όπου επικρατούσε η απόλυτη ελευθερία και το παιχνίδι, ενώ κινητήρια δύναμη των πάντων ήταν η δημιουργικότητα. Η New Babylon ήταν μία απέραντη παιδική

χαρά όπου οι κάτοικοι συνεχώς αναδιαμόρφωναν, με βάση τη βούληση και την επιθυμία τους, το περιβάλλον. Μακροσκοπικά η πόλη ήταν μία μορφή οργανική και επεκτάσιμη σε όλο τον κόσμο ενώ σε μικροσκοπικό επίπεδο ο κάτοικος μπορούσε να αναδιαμορφώσει στοιχεία κινητά και μεταβαλλόμενα που μορφοποιούσαν το χώρο.⁶² Παράλληλα, η New Babylon χωριζόταν σε *τομείς* (*sectors*) που αντιπροσώπευαν ανοιχτούς και κινητούς χώρους παιχνιδιού συνεχώς μεταλλασσόμενους με βάση την δημιουργική φαντασία του κατοίκου. Για την απελευθέρωση του ίδιου του κατοίκου και κατ'επέκταση της δημιουργικότητας του σημαντικό ρόλο έπαιζε το ότι η New Babylon ήταν μία τεχνολογικά ανεπτυγμένη κοινωνία στην οποία με την ανάπτυξη της αυτοματοποίησης, η εργασία είχε καταργηθεί και έτσι η ανθρωπότητα μπορούσε να αφιερωθεί ολοκληρωτικά στο παιχνίδι, ώστε να ικανοποιήσει τις επιθυμίες των δημιουργών και των χρηστών της.⁶³

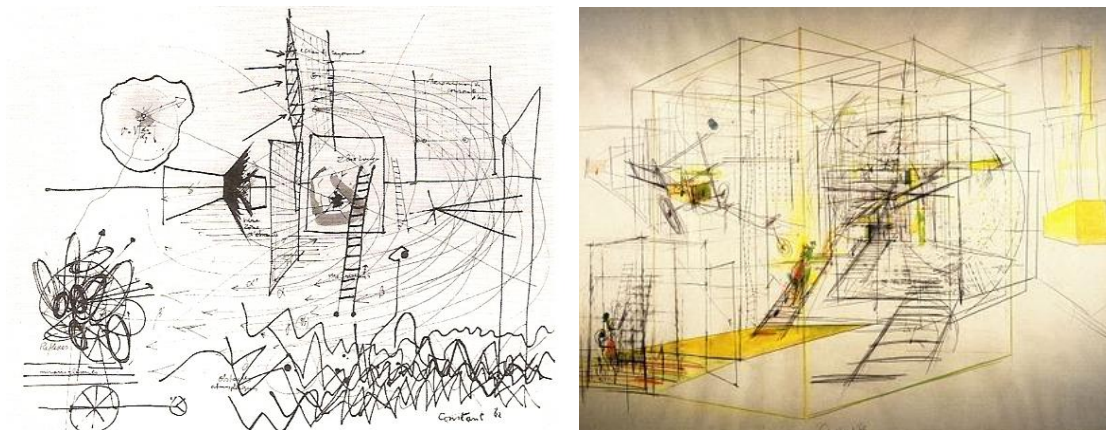

Εικόνα 2.4 - 2.5: Πειραματικά σχέδια της New Babylon (κάτοψη και όψη)

Η New Babylon σαν αστικό μόντυπο, είχε πολυεπίπεδη δομή χωρισμένη σε τομείς που συνδέονται μεταξύ τους. Ήταν ευέλικτη,

μεταλλασσόμενη και αποκομμένη από το έδαφος, καθώς στηριζόταν σε *pilotis*. Το έδαφος εξυπηρετούσε την μηχανοκίνητη κυκλοφορία, που ήταν όσο το δυνατόν πιο αποκομμένη από τον χώρο του κατοίκου-περιπλανητή, ενώ τα δώματα δημιουργούσαν ένα δεύτερο αστικό τοπίο. Εσωτερικά των τομέων τόσο τα αρχιτεκτονικά στοιχεία του χώρου όσο και οι ατμόσφαιρες που αυτά δομούσαν μπορούσαν να είναι πλήρως ελεγχόμενα, ενώ παράλληλα επιβαλλόταν η συνεχής αναδιαμόρφωση τους. Έτσι, τόσο τα δομικά αρχιτεκτονικά στοιχεία όσο και οι συνθήκες του περιβάλλοντος ήταν στο χέρι του χρήστη. Η New Babylon αποτελούσε μία λαβυρινθώδη μεγακατασκευή όπου ο κάτοικος είχε τον πρώτο και τελευταίο λόγο στην διαμόρφωση του περιβάλλοντος.

Πρωταγωνιστής του Constant στην New Babylon ήταν ο Homo Ludens. Σε έναν τόπο αυθονίας και παιχνιδιού ο πρωταγωνιστής της πόλης αυτής περιπλανιόταν πεζός μέσα στα τεράστια λαβυρινθώδη εσωτερικά ανακατασκευάζοντας συνεχώς κάθε πλευρά του περιβάλλοντος του. Για τον Homo Ludens, αυτού του είδους η αρχιτεκτονική γινόταν ένα παιχνίδι που αντιπροσώπευε τις επιθυμίες και την δημιουργικότητα του. Η δόμηση νέων καταστάσεων ήταν το πιο βασικό μέλημα του. Αυτές οι καταστάσεις θα μπορούσαν να αποτελέσουν τους πυρήνες της συνεχούς αναδιαμόρφωσης του περιβάλλοντος ενώ ο κάθε κάτοικος ήταν ένα είδος καλλιτέχνη. Σύμφωνα πάντα με τις επιθυμίες του, άλλαζε συνεχώς τα στοιχεία και τα υλικά γύρω του όπως το φως, τα χρώματα, τις υφές, τη θερμοκρασία, τον ήχο, τις συνθήκες αερισμού, την υγρασία και οτιδήποτε άλλο συνέβαλλε στην διαμόρφωση του περιβάλλοντος του.⁶⁴

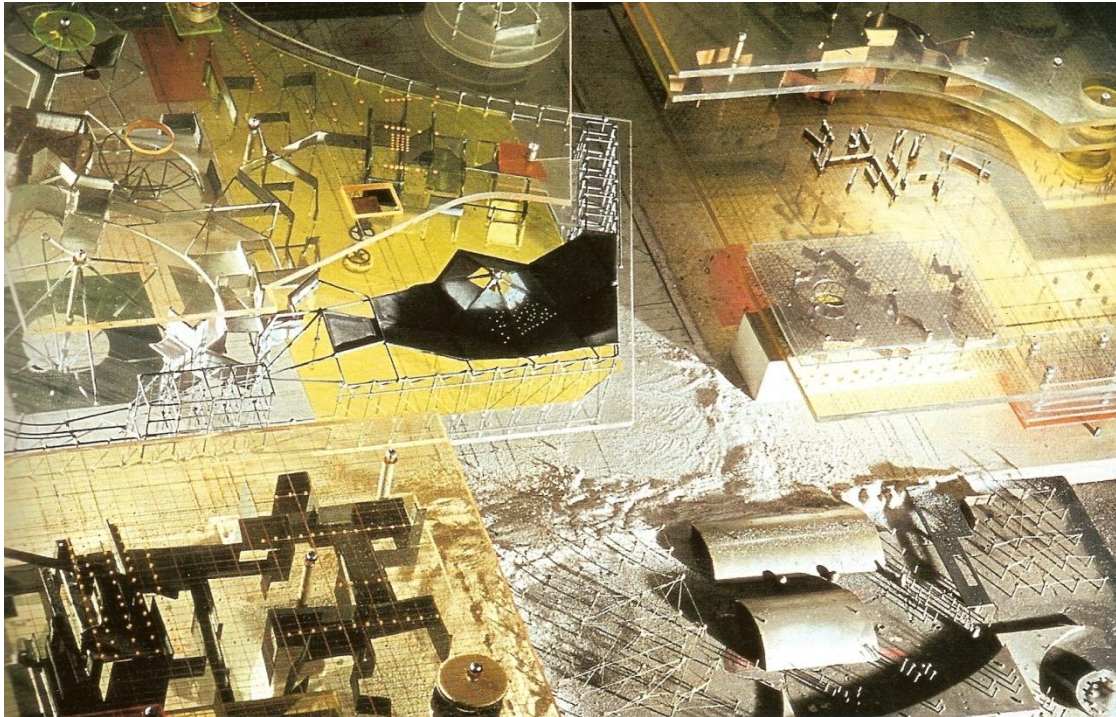
Εικόνα 2.6 - 2.7: Μελέτες για τα λαβυρινθώδη εσωτερικά της New Babylon

Ο Constant αφιερώθηκε στην έρευνα της πειραματικής πολεοδομίας και του αστικού σχεδιασμού έχοντας ως πρακτική εφαρμογή το μακρόχρονο αυτό έργο.⁶⁵ Θεώρησε ότι τα καταστασιακά μεθοδολογικά εργαλεία της Ψυχογεωγραφίας και της Ενωτικής Πολεοδομίας θα έπρεπε να εφαρμοστούν στην πράξη στον σχεδιασμό των πόλεων. Έτσι σχεδίασε την Bew Babylon δείχνοντας την προτίμηση του στην παιχνιδιάρικη παρά στην φανξιοναλιστική πολεοδομία. Παράλληλα, υιοθέτησε την τεχνική της περιπλάνησης σε υπάρχουσες πόλεις, βιώνοντας μέσω αυτών ταχέες αλλαγές ατμοσφαιρών. Οι αλλαγές αυτές στην πορεία επέφεραν και αλλαγές σε ψυχολογικό επίπεδο τονίζοντας την σημασία της Ψυχογεωγραφίας.⁶⁶

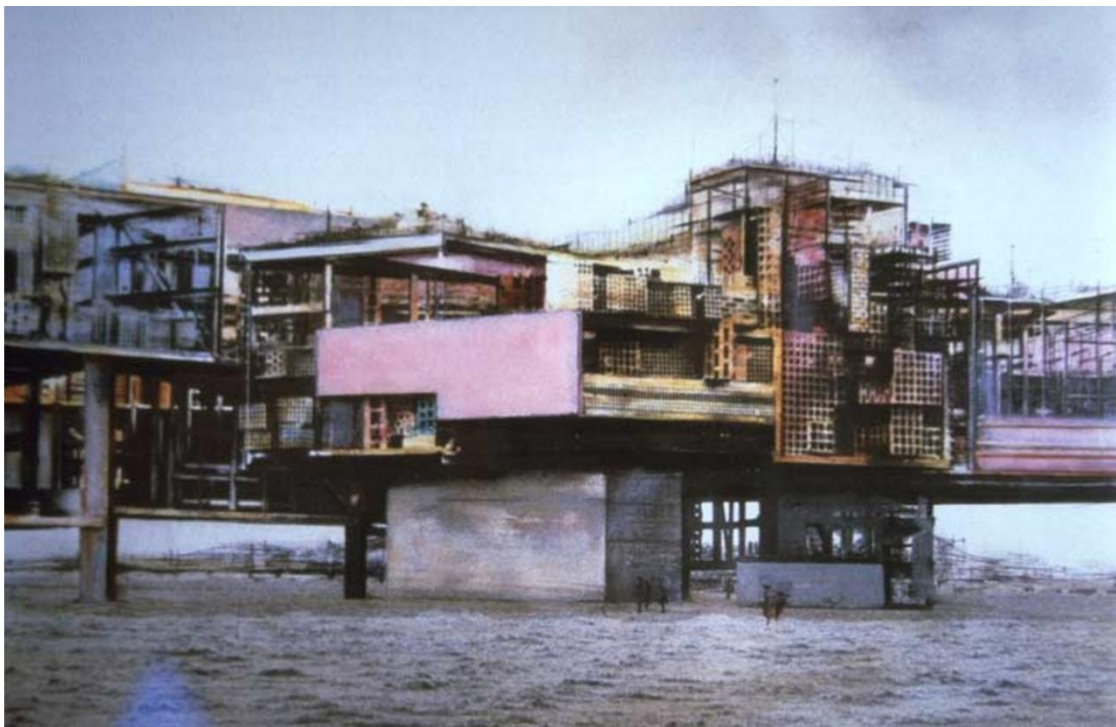

Εικόνα 2.8 - 2.9: Εφαρμογή των αρχών της Ενωτικής Πολεοδομίας στην New Babylon

Ο Constant για την αναπαράσταση των σχεδιαστικών και συνθετικών επιλογών της New Babylon χρησιμοποίησε κυρίως σκίτσα και μακέτες. Ο ίδιος θεωρούσε ότι ο βέλτιστος τρόπος έκφρασης του χώρου της New Babylon ήταν μέσα από μακέτες και σκίτσα εκφράζοντας μία πιο στρουκτουραλιστική αντιμετώπιση και όχι τόσο αυστηρούς υπολογισμούς γραμμικού σχεδίου. Στις αναπαραστατικές επιλογές του Constant διαφαίνεται ότι η ζωγραφική του δεν ήταν ούτε αφηρημένη ούτε ρεαλιστική ενώ μιμούμενος τη λογική της παιδικής φαντασίας και δημιουργικότητας υποστήριζε ότι η τέχνη έχει πάντα έναν μαγικό συμβολισμό και σκοπός της είναι να διενεργεί μία συνεχή ερευνητική διαδικασία παρά να παράγει τελειωμένα έργα.⁶⁷

Εικόνα 2.10: Μακέτα της New Babylon

Εικόνες 2.11: Αναπαράσταση της New Babylon

Constant Nieuwenhuys: «*Η αστική οικοδόμηση είναι η έκφραση και ο καθρέφτης της κοινωνικής δομής, δεν μπορεί κανείς να την αλλάξει αν δεν αλλάξει πρώτα την κοινωνία (...) Οι πραγματικοί κατασκευαστές της New Babylon είναι οι ίδιοι οι Νέοι Βαβυλώνιοι*»⁶⁸

⁴³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Situationists>

⁴⁴ Wollen Peter, *Bitter Victory: The Art and Politics of the Situationist International* στο βιβλίο *On the Passage of a few people through a rather brief moment in time: The Situationist International 1957-1972*, επιμέλεια: Sussman Elisabeth, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1989, σελ.27

⁴⁵ SI 1958, *Preliminary Problems in Constructing a Situation*, στο περιοδικό *Internationale Situationniste*#1

⁴⁶ McKenzie Wark , *50 Years of Recuperation of the Situationist International*, Princeton Architectural Press, New York, 2008, σελ.19

⁴⁷ Ibid., σελ.18

⁴⁸ SI 1958, Op.cit.

⁴⁹ Vidler Anthony, *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1992, σελ.204

⁵⁰ Ibid., σελ.212

⁵¹ Ibid.

⁵² Wollen, Op.cit., σελ.607-619

⁵³ Vidler, Op.cit., σελ.213

⁵⁴ Chtcheglov Ivan, *Formulary for a New Urbanism*, 1953, στο περιοδικό *Internationale Situasionniste* #1, 1958

⁵⁵ Sadler Simon, *Archigram: architecture without architecture*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2005, σελ.61

⁵⁶ Lynch Kevin, *The Image of the City*, 1918, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1960, σελ.89

⁵⁷ περιοδικό *Internationale Situationniste*#3, 1959

⁵⁸ Sadler, Op.cit., σελ.59

⁵⁹ Chtcheglov, Op.cit.

⁶⁰ McKenzie, Op.cit., σελ.22

⁶¹ *Henri Lefebvre on the Situationist International*, 1983, συνέντευξη και μετάφραση από την Ross Kristin, εκδ.1997

Printed in *October* 79, Winter 1997

⁶² McKenzie, Op.cit., σελ.22

⁶³ Wollen, Op.cit., σελ.55

⁶⁴ Wigley Mark, Catherine de Zegher, *The Activist Drawing: Retracing Situationist Architectures from Constant's New Babylon to Beyond*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2001, σελ.50

⁶⁵ Wollen, Op.cit., σελ.44

⁶⁶ Wollen, Op.cit., σελ.50

⁶⁷ Wollen, Op.cit., σελ.41

Η περιπλάνηση στο μεταίχμιο της αστικής θεώρησης

3.1 Ντανταϊσμός, Σουρεαλισμός και περιπλάνηση

«Ας πάρουμε τις επιθυμίες μας για πραγματικότητα», Σουρεαλιστικό σλόγκαν

Εικόνα 3.1: «Ας πάρουμε τις επιθυμίες μας για πραγματικότητα»

Η περιπλάνηση τόσο σαν θεωρητικό μοντέλο όσο και σαν τεχνική ανάγνωσης της πόλης έχει τις ρίζες της σε θεωρίες και τεχνικές που πρώτη φορά αναπτύχθηκαν στα πλαίσια ριζοσπαστικών, καλλιτεχνικών ρευμάτων όπως οι Ντανταϊστές και οι Σουρεαλιστές κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα. Οι απαρχές ωστόσο της περιπλάνησης μπορούν να τοποθετηθούν πίσω στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όταν ο μανιώδης περιπλανητής και διανοούμενος Thomas de Quinsey ταξίδευε ανά τον κόσμο, δανειζόμενος χρήματα, τα οποία ξόδευε ζώντας ξέγνοιστα. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, και

συγκεκριμένα την δεκαετία του 30' οι Σουρεαλιστές μετέτρεψαν την περιπλάνηση σε συστηματική πρακτική. Ακολούθησαν, την δεκαετία του 50' οι Λεττριστές, αλλά αυτοί που μετέτρεψαν την περιπλάνηση και κατ'επέκταση την Ψυχογεωγραφία σε επιστήμη ήταν την δεκαετία του 60' οι Καταστασιακοί.

Ο Ντανταϊσμός (Dadaism) ήταν ένα πολιτιστικό κίνημα που ξεκίνησε στην Ολλανδία κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και άνθησε την περίοδο 1916-1922. Το κίνημα αποτελούνταν από αναρχικούς επαναστάτες καλλιτέχνες οι οποίοι ήταν ενάντια στην αστική τάξη της εποχής και στην πλήρη πολιτιστική και καλλιτεχνική συμμόρφωση της με τα καθιερωμένα. Όσον αφορά στην τέχνη αλλά και στον τρόπο που οι Ντανταϊστές αντιμετώπιζαν την πόλη, η υιοθέτηση του χαοτικού και του παράλογου υπερίσχυε της λογικής και της συμμόρφωσης. Η αφηρημένη τέχνη των Ντανταϊστών αποτέλεσε σημείο εκκίνησης και επιρροής για την ποπ κουλτούρα και τον Μεταμοντερνισμό ενώ ήταν και η βάση της σουρεαλιστικής ιδεολογίας. Παράλληλα, αγνοήθηκαν τα παραδοσιακά αισθητικά και πολιτιστικά κριτήρια έχοντας ως τελικό στόχο την ανατροπή τους. Τέλος, οι Ντανταϊστές άσκησαν μεγάλη επιρροή και σε πολλές άλλες καλλιτεχνικές ομάδες συμπεριλαμβανομένων και των Καταστασιακών.

Ο Σουρεαλισμός (Surrealism) από την άλλη, αποτέλεσε ένα επαναστατικό πολιτιστικό κίνημα που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 20' με κύριο εκπρόσωπο του τον Γάλλο ποιητή και συγγραφέα André Breton. Ο ιδεολογικός πυρήνας των Σουρεαλιστών βασιζόταν στο στοιχείο του αιφνιδιασμού και της αντιπαράθεσης, ενώ οι απαρχές του κινήματος τοποθετούνται στον Παρισινό Ντανταϊσμό. Κύρια χαρακτηριστικά της φιλοσοφίας τους ήταν οι αναρχικές αντιλήψεις, οι φιλελεύθερες σχέσεις, η ανάλυση του ονειρικού και του υποσυνείδητου και η απελευθέρωση της φαντασίας. Αρνήθηκαν την ύπαρξη ενός λανθάνοντος σκότους ή τρέλας στην τέχνη και υποστήριζαν την ύπαρξη ιδιαίτερων καλλιτεχνικών ιδιοσυγκρασιών. Παράλληλα, οι χωρικές και αστικές θεωρίες τους ήταν άμεσα συνδεδεμένες με τις έννοιες του παιχνιδιού και της στρατηγικής.⁶⁸

Ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα του Σουρεαλισμού είναι αυτό της *αυτόματης γραφής* (*automatic writing*). Η τεχνική αυτή ήταν ένα είδος υποσυνείδητης και απελευθερωμένης έκφρασης που ξεκίνησε από γραπτά κείμενα και επεκτάθηκε έπειτα στην ζωγραφική, το σχέδιο και την

περιπλάνηση. Ο Bréton υποστήριζε ότι το *αυτόματο* και υποσυνείδητο στοιχείο στις τέχνες και στην καθημερινή ζωή δεν ήταν κάτι εύκολο και απαιτούσε πολλαπλές επίπονες προσεγγίσεις. Ο Σουρεαλισμός και ό,τι αυτός αντιπροσώπευε βρίσκονταν σε συνεχή αλλαγή και ροή. Τίποτα δεν ήταν σταθερό και όλα τα περιβάλλοντα ήταν συνεχώς μεταβαλλόμενα.

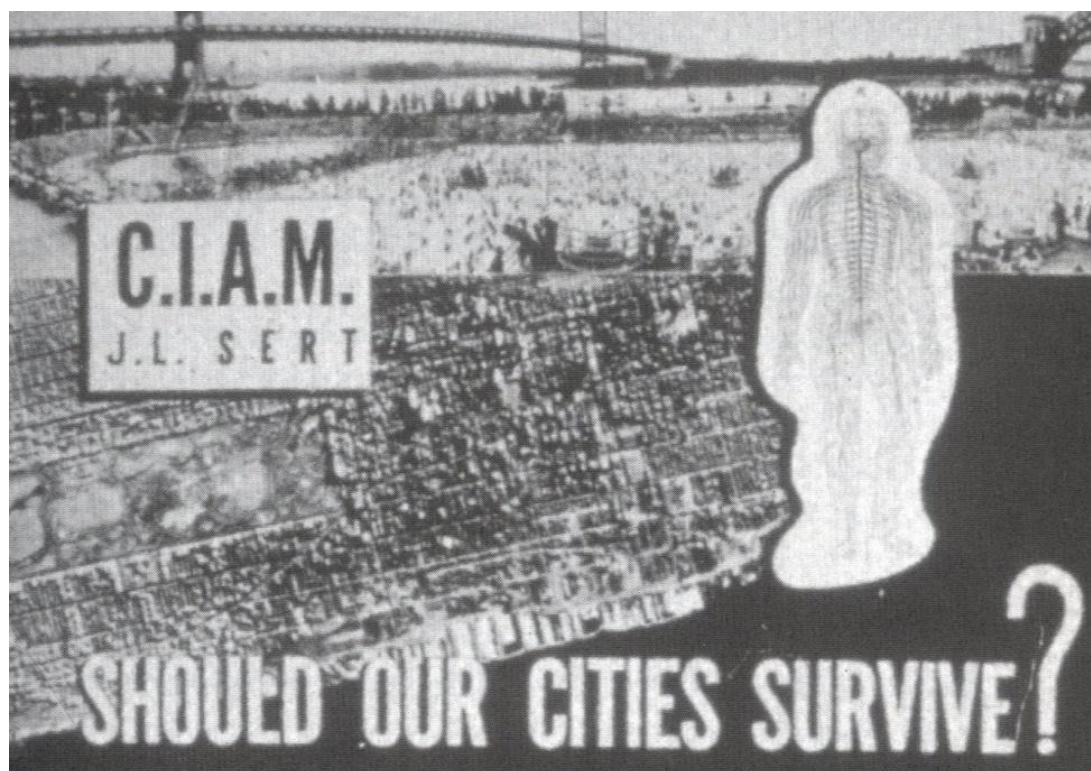
Ο Debord ενώ σε αρκετά σημεία είχε επηρεαστεί από σουρεαλιστικές αρχές διαφωνούσε με τον Bréton σε σημεία όπως ο σουπερνατουραλισμός του. Η έννοια της επιθυμίας ήταν αυτή που έκανε τον Debord να υποστηρίξει το σουρεαλιστικό σλόγκαν: «Ας πάρουμε τις επιθυμίες μας για πραγματικότητα».⁶⁹ Από τη άλλη μεριά, ο Lefebvre ξεκινώντας τη διαλεκτική του καριέρα το 1920, επηρεάστηκε άμεσα από τον Bréton και τον Σουρεαλισμό. Σε μία περίοδο έντονου προβληματισμού στα πλαίσια της Πρωτοπορίας, αναδύθηκε μία αντιφανξιοναλιστική αντίληψη για την πόλη και την καθημερινή ζωή μέσα σε αυτήν.⁷⁰ Μία ακόμη αμφισβήτηση των θεωριών του Bréton είναι αυτή των Καταστασιακών, οι οποίοι υποστήριζαν ότι η αλλαγή της καθημερινότητας και του τρόπου ζωής γενικότερα δεν έχει να κάνει τόσο με την επανάσταση αλλά κυρίως με το πως μετατρέπεται η επιθυμία και η φαντασία σε καθημερινή πραγματικότητα.⁷¹

3.2: Η Μοντέρνα πόλη των CIAM

Le Corbusier: *«Όλα είναι κίνηση και μόνο κίνηση (...) ο θάνατος δεν χτυπάει μόνο τα όντα αλλά και τα έργα (...) η πόλη, επειδή είναι μία μικρή πατρίδα, είναι φορέας ενός ήθους που είναι αξεδιάλυτα δεμένο μαζί της»*⁷²

Κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα η ανάδειξη του Μοντέρνου Κινήματος και κυρίως οι θεωρίες του για την πόλη αποτέλεσαν σημείο κομβικό για την εξέλιξη της πολεοδομίας. Σύμφωνα με τον Ιταλό αρχιτέκτονα και θεωρητικό Manfredo Tafuri, η Μοντέρνα αρχιτεκτονική και τα συστήματα οπτικής επικοινωνίας που αυτή εγκαινίασε ήταν «μία από τις τελευταίες μεγάλες προσπάθειες της αστικής τάξης να επιλύσει ιδεολογικά τις αντιφάσεις της καπιταλιστικής αναδιοργάνωσης της παγκόσμιας αγοράς».⁷³ Το Μοντέρνο Κίνημα αντιμετώπισε την αρχιτεκτονική σαν ένα πολιτικοοικονομικό εργαλείο που σκοπό είχε την βελτίωση του βιωτικού επιπέδου τόσο μέσα από το

σχεδιασμό μεμονωμένων κτισμάτων όσο και σε ευρύτερο πλαίσιο μέσω ορθολογικού αστικού σχεδιασμού.

Εικόνα 3.2: «Θα έπρεπε οι πόλεις μας να επιβιώσουν;»

Για την οργάνωση και την εφαρμογή των αρχών του Μοντέρνου Κινήματος οργανώθηκαν Διεθνή Συνέδρια Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής, τα λεγόμενα CIAM (Congrès International d'Architecture Moderne). Στα συνέδρια αυτά οι συμμετέχοντες πραγματεύονταν τα προβλήματα της σύγχρονης πόλης και τις λύσεις τους μέσα από αρχιτεκτονική σκοπιά. Το πρώτο συνέδριο πραγματοποιήθηκε το 1928 στην Ελβετία, όπου και καθορίστηκαν οι όροι λειτουργίας των CIAM, ενώ μετά από έντεκα συνολικά συνέδρια πραγματοποιήθηκε το τελευταίο το 1959 στην Ολλανδία, όπου και ανακοινώθηκε η διάλυση του θεσμού αυτού. Από τις ιδρυτικές μορφές των CIAM που άσκησε μεγάλη επιρροή με τις ιδέες του στην θεώρηση και τον σχεδιασμό των πόλεων ήταν ο Le Corbusier.

Ένα από τα πιο κομβικά CIAM που καθόρισε τη σύγχρονη πολη σε μεγάλο ποσοστό, ήταν το τέταρτο σε σειρά (CIAM IV) που πραγματοποιήθηκε με αφετηρία την Αθήνα το 1933 και θέμα: *Λειτουργική Πόλη*. Αποτέλεσμα του συνεδρίου αυτού ήταν η σύνταξη της *Χάρτας των Αθηνών* στην οποία καθορίστηκαν τα κύρια χαρακτηριστικά της Λειτουργικής Πόλης. Οι

συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι οι χαοτικές συνθήκες των σύγχρονων τους πόλεων δεν ανταποκρίνονταν στις αρχέγονες βιολογικές ανάγκες του ατόμου. Σύμφωνα με τις απόψεις αυτές, η κατοικία θα έπρεπε να θεωρείται το κυρίαρχο στοιχείο του αστικού σχεδιασμού ενώ προτάθηκε ο διαχωρισμός της πόλης σε τέσσερις βασικούς τομείς-λειτουργίες. Η κατοίκηση, η εργασία, η αναψυχή και η κυκλοφορία ήταν οι λειτουργίες που σύμφωνα με την Χάρτα των Αθηνών θα οργάνωναν την πόλη.⁷⁴ Όπως στη Χάρτα αναφέρεται «Ο χωρισμός σε ζώνες είναι η επέμβαση που γίνεται σε ένα σχέδιο πόλης με σκοπό να αποδοθεί σε κάθε λειτουργία και σε κάθε άτομο η σωστή του θέση. Βασίζεται στην αναγκαία διάκριση ανάμεσα στις διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες που απαιτούν η καθεμία τον ιδιαίτερο χώρο της».⁷⁵ Παράλληλα, στο συνέδριο αυτό ορίστηκε η πολεοδομία σαν μία επιστήμη τριών διαστάσεων, όπου το ύψος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να λύσει το πρόβλημα της κυκλοφορίας αφήνοντας περισσότερους χώρους πρασίνου για τους κατοίκους.⁷⁶ Εκτός των άλλων, πρωταρχικό ρόλο έπαιζαν οι υγιεινές συνθήκες διαβίωσης καθορίζοντας ότι «ο ήλιος, το πράσινο και ο χώρος είναι τα τρία πρώτα υλικά της πολεοδομίας».⁷⁷

Ένα εξίσου σημαντικό συνέδριο ήταν αυτό που πραγματοποιήθηκε το 1957 στο Ντουμπρόβνικ (CIAM X). Ήδη από το 1953 είχε συσταθεί μία επιτροπή από δέκα νέους αρχιτέκτονες που κινούνταν εντός των πλαισίων των CIAM έχοντας όμως αρχίσει να αμφισβητούν κάποιες από τις παραδοσιακές θέσεις αυτών. «Στο συνέδριο του Ντουμπρόβνικ προκλήθηκε μεγάλη αναταραχή (...) μας κατηγορήσαν ότι θέλαμε να διαλύσουμε τα πάντα. Κανένας δεν συμφώνησε με τίποτα, αλλά ρίχτηκαν στον αέρα αυτές οι νέες ιδέες, οι οποίες άρχισαν σιγά σιγά να φυτρώνουν και να υλοποιούνται. Διαπιστώθηκε δηλαδή ότι αυτά για τα οποία μιλούσαμε ήταν βασικά και όχι δευτερεύοντα προβλήματα».⁷⁸ Μία από τις βασικές διαφωνίες της νέας γενιάς των CIAM με την παλιά φρουρά αφορούσε τις τέσσερις λειτουργίες που πρότεινε η Χάρτα των Αθηνών. Πίστευαν ότι αυτός ο τρόπος αντιμετώπισης της πόλης δεν αντιπροσώπευε τον τρόπο με τον οποίο τα αστικά προβλήματα θέτονται αλλά ούτε και την λύση τους. Θεωρούσαν ότι ο διαχωρισμός αυτός προσέφερε στην καλύτερη περίπτωση απλά μία προσεγγιστική ταξινόμηση των αστικών δομών.⁷⁹ Η νέα αυτή γενιά αρχιτεκτόνων ονομάστηκε TeamX και μέλη της ήταν οι: Jaap Bakema, Γιώργος Κανδύλης, Giancarlo De Carlo, Aldo

van Eyck, Alison και Peter Smithson και Shadrach Woods. Από την ομάδα αυτή προέκυψαν καλλιτεχνικά κινήματα όπως ο Νεο-Μπρουταλισμός (Smithsons) και ο ολλανδικός Στρουκτουραλισμός (Aldo van Eyck, Jaap Bakema).

Στα πλαίσια του Μοντέρνου η νομαδικότητα είχε διπλή όψη. Ήταν μία νομικοκοινωνική κατασκευή της αστικής τάξης με την ταυτόχρονη σκιαγράφηση της φιγούρας ενός ατόμου επαναστατικού, περιθωριακού, χωρίς ιδιοκτησία και με μποέμ χαρακτηριστικά.⁸⁰ Η νομαδική αρχιτεκτονική με τον παιχνιδιάρικο και εφήμερο χαρακτήρα της προωθούσε μία γενικευμένη κριτική της συμβατικής μνημειακότητας και της στυλιζαρισμένης αστικής αρχιτεκτονικής απέναντι στη χάρη της κίνησης και του νομαδικού τρόπου ζωής. Παράλληλα, υπήρχε η πεποίθηση ότι η τέχνη πρωταγωνιστούσε στην πόλη και ήταν ο πιο άμεσος και γρήγορος τρόπος για κοινωνική, πολιτική και οικονομική αλλαγή.⁸¹ Η τύχη θα παραμέριζε μπροστά στην πρόβλεψη, και το πρόγραμμα θα διαδεχόταν τον αυτοσχεδιασμό. Η τάξη και η νομοτέλεια ανάγονταν σε βασικές παραμέτρους αστικού σχεδιασμού⁸². Επίσης μεγάλη σημασία δινόταν στη λειτουργικότητα, την απλοποίηση και σχηματοποίηση των μορφών αλλά και στον κοινωνικό χαρακτήρα της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας. Ο μοντέρνος αρχιτέκτονας άρχιζε να σκέφτεται και να σχεδιάζει για το κοινωνικό σύνολο με μία πολιτική σκοπιά. Για πρώτη φορά διατυπώθηκε ότι η αρχιτεκτονική είναι πρώτα απ' όλα μία κοινωνική πράξη ενώ αρχιτεκτονική και πολεοδομία αποτελούν μία ενότητα.⁸³

Ο πλήρως ορθολογιστικός σχεδιασμός της Μοντέρνας πόλης οδήγησε σε μία πολύπλοκη κοινωνική και χωρική δομή, αυτήν της σύγχρονης μητρόπολης. Το χάος και ο μητροπολιτικός πανικός έκαναν την εμφάνισή τους, ενώ κανένας πλέον δεν είχε το χρόνο για συναναστροφή και επικοινωνία. Ο Πλάνητας του Benjamin που βγάζει βόλτα τη χελώνα του στην νεωτερική μητρόπολη, διαμορφώνοντας μία υπερπαραγωγή της ετερότητας ήταν πλέον ένα outsider στο σύγχρονο αστικό σκηνικό.⁸⁴

«Αν πρόκειται όμως να ξαναγίνει ένα εγχειρίδιο του καλού πολεοδόμου τότε θα αποτύχει ξανά. Άλλωστε αυτό που έχει πρόσθετη σημασία σε τέτοια κείμενα είναι να δει κανείς τη φιλοσοφία τους, τα προοπτικά σημεία φυγής, την ουτοπική διάσταση τους και μετά να καταλάβει ότι αυτά πρέπει να γίνουν

συγκεκριμένη τάξη. Αμφισβητώ τον προγραμματιστή πολεοδόμο που κάνει μία αναλυτική πολεοδομία. Η ανάλυση χωρίς τη σύνθεση δεν είναι πολεοδομία. Η σύνθεση προκαλεί το προοπτικό σημείο φυγής, την ιδανική πόλη. Διότι η πολεοδομία στο κάτω κάτω της γραφής χρησιμεύει στο να ζήσει ο άνθρωπος αύριο καλύτερα απ'ότι ζει σήμερα. Σε πιο σωστές συνθήκες περιβάλλοντος»⁸⁵

3.3: Στροφή στην Μεταμοντέρνα αστική θεώρηση

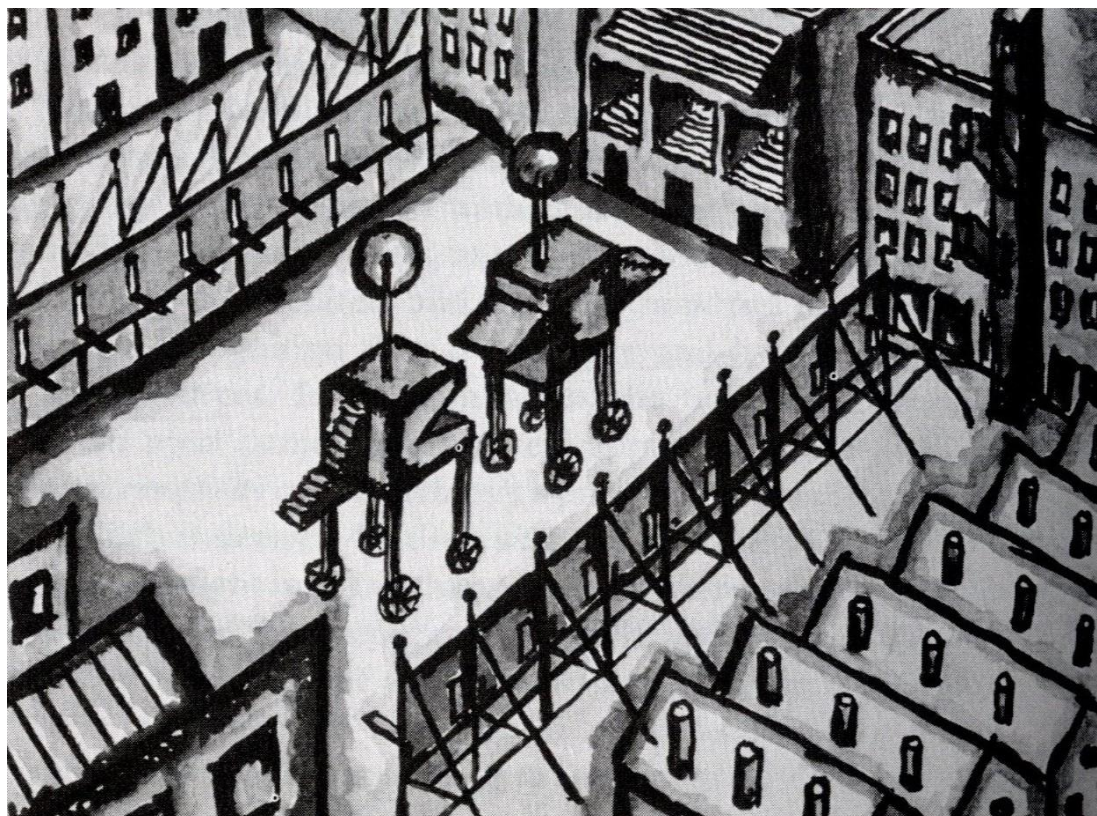
Marcel Proust: *«Το πραγματικό ταξίδι της ανακάλυψης δεν περιλαμβάνει το να ψάχνει κανείς για νέα τοπία αλλά το να έχει νέα μάτια»⁸⁶*

Ο ακραίος φανξιοναλισμός και η ορθολογιστική αντιμετώπιση του αστικού σχεδιασμού ήταν από τα κυριότερα στοιχεία που οδήγησαν στην άρνηση του Μοντέρνου. Το Μοντέρνο και το Μεταμοντέρνο εμφανίζονται πάντα σε αντίστιξη,⁸⁷ ενώ η περίοδος 1950-1960 ήταν από τα κομβικά σημεία για το πέρασμα από τη μία πνευματική κίνηση στην άλλη.

Ο Μεταμοντερνισμός αντιτίθεται στην θεώρηση της λειτουργικότητας σαν το κυρίαρχο μέλημα της αρχιτεκτονικής, ενώ η αντίδραση αυτή εκφράζεται έντονα την δεκαετία του 60' κυρίως σε ανεπτυγμένες χώρες από κινήματα αντιτεχνοκρατικά.⁸⁸ Στο αστικό περιβάλλον ο Μοντερνισμός «καταλαβαίνει το χώρο σαν ένα υλικό που μορφοποιείται για κοινωνικούς λόγους και του οποίου η μορφοποίηση εξυπηρετεί την χωρική εκδήλωση ενός κοινωνικού προγράμματος. Αντίθετα ο Μεταμοντερνισμός αναπτύσσει μία ριζικά διαφοροποιημένη προβληματική απέναντι στην έννοια του χώρου. Θεωρεί τον χώρο σαν κάτι ανεξάρτητο και αυτόνομο που μορφοποιείται με βάση κάποιες αρχές οι οποίες όμως δεν έχουν κατ'ανάγκη μία άμεση και αναγκαστική σχέση με κοινωνικούς στόχους. Μία άχρονη και ανιδιοτελής αισθητική μοιάζει να είναι το ισχυρότερο κίνητρο και ο κυρίαρχος στόχος αυτής της μορφοποίησης του χώρου».⁸⁹

Ένας από τους θεμελιωτές του μεταμοντέρνου πνεύματος ήταν ο Γερμανός φιλόσοφος Martin Heidegger. Επηρέασε φιλοσοφικές μορφές όπως ο Michel Foucault και ο Jacques Derrida ενώ είχε ως αρχή του το φαινομενολογικό σλόγκαν «Για τα πράγματα όπως αυτά είναι». Παράλληλα, υποστήριζε ότι η φιλοσοφία θα έπρεπε να είναι μία περιγραφή της εμπειρίας,

η οποία με τη σειρά της εντοπίζεται πάντα στον κόσμο με έναν τρόπο υπαρξιακό. Σύμφωνα με τις θεωρίες του, η τεχνολογία στην πράξη εγκαινιάζει ένα κόσμο διχοτόμησης σε υποκείμενο και αντικείμενο ενώ στην ουσία έχει επιτευχθεί μία νέα φάση αποκάλυψης κατά την οποία ο διαχωρισμός υποκείμενο - αντικείμενο έχει ξεπεραστεί.

Εικόνα 3.3: Υποκείμενο και αντικείμενο

Σε κομβικό σημείο της μετάβασης από την Μοντέρνα στην Μεταμοντέρνα θεώρηση βρίσκονται οι Καταστασιακοί με την ανανεωτική θεώρηση τους για την πόλη. Οι Καταστασιακοί ύμνησαν την κίνηση, την τυχαιότητα και την πολυμορφία, ενώ οραματίζονταν μία ζωντανή πόλη όπου η μετακίνηση και η επιλογή ήταν από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της. Σαν απόρροια αυτών υιοθετήθηκαν οργανικές, ανεπτυγμένες τεχνολογικά και φιλελεύθερες επιλογές, σύμφωνα με τις οποίες, η σχετικότητα και η επεκτασιμότητα των αρχιτεκτονικών και πολεοδομικών στοιχείων ήταν απαραίτητες. Η σχετικότητα αυτή στην αρχιτεκτονική έχει τη βάση της στη θεωρητική προσέγγιση του Γάλλου φιλόσοφου Jean-François Lyotard. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή υπάρχει μία αντικειμενική αλήθεια, αλλά λόγω του περιορισμένου ποσοστού γνώσης που οι άνθρωποι είναι σε θέση

να καταλάβουν, κανείς δεν θα μάθει ποτέ την αλήθεια αυτή.⁹⁰ Με άλλα λόγια ο Lyotard υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν απόλυτες ιδέες αλλά υπάρχουν καλοί και κακοί τρόποι ερμηνείας των πραγμάτων.

Στην Μεταμοντέρνα πόλη αποκαθλώνεται ο μύθος της προόδου και αντικαθίσταται από έναν γενικευμένο, εξατομικευμένο καταναλωτισμό όπου η ετερότητα αποτελεί σχεδόν αυτοσκοπό. Πάραυτα, σε κοινωνίες που δεν είναι έτοιμες να δεχτούν την αλλαγή αυτή ο φόβος προς την ετερότητα, το αλλιώτικο και το ξένο είναι γεγονός.⁹¹ «Η σύγχρονη εμπειρία του μητροπολιτικού πλήθους είναι καθοριστική για την έκθεση στο μητροπολιτικό σοκ (...) συμμετέχοντας κάποιος στη ροή του πλήθους αισθάνεται ασφαλής σαν μία κοινή μοίρα να απαλύνει τις συμφορές (...) όσο πιο περιχαρακωμένη είναι η ταυτότητα του καθενός στη μοναξιά του τόσο πιο λυτρωτική είναι η καταβύθιση του στην ανωνυμία του πλήθους».⁹²

Σε μία πιο σύγχρονη προσέγγιση, σύμφωνα με τους ακαδημαϊκούς Erik Swynghedouw και Maria Kaiika, η πόλη είναι η «αρένα της αναζήτησης» των ελεύθερων δραστηριοτήτων και επιθυμιών. Υποστηρίζεται ότι η αστική κυριαρχία έχει ξεφύγει κατά πολύ από τα όρια που οι πολεοδόμοι θέτουν ενώ η εσωτερική τάξη των πόλεων έχει καταρριφθεί λόγω κοινωνικής, πολιτιστικής, οικονομικής, αισθητικής και ιδεολογικής δίνης που έχει εξαλείψει και τα τελευταία ίχνη εσωτερικής τάξης της πόλης. Το αστικό τοπίο είναι «ένα κομματιασμένο καλειδοσκόπιο μη συνδέσιμων χώρων και τοποθεσιών, ένα κολάζ εικόνων, λειτουργιών και δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν παγκοσμίως να συνδιαστούν με μυριάδες τρόπων».⁹³ Αυτός ο τρόπος αντιμετώπισης της πόλης σύμφωνα με τους δύο ακαδημαϊκούς είναι περισσότερο μία επαναδιατύπωση των αρχών του Μοντέρνου παρά μία νέα ριζοσπαστική εικόνα της πόλης. Όπως και ο Βρετανός γεωγράφος David Harvey, υποστηρίζουν ότι στην αρχή του 21^{ου} αιώνα είναι οι αρχές του Μοντερνισμού που προσπαθούν να βγουν από το σκοτάδι στο οποίο τις έβαλε ο μεταπολεμικός καπιταλισμός. «Ενώ λοιπόν ο Μοντερνισμός ήταν η πολιτιστική έκφραση της μεταπολεμικής κοινωνικής τάξης, ο Μεταμοντερνισμός είναι η πολιτιστική έκφραση της εντατικοποιημένης ανάπτυξης του Μοντερνισμού των προηγούμενων δεκαετιών, ενός Μοντερνισμού που τόσο τοπικά όσο και παγκόσμια διαμόρφωσε μία νέα γεωπολιτική και γεωοικονομική τάξη».⁹⁴

Εκτός των άλλων, υποστηρίζεται ότι εσωτερικά των κοινωνιών και σε παγκόσμιο επίπεδο η διαφοροποίηση και ο κατακερματισμός είναι πλέον από τα κυριότερα χαρακτηριστικά των πόλεων. Τόσο σε επίπεδο κοινωνικοπολιτικό, αλλά και σε ιδεολογικό και σε επίπεδο ταυτότητας του ατόμου.⁹⁵ Η σημερινή υπερμοντέρνα αστική αντιμετώπιση ανοίγει σχισμές και ρωγμές στην πόλη. Με τη σειρά της η πόλη αντιμετωπίζεται σαν ένας σπασμένος καθρέφτης, σαν ένα καλειδοσκόπιο που εκφράζει κάθε άλλο παρά συνεκτικότητα. Είναι καθαρά στους ενδιάμεσους, τρίτους χώρους που έγκεινται οι πιθανότητες για δημιουργική παρέμβαση και πρωτοποριακούς αστικούς πειραματισμούς⁹⁶. Μετά το 70' αυτές οι σχισμές άρχισαν να μεγαλώνουν ενώ οι συνθήκες της κατάστασης αυτής οδηγούν μέσω αντιφατικών διαδικασιών στη αυξανόμενη πολυπλοκότητα και μεταλλαγή των πόλεων. Αυτή η γρήγορη και άνευ προηγουμένου αλλαγή στο αστικό τοπίο συμβαίνει στα πλαίσια ευρύτερων κοινωνικών, πολιτιστικών, τεχνολογικών και πολιτικοοικονομικών αλλαγών.⁹⁷

⁶⁸ McKenzie Wark , *50 Years of Recuperation of the Situationist International*, Princeton Architectural Press, New York, 2008, σελ.28

⁶⁹ Wollen Peter, *Bitter Victory: The Art and Politics of the Situationist International* στο βιβλίο *On the Passage of a few people through a rather brief moment in time: The Situationist International 1957-1972*, επιμέλεια: Sussman Elisabeth, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1989, σελ.38

⁷⁰ Ibid., σελ.34-35

⁷¹ Ibid., σελ.37

⁷² Le Corbusier, *Η Χάρτα των Αθηνών: με προοίμιο του Jean Giraudoux*, 1887-1965, μετάφραση: Κουρεμένος Σταύρος, εισαγωγή και επιμέλεια: Σημαιοφορίδης Γιώργος , επίμετρο: Κανδύλης Γιώργος, Προβελλέγγιος Αριστομένης , εκδ. Ύψιλον/Βιβλία, Αθήνα, 1987, θέση 7, σελ.43

⁷³ Mumford Eric, *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960*, Kenneth Frampton, 1958, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2000, σελ.271

⁷⁴ Ibid., σελ.132-133

⁷⁵ Le Corbusier, Op.cit., θέση 15, σελ.51

⁷⁶ Mumford, Op.cit., σελ.235

⁷⁷ Le Corbusier, Op.cit., θέση 7, σελ.50

⁷⁸ Le Corbusier, Op.cit., θέση 7, σελ.130

⁷⁹ Mumford, Op.cit., σελ.235

⁸⁰ Vidler Anthony, *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1992, σελ.209

⁸¹ Calinescu Matei, *The Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitch, Postmodernism*, 1987, Duke University Press

⁸² Le Corbusier, Op.cit., θέση 85, σελ.107

⁸³ Le Corbusier, Op.cit., Επίμετρο, σελ.126

⁸⁴ Σταυρίδης Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, 1995, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2009, Προοίμιο, σελ.17

⁸⁵ Le Corbusier, Op.cit., Επίμετρο, σελ.132

⁸⁶ http://www.brainyquote.com/quotes/authors/m/marcel_proust.html

⁸⁷ Καυκαλάς Γρηγόρης, Σπυριδώνης Κων/νος, *Μεταμοντέρνοι Καιροί*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1992, σελ.34

⁸⁸ Ibid., σελ.37-39

⁸⁹ Ibid., σελ.69-70

⁹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Fran%C3%A7ois_Lyotard

⁹¹ Σταυρίδης, Op.cit., σελ.21

⁹² Σταυρίδης, Op.cit., σελ.19

⁹³ Swyngedouw Erik, Kaïka Maria, *The Making of “Glocal” Urban Modernities: Exploring the Cracks in the Mirror*, 2003, σελ.1

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid., σελ.2

⁹⁷ Ibid., σελ.2-3

Παραδείγματα σύγχρονων ψυχογεωγραφικών θεωρήσεων

4.1: Οι Προσωρινές Αυτόνομες Ζώνες του Hakim Bey

Ο Αμερικανός πολιτικός συγγραφέας Hakim Bey, το 1985 στο βιβλίο του *T.A.Z: The Temporary Autonomous Zone, Ontological Anarchy, Poetic Terrorism* πραγματεύεται την δημιουργία προσωρινών χώρων που διαφεύγουν κάθε μορφή επίσημου ελέγχου, ως μία σημαντική κοινωνικοπολιτική τακτική. Στο βιβλίο υποστηρίζεται ότι ο καλύτερος τρόπος δημιουργίας ενός μη-ιεραρχικού συστήματος κοινωνικής συναναστροφής είναι η επικέντρωση στο παρόν και η απελευθέρωση του νου από τους μηχανισμούς ελέγχου που του έχουν επιβληθεί. Στα πλαίσια αυτά ο Bey υποστηρίζει ότι πρέπει να δημιουργηθεί μία κουλτούρα του στιγμιαίου και του παροντικού ενώ κάθε προσπάθεια για μονιμότητα σε ένα δομημένο σύστημα αναπόφευκτα οδηγεί στην κατάπνιξη της ατομικής δημιουργικότητας. Μία Προσωρινή Αυτόνομη Ζώνη (TAZ) είναι ο πιο πιθανός χώρος και χρόνος για να πραγματοποιηθεί τόσο η τέχνη όσο και το δημιουργικό παιχνίδι.⁹⁸

Ο Hakim Bey έχοντας ως παράδειγμα τις κοινωνικές δομές των πειρατών και του ελευθεριακού τρόπου ζωής που αυτοί αντιπροσωπεύουν, υποστηρίζει την ύπαρξη ενός πολιτικού συστήματος αποκέντρωσης και πολλαπλασιασμού των βιωματικών εμπειριών μέσω της ύπαρξης Προσωρινών Αυτόνομων Ζωνών στο χώρο.⁹⁹ Η TAZ αποτελεί μία ριζοσπαστική τακτική που μπορεί να πραγματοποιηθεί κάτω από τις εξείς συνθήκες: α) Ψυχολογική ελευθερία, β) Συνειδητοποίηση και καταστολή του αστικού ιστού και γ) Αναίρεση κάθε μορφής εξουσίας¹⁰⁰

Σύμφωνα με τον Nietzsche η απελευθέρωση είναι η συνειδητοποιημένη πάλη, και αυτό μπορεί να συμβεί μέσω της περιπλάνησης. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται μία νέα γεωγραφία, ένα είδος οδοιπορικού χάρτη όπου οι ιερές τοποθεσίες έχουν αντικατασταθεί από σημεία εμπειριών και Προσωρινών Αυτόνομων Ζωνών.¹⁰¹ «Προς έναν πνευματικό ηδονισμό, ένα πραγματικό μονοπάτι της ευχαρίστησης, ένα όραμα για μία καλή ζωή που

είναι ταυτόχρονα ευγενής αλλά και πιθανή, έχοντας τις ρίζες της μεγαλοπρεπούς υπεραυθονίας της πραγματικότητας».¹⁰²

Στα πλαίσια των Προσωρινών Αυτόνομων Ζωνών, ενδιαφέρον παρουσιάζει το πως αντιμετωπίζεται η χαρτογράφηση τους. Ο Bey υποστηρίζει ότι οι συμβατικοί χάρτες δεν θα έπρεπε να υφίστανται πια και ότι η ακρίβεια δεν είναι ζητούμενο. Ο χάρτης είναι από μόνος του αφαιρετικός καθώς ποτέ δεν θα μπορέσει με ακρίβεια 1:1 να αναπαραστήσει τον χώρο και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζεται. Δηλαδή αφαιρετικά και όχι σαν μία προσπάθεια καταγραφής και ελέγχου του συνόλου των στοιχείων του χώρου. Άλλωστε ο παροδικός χαρακτήρας των ζωνών αυτών υπαγορεύει την μη τελεσίδικη χαρτογράφηση τους. Έτσι προς αναζήτηση νέων ΤΑΖ υιοθετείται ο όρος *Ψυχοτοπολογία* σε αντίστιξη με την παραδοσιακή χαρτογραφία. Οι ανοιχτές δομές, ο προσωρινός και εύπλαστος χαρακτήρας και οι προσαρμοζόμενες χωρικές συνθήκες είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν αυτά τα χωρικά μορφώματα. Η Ψυχοτοπολογία είναι αυτή που αναγνωρίζει *χωρικές ροές δυνάμεων (flows of forces)* και *χωρικά σημεία δυνάμεων αντίστοιχα (spots of power)*.¹⁰³ «Βάλε κάτω ένα χάρτη γης, πάνω από αυτόν ένα χάρτη πολιτικής αλλαγής, πάνω από αυτόν ένα χάρτη δικτύων των ροών και των πληροφοριών και τέλος πάνω από όλους το χάρτη της δημιουργικής φαντασίας, της αισθητικής και των αξιών. Το αποτέλεσμα είναι ένας κάρναβος με απρόσμενες δίνες και κύματα ενέργειας, συγκεντρώσεις φωτός, μυστικά περάσματα και εκπλήξεις».¹⁰⁴

Οι Προσωρινές Αυτόνομες Ζώνες είναι προσωρινές αλλά υπαρκτές τοποθεσίες στο χρόνο και στο χώρο. Τοποθετούνται στα πλαίσια του αστικού ιστού, ενώ ταυτοχρόνως είναι εικονικές και στιγμιαίες.¹⁰⁵ Η συμβατική χαρτογράφηση τους είναι ουτοπική καθώς σε μία τέτοια αναπαράσταση θα έπρεπε να καταγραφούν όλα τα δίκτυα του αστικού ιστού, όπως τηλεπικοινωνίες, αγαθά, κίνηση, πληροφορίες και χρήμα μαζί με όλες τις χαώδεις προεκτάσεις τους. Μέσα από τις ρωγμές, τις τρύπες και τις αφύλαχτες εισόδους του συστήματος της πόλης ο περιπλανητής είναι ο *hucker* του αστικού ιστού, που αναγνωρίζει και διαμορφώνει τις Προσωρινές Αυτόνομες Ζώνες.¹⁰⁶ Συμπεραίνεται ότι υπάρχουν *Νησιά στον Ιστό (Islands in the Net)*, τα οποία είναι σημεία αγνά που προσφέρουν τροφή για τις αισθήσεις και οδηγούν σε μία ζωή ευχαρίστησης και αυθονίας.¹⁰⁷

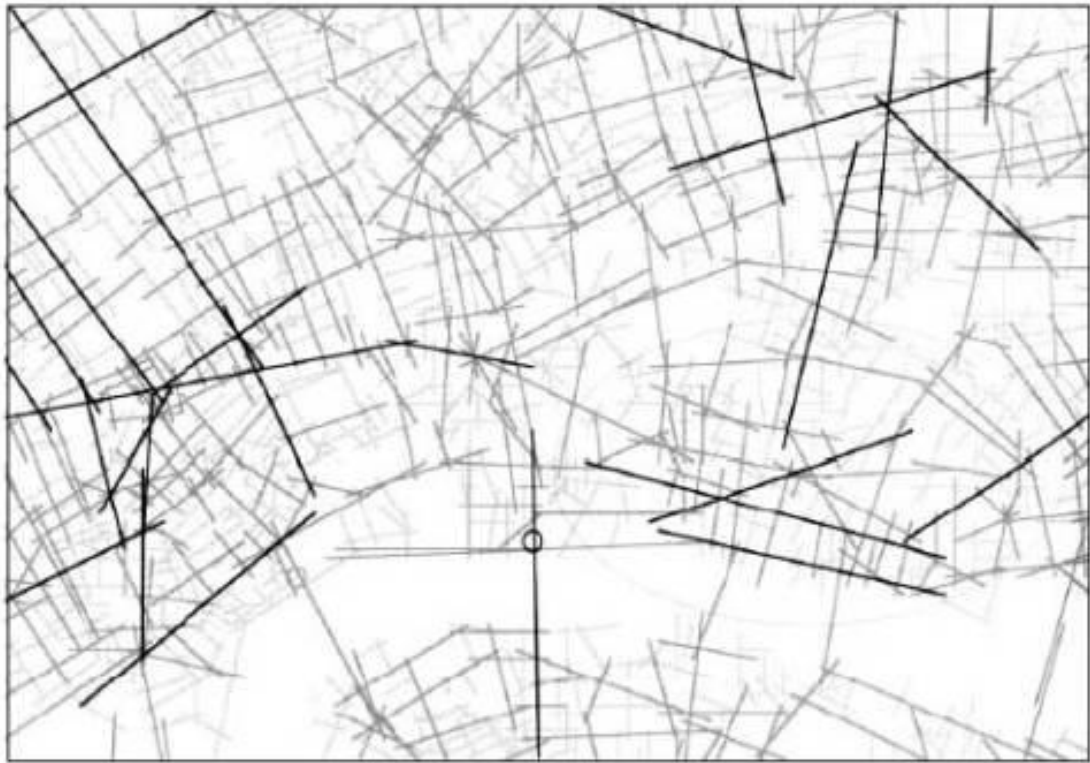
Εκτός των άλλων, στα πλαίσια της θεωρίας του Bey, υποστηρίζεται ότι μία από τις βασικές μεθόδους διαμόρφωσης μίας Προσωρινής Αυτόνομης Ζώνης είναι ο *Ψυχικός Νομαδισμός*. Είναι η μέθοδος που οι Felix Guattari και Gilles Deleuze ονόμασαν *Πολεμική Μηχανή*. Χρησιμοποιείται ο όρος <Ψυχικός Νομαδισμός> έναντι των όρων <Περιπλάνηση> ή <Αστικός Νομαδισμός> λόγω του ευρύτερου χαρακτήρα του πρώτου όρου, υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα τις επιρροές της ψυχολογικής συνιστώσας. Οι νομάδες δεν δένονται με συγκεκριμένο χώρο και χρόνο παρά μόνο ψάχνουν για αλλαγή και περιπέτεια.¹⁰⁸

4.2: Το *Συντακτικό του Χώρου* του Bill Hillier

Το *Συντακτικό του Χώρου* (*Space Syntax*) είναι ένα σύνολο από θεωρίες και τεχνικές ανάλυσης των χωρικών διαμορφώσεων. Η σύλληψη του όρου οφείλεται στον ακαδημαϊκό Bill Hillier ενώ τοποθετείται χρονικά στα τέλη της δεκαετίας του 70' με αρχές 80'. Θεωρείται για τους αρχιτέκτονες ένα εργαλείο προσομοίωσης των κοινωνικών επιδράσεων των έργων τους. Παράλληλα η κεντρική ιδέα του συνόλου των θεωριών αυτών είναι η ανάλυση και ο διαχωρισμός του χώρου στα συστατικά του, η ανάλυση του σαν ένα δίκτυο επιλογών και η αναπαράσταση του με χάρτες και γραφήματα που περιγράφουν τις συνδέσεις και την αλληλεπίδραση αυτών των κατακερματισμένων χώρων.

Στο *Συντακτικό του Χώρου* έχουν βρει πρόσφορο έδαφος για έκφραση κλάδοι όπως η Κοινωνική Φυσική (*Social Physics*) και η Φαινομενολογία (*Phenomenology*). Από την πλευρά της Κοινωνικής Φυσικής το ερώτημα είναι με ποιες θεωρητικές και σχεδιαστικές πρακτικές μπορεί να δημιουργηθεί μία *γέφυρα* μεταξύ της φυσικής και της ανθρωπογενούς μορφής του αστικού τοπίου. Σύμφωνα με τον Hillier, η κατασκευή της γέφυρας αυτής είναι ο στόχος του *Συντακτικού του Χώρου*. Τονίζεται ότι η φυσική μορφή της πόλης ενσωματώνει και διαμορφώνει την ανθρωπογενή μορφή της. Όμως παράλληλα η φυσική μορφή της πόλης θεωρείται σαν αποτέλεσμα του συνόλου των ανθρώπινων συμπεριφορών. Έτσι δημιουργείται μία σχέση αμφίροπη διαμορφώνοντας τη γέφυρα μεταξύ των δύο μορφών της πόλης.

Από την φαινομενολογική σκοπιά, η φυσική μορφή της πόλης αντικατοπτρίζεται στις ανθρώπινες εμπειρίες και συμπεριφορές διαμορφώνοντας και αυτή με τη σειρά της, την επιθυμητή *γέφυρα*. Διαπιστώνεται με τον τρόπο αυτό, ότι η Κοινωνική Φυσική και η Φαινομενολογία αποτελούν τους δύο κύριους πόλους της συζήτησης περί αστικής διαμόρφωσης.¹⁰⁹

Εικόνα 4.1: Προσομοίωση κατακερματισμένων χώρων

Η Κοινωνική Φυσική, μπορεί να καθοριστεί από την ιδέα ότι τα κοινωνικά και τα τεχνητά συστήματα μελετώνται καλύτερα μέσα από μεθόδους μαθηματοποιημένης φυσικής. Η αντιμετώπιση αυτή βρήκε πρόσφορο έδαφος στην ανάπτυξη της επιστήμης των δικτύων. Έτσι αναπόφευκτη είναι η εστίαση στις δομικές και στατιστικές ιδιότητες των δικτύων της πόλης. Στα πλαίσια αυτά, κάνοντας υποθέσεις για την ανθρώπινη συμπεριφορά που δημιουργεί την πόλη αρχικά καθορίζονται οι βασικοί δεσμοί μεταξύ του ανθρωπογενούς και του φυσικού που με τη σειρά τους ενεργοποιούν τις διαδικασίες δημιουργίας της πόλης. Η Κοινωνική Φυσική δίνει μεγάλη έμφαση στην φυσική πλευρά της γέφυρας έναντι της ανθρωπογενούς, αλλά η γέφυρα δεν παύει να υπάρχει. Από την άλλη μεριά, η Φαινομενολογία αντιμετωπίζει την πόλη με όρους πολυπλοκότητας της

ανθρώπινης συμπεριφοράς και εμπειρίας δίνοντας έμφαση στην ανθρωπογενή πλευρά της γέφυρας έναντι της φυσικής. Και οι δύο κλάδοι εστιάζουν στην σύνδεση μεταξύ του φυσικού και του ανθρωπογενούς αποτελώντας τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος.¹¹⁰ Παράλληλα, η πόλη αντιμετωπίζεται με έναν διαφορετικό τρόπο. Υποστηρίζεται ότι τα πρωταρχικά αστικά φαινόμενα είναι αποτέλεσμα των ανθρώπινων εμπειριών μέσα στην πόλη ενώ κύριο μέλημα είναι η αναζήτηση των βαθύτερων ποιοτήτων των εμπειριών αυτών και του χώρου που τις γεννά.¹¹¹

Εκτός των άλλων, η μακροσκοπική δομή της πόλης ειδικά μέσα από την ανθρώπινη εμπειρία μας βοηθά στη διαμόρφωση της εικόνας της μικροσκοπικής δομής της. Η συμπληρωματικότητα της Κοινωνικής Φυσικής και της Φαινομενολογίας στην μακροσκοπική και μικροσκοπική αντίστοιχα δομή της πόλης οδηγεί στην σφαιρική της αντιμετώπιση σαν μόρφωμα. Όσο και αν βιώνουμε ένα μέρος της πόλης κάθε φορά, ο κατακερματισμός της δεν μας είναι εμφανής. Αντιθέτως εμφανής σε εμάς είναι η εναλλαγή ύφους και ατμόσφαιρας μεταξύ των μερών μίας πόλης και τα μεταβατικά-συνδυαστικά στάδια μεταξύ αυτών. Σύμφωνα με τον Hillier θα ήταν λάθος να μελετούσαμε την πόλη παρατηρώντας απλά τα μέρη της. Σκοπός είναι η μελέτη των τρόπων που τα κομμάτια αυτά συντίθενται σε ένα περίπλοκο σύνολο, στο φαινομενολογικό αυτό παζλ. Η πόλη υφίσταται και βιώνεται σε διαφορετικές κλίμακες. Από την μία η αντικειμενική, φυσική πλευρά της και από την άλλη η υποκειμενική, φαινομενολογική. Το φυσικό και το βιωματικό, η παγκόσμια και η τοπική κλίμακα. Έτσι οι πόλεις λειτουργούν σαν περίπλοκα δίκτυα χωρικής και κοινωνικής διαφοροποίησης.¹¹²

Το Συντακτικό του Χώρου σαν μέθοδος ανάλυσης της πόλης ξεκινά από την επικέντρωση στο αντικείμενο (την ίδια την πόλη) και εξετάζει τις μαρτυρίες χωρικής τάξης που έχουν προέλθει από την ανθρώπινη παρέμβαση. Παράλληλα, μελετάται η ανθρώπινη συμπεριφορά σαν μοτίβα κίνησης ή επιλογής χρήσεων γης και το πως αυτά επηρεάζουν το ίδιο το αντικείμενο. Παράλληλα, μία μέθοδος αναπαράστασης των χωρικά εντοπισμένων φαινομένων είναι αυτή του δικτύου. Το δίκτυο που σύμφωνα με το Συντακτικό του Χώρου αναγνωρίζει οργανωμένες χωρικές δομές εκεί που η κλασική Ευκλείδεια αντιμετώπιση βλέπει χάος.¹¹³

Σύμφωνα με τον αρχιτέκτονα και ακαδημαϊκό David Seamon οι φαινομενολογικές σπουδές έρχονται να συμπληρώσουν το Συντακτικό του Χώρου. Για παράδειγμα, η μελέτη του οδικού δικτύου βασίζεται σε πειραματικά δεδομένα καθημερινών εμπειριών, συμπεριφορών, φυσιοχωρικών ποιοτήτων, κίνησης πεζών, τυχαίων συναντήσεων, ανεπίσημων κοινωνικοτήτων και μορφών κοινωνικής δομής. Σύμφωνα με το Συντακτικό του Χώρου, οι πόλεις τόσο μορφολογικά όσο και λειτουργικά είναι πρωταρχικά χωρικά δίκτυα που καθορίζονται από τη φαινομενολογική έννοια της απόστασης. Έτσι το Συντακτικό του Χώρου περιλαμβάνει σε κοινό πλαίσιο την Κοινωνική Φυσική και την Φαινομενολογία για την ανάδειξη μίας μεθοδολογίας ανάγνωσης της πόλης.¹¹⁴ Παράλληλα, ο Seamon υποστηρίζει ότι Φαινομενολογία είναι η εξερεύνηση και η περιγραφή φαινομένων, όπου τα φαινόμενα αναφέρονται σε πράγματα ή εμπειρίες που οι άνθρωποι βιώνουν. Στα ίδια πλαίσια αναφέρεται ότι υπάρχει ένα κοινό πλαίσιο που ενώνει το υποκείμενο με το αντικείμενο αν όχι σε ένα και μόνο σύστημα, τότε σε δυο διαφορετικές οπτικές του ίδιου πράγματος.¹¹⁵

Προκύπτει ακόμη, ότι η χωρική οργάνωση των πόλεων υπακούει σε μαθηματικούς νόμους που τις περισσότερες φορές οι άνθρωποι τους αντιλαμβάνονται διαισθητικά. Στις περισσότερες περιπτώσεις η ανθρώπινη εμπειρία είναι η αφορμή της μελέτης φαινομένων που υπακούουν σε φυσικούς και μαθηματικούς κανόνες αλλά που αν δεν υπήρχε η ανθρώπινη εμπειρία και διαίσθηση θα έμεναν για πάντα αφανείς. Έτσι ο άνθρωπος λειτουργεί με το σώμα και την ύπαρξη του μέσα στην πόλη και ανάλογα με τα αποτελέσματα των λειτουργιών αυτών προκύπτουν αφαιρετικοί κανόνες. Το Συντακτικό του Χώρου αποτελεί μερική και μισοτελειωμένη αντιμετώπιση των σχέσεων μεταξύ του ανθρώπου και του δομημένου περιβάλλοντος ενώ ταυτόχρονα η μοντέρνα Φαινομενολογία αντιλαμβάνεται πλήρως την ποικιλία και την διαφορετικότητα της ανθρώπινης εμπειρίας στο περιβάλλον.¹¹⁶

Η Κοινωνική Φυσική έχει ως πρωταρχική ενασχόληση το φαινόμενο της *Ανάδυσης του Δικτύου (Network Emergence)* στην πόλη. Φαινόμενο κατά το οποίο εμφανίζονται δομές μέσω διαδικασιών κατά τη διάρκεια των οποίων οι άνθρωποι διαμορφώνουν νέες σχέσεις και προσθέτουν νέα οικοδομήματα στην πόλη. Άλλο ένα φαινόμενο σε άμεση σχέση με την Κοινωνική Φυσική είναι η *Επικουρία του Δικτύου (Network Agency)*. Σύμφωνα με αυτό, τα

οικοδομήματα που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια δημιουργίας του δικτύου παίζουν έναν ανεξάρτητο και κρίσιμο ρόλο στο σχηματισμό των λειτουργικών δυναμικών του συστήματος. Η δικτυακή επικουρία αποκτά τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα κατά τη διάρκεια δημιουργίας της πόλης. Στα πλαίσια αυτά το οδικό δίκτυο διαμορφώνει την κίνηση, που με τη σειρά της διαμορφώνει τα μοτίβα χρήσεων γης, τα οποία μέσω των επιρροών της κίνησης οδηγούν στην τροποποίηση του δικτύου και των χρήσεων γης οδηγώντας στην τελική χαρακτηριστική μορφή της πόλης. Δηλαδή σε ένα δίκτυο πρωτευόντων και δευτερευόντων σημείων ή συγκεντρώσεων, πιθανόν με διαφορετικές κλίμακες και πυκνότητες, που τα ενώνουν κανάλια διαφορετικών μεγεθών.¹¹⁷ Σύμφωνα με τον Hillier ο πρωταρχικός αστικός μηχανισμός της Κοινωνικής Φυσικής είναι η Έλξη (*Attraction*) και η πρωταρχική της έκφραση είναι μέσω της Απόστασης (*Distance*). Η κίνηση αποτελεί τότε μία λειτουργία έλξης η οποία καθορίζεται από την απόσταση. Έτσι η έλξη περιγράφεται με όρους πυκνοτήτων υπό κλίμακα και σε σύνδεση με την εκάστοτε τοποθεσία οδηγώντας στην δημιουργία διακριτών ζωνών, τοποθεσιών και σημείων.¹¹⁸

Σύμφωνα με τον Seaman το Συντακτικό του Χώρου είναι φαινομενολογικό από την άποψη ότι ορίζεται με βάση την δημιουργία και το βίωμα του χώρου από τον άνθρωπο. Έτσι, είτε σε προσχέδια χαρτών είτε σε αλγορίθμους μπορεί κανείς να αναγνώσει την φαινομενολογική υπόσταση του χώρου σε επίπεδο τοπικό (*Local*) ενώ τη διαμόρφωση του, σε επίπεδο παγκόσμιο (*Global*). Η πόλη λοιπόν συνεχώς μεταλλάσσεται καθώς τροποποιείται η κίνηση και οι χρήσεις γης, ενώ για ακόμη μία φορά επαληθεύεται ότι η μορφή της πόλης εξαρτάται από την ανθρώπινη εμπειρία και επιθυμία.¹¹⁹ Οι Hillier και Iida αναφέρουν το πώς μπορεί να προκύψει γνωστικό υλικό από τα μοτίβα συνολικών ροών κίνησης μέσα στην πόλη. Ο τρόπος που οι άνθρωποι χειρίζονται την απόσταση για να διασχίσουν την πόλη είτε μετρικά σε τοπικό επίπεδο είτε τοπολογικά και γεωμετρικά σε μεγαλύτερη κλίμακα βασίζεται πάντα στις ιδιότητες του χώρου. Έτσι σε περίπλοκα μοτίβα χώρου περιπλέκονται ανθρώπινες εμπειρίες και συμπεριφορές εντείνοντας το φαινομενολογικό χαρακτήρα της πόλης.¹²⁰

Σύμφωνα με τους Hillier και Iida το δίκτυο δεν είναι μία μεθοδολογική προσθήκη αλλά μία παραδειγματική αλλαγή. Ζητούμενο είναι η διερεύνηση της επιρροής του δικτύου στην πόλη και όχι απλά η ύπαρξη αυτού. Εάν το

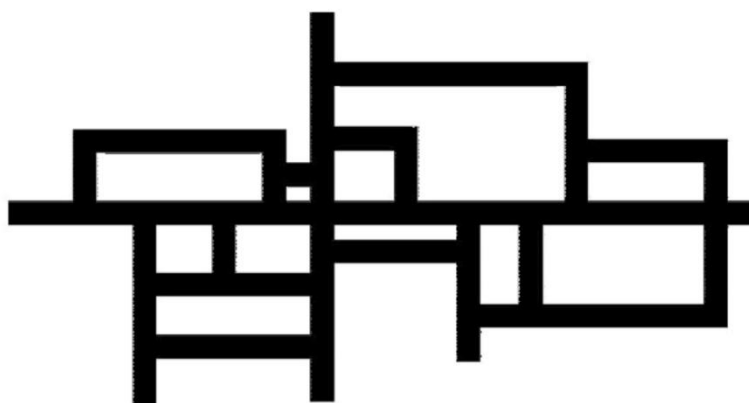
δίκτυο είναι πρωταρχικός παράγοντας στη δημιουργία μοτίβων χωρικών εγκαταστάσεων τότε δεν είναι θεωρητικά αθέμητο να έχουμε ένα δίκτυο που λόγω της επικουρίας του ορίζει και διαμορφώνει τους βασικούς δεσμούς μεταξύ συμπεριφοράς του ατόμου και χώρου.¹²¹

Παράλληλα, γίνεται η παραδοχή ότι η γεωμετρική και τυπολογική πολυπλοκότητα καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο που οι άνθρωποι κινούνται μέσα στην πόλη. Υποστηρίζεται ότι μπορούν να προκύψουν σημαντικά γνωστικά συμπεράσματα από δεδομένα συγκεντρωτικών αστικών ροών και ότι η αστική κίνηση τόσο των οχημάτων όσο και των πεζών σχηματοποιούνται περισσότερο από τις γεωμετρικές και τοπολογικές ιδιότητες του αστικού καννάβου παρά από τα μετρικά του χαρακτηριστικά.¹²² Σαν κύριο παράδειγμα χρησιμοποιείται αυτό του οδικού δικτύου, θεωρώντας το, βασικό παράγοντα διαμόρφωσης των ροών κίνησης. Η τοπολογική και η γεωμετρική πολυπλοκότητα έναντι της απόλυτης μετρικής απόστασης παίζουν κυρίαρχο ρόλο στην περιπλάνηση των κατοίκων μέσα στην πόλη ενώ ο προορισμός και η απόσταση είναι τα κυρίαρχα στοιχεία των επιλογών της περιήγησης αυτής.¹²³

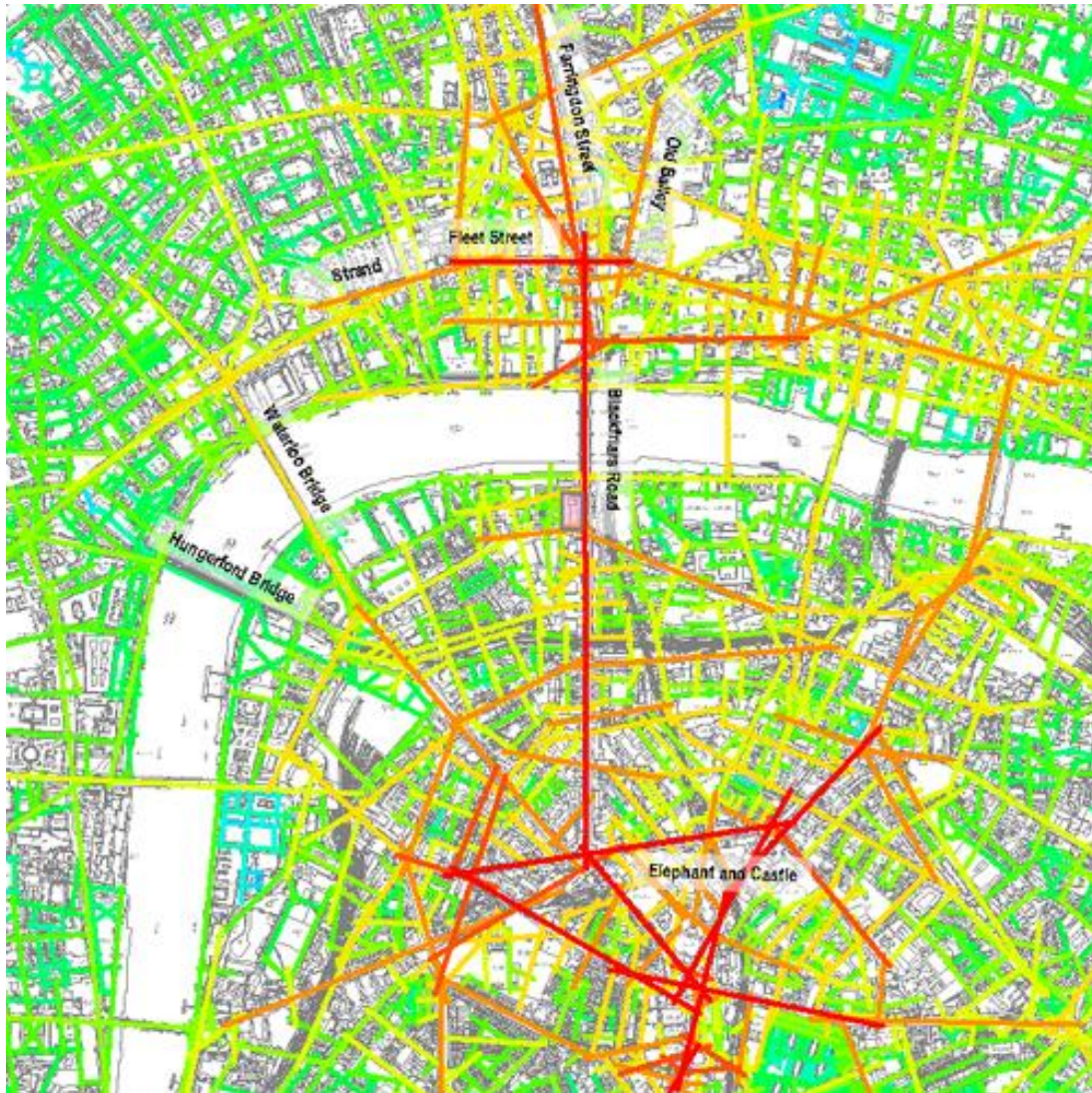
Εικόνα 4.2: Ροές κίνησης

Η κίνηση του ατόμου δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία ούτε ενός βήματος. Αντιθέτως τις περισσότερες φορές είναι προγραμματισμένη και απαρτίζεται από ν-αριθμό βημάτων. Εξετάζοντας τη φύση της ανθρώπινης κίνησης οι Hillier και Iida αναγνωρίζουν σε αυτή δύο βασικά χαρακτηριστικά. Το πρώτο είναι η επιλογή του προορισμού από το σημείο εκκίνησης (*to-movement*) και το δεύτερο τα ενδιάμεσα σημεία από τα οποία πρέπει να περάσει κανείς ώστε να φτάσει από την εκκίνηση στον προορισμό του (*through-movement*). Στην περίπτωση επιλογής προορισμού λαμβάνονται υπόψη οι ατομικές επιθυμίες. Πάραυτα, στατιστικά δεδομένα έχουν αποδείξει ότι τις περισσότερες φορές οι κοντινοί στα κέντρα αστικοί προορισμοί είναι πιο συχνοί από τους μακρινούς. Η προτίμηση ενός κοντινού από το σημείο εκκίνησης κέντρου ως προορισμό είναι επίπτωση του αστικού δικτύου. Παράλληλα, και στην περίπτωση επιλογής των ενδιάμεσων στάσεων-κόμβων κυρίαρχο ρόλο παίζουν τόσο οι διαδρομές και οι αποστάσεις μεταξύ των δευτερευόντων κέντρων όσο και το πλήθος των κόμβων αυτών. Παρατηρείται με αυτόν τον τρόπο ότι τόσο στην επιλογή του προορισμού όσο και της διαδρομής προς αυτόν οι επιρροές του δικτύου στις επιλογές είναι άκρως καθοριστικές.¹²⁴

Εικόνα 4.3: Απεικόνιση των δικτυακών ροών κίνησης μίας περιοχής

Οι δύο ακαδημαϊκοί καταλήγουν στο ότι, όπως και το Συντακτικό του Χώρου υποστηρίζει, η διαμόρφωση των αστικών μοτίβων κίνησης οφείλεται στην γεωμετρική και τοπολογική αρχιτεκτονική του μεγάλης κλίμακας αστικού καννάβου. Έτσι η αρχιτεκτονική του οδικού δικτύου, τόσο γεωμετρικά όσο και τοπολογικά, μέσα από την επιρροή των ροών κίνησης θα ήταν επιθυμητό να επηρεάσει την εξέλιξη των μοτίβων χρήσεων γης και γενικότερα το σύνολο της ζωής στην πόλη.¹²⁵

Εικόνα 4.4: Χαρτογράφηση των ροών κίνησης στο Λονδίνο μέσω ειδικού λογισμικού

Στα συμπεράσματα των επιστημονικών εργασιών τους, οι Hillier και Iida διαπιστώνουν ότι για να υπάρξει κατανόηση της λειτουργίας της πόλης σαν κοινωνικοφυσικό σύστημα, σε μικροσκοπικό αλλά και μακροσκοπικό επίπεδο χρειάζονται φαινομενολογικές αρχές του χώρου και της απόστασης, σαν ένας καθρέφτης που αντικατοπτρίζει το πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται το χώρο και πως επίσης αντιδρούν στα περίπλοκα χωρικά μοτίβα που αντιμετωπίζουν μέσα στις πόλεις. Σύμφωνα με τον μαθηματικό Leibniz ο χώρος είναι μία ψευδαίσθηση που ορίζεται από την παράθεση αντικειμένων σε αυτόν, όπως αντίστοιχα και ο χρόνος είναι μία ψευδαίσθηση διαδοχής γεγονότων. Ανάλογη είναι και η αντιμετώπιση του Συντακτικού του Χώρου, όπου η τοποθέτηση οικοδομημάτων στο χώρο προκαλεί μέσω μαθηματικών νόμων χωρικές δομές και μοτίβα που καθορίζουν την μορφή της πόλης.

- ⁹⁸ Bey Hakim, *T.A.Z: The Temporary Autonomous Zone, Ontological Anarchy, Poetic Terrorism*, 1985, Autonomedia, 1991, σελ.20
- ⁹⁹ Ibid., σελ.1
- ¹⁰⁰ Ibid., σελ.21
- ¹⁰¹ Ibid.
- ¹⁰² Ibid., σελ.23
- ¹⁰³ Ibid., σελ.4-5
- ¹⁰⁴ Ibid., σελ.6-7
- ¹⁰⁵ Ibid., σελ.7
- ¹⁰⁶ Ibid., σελ.9
- ¹⁰⁷ Ibid., σελ.11
- ¹⁰⁸ Ibid., σελ.6
- ¹⁰⁹ Hillier Bill, *Between Social Physics and Phenomenology: explorations towards an urban synthesis?*, 2005, σελ.3-4
- ¹¹⁰ Ibid., σελ.4-5
- ¹¹¹ Ibid., σελ.6
- ¹¹² Ibid., σελ.8
- ¹¹³ Ibid., σελ.7
- ¹¹⁴ Ibid., σελ.8
- ¹¹⁵ Ibid., σελ.11
- ¹¹⁶ Ibid., σελ.12
- ¹¹⁷ Ibid., σελ.14
- ¹¹⁸ Ibid., σελ.14-15
- ¹¹⁹ Ibid., σελ.19
- ¹²⁰ Ibid., σελ.20
- ¹²¹ Ibid., Ibid
- ¹²² Hillier Bill, Iida Shinichi, *Network effects and psychological effects: a theory of urban movement*, 2005, σελ.553
- ¹²³ Ibid., σελ.553-554
- ¹²⁴ Ibid., σελ.556-557
- ¹²⁵ Ibid., σελ.562

Προς έναν σημειακό ανασχεδιασμό του αστικού χώρου

5.1 Εξαγωγή βασικών μεθοδολογικών εργαλείων

Η **Ψυχογεωγραφία** αποδεικνύεται από τα βασικότερα μεθοδολογικά εργαλεία σχεδιασμού της πόλης. Οι επιρροές του γεωγραφικού χώρου στον ανθρώπινο ψυχισμό αλλά και της ανθρώπινης επιλογής και εμπειρίας στο περιβάλλον είναι βασικά στοιχεία καθορισμού χωρικών παραμέτρων.

Η **περιπλάνηση** αποτελεί τη βασική μέθοδο πραγμάτωσης της Ψυχογεωγραφίας. Αποτελεί ένα είδος *αυτόματης γραφής*, κατά την οποία ο περιπλανώμενος υπακούοντας στην *επιθυμία* και τα *ένστικτα* του, περιδιαβαίνει την πόλη. Το μέσο είναι το ίδιο το ανθρώπινο σώμα, αυτό που δρά, αφήνοντας ίχνη των διαδρομών που πραγματοποιεί. Η Ψυχογεωγραφία στοχεύει στην διαμόρφωση του αστικού μέλλοντος μέσα από βιωματικές διεργασίες και εμπειρίες που η ίδια η πόλη προκαλεί. Λειτουργούμε με το σώμα μας μέσα στην πόλη επιφέροντας αλλαγές αρχικά στην μικροκλίμακα αυτής και έπειτα σε γεωγραφικό και τοπολογικό επίπεδο στην μακροκλίμακα της.

Αμφισβητήσιμο είναι, το κατά πόσον ισχύει το *τυχαίο* και το *υποκειμενικό*. Αυτό συμβαίνει καθώς οι επιθυμίες και η ψυχολογική συνιστώσα είναι στοιχεία άμεσα εξαρτώμενα από τα στοιχεία του χώρου, τις κλιματολογικές συνθήκες, τους βιολογικούς παράγοντες, τα μέσα πραγμάτωσης της περιπλάνησης, τον διαθέσιμο χρόνο κα. Η πόλη μεταλλάσσεται και είναι άμεσα εξαρτώμενη από την *ανθρώπινη εμπειρία*. Στα πλαίσια αυτής της μετάλλαξης προκύπτουν *νέα μοτίβα χώρου* που με τη σειρά τους μορφοποιούν την μικροκλίμακα και την μακροκλίμακα της πόλης. Οι δυναμικές που προκαλούν τις αλλαγές αυτές προκύπτουν τόσο από την *τάση για αλλαγή* που υπάρχει στην φύση, όσο και από τις συνεχώς μεταλλασσόμενες επιθυμίες και ανάγκες του ατόμου.

Παράλληλα, μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για την χρήση της Ψυχογεωγραφίας στον σχεδιασμό της πόλης μέσα από θεωρήσεις των Καταστασιακών και του Debord, του Benjamin και του Simmel ή και

σύγχρονων μας όπως ο Hakim Bey και ο Bill Hillier. Έχοντας τις ρίζες της σε Ντανταϊστικά πρότυπα η περιπλάνηση ως μέθοδος αστικής ανάγνωσης μετράει περίπου έναν αιώνα ζωής, εξακολουθώντας να οδηγεί η μελέτη της σε συμπεράσματα όπως αυτά που διαμορφώνουν την σύγχρονη φαινομενολογική αντίληψη για την πόλη και την **σημειακή αντιμετώπιση** των χωρικών και μη δικτύων της.

Η **«γέφυρα»** μεταξύ φυσικής και ανθρωπογενούς πόλης, που ο Hillier υποστηρίζει ότι υπάρχει, θα μπορούσε να αποτελέσει το πρώτο βήμα του αστικού σχεδιασμού και ανασχεδιασμού τόσο με όπλα την Κοινωνική Φυσική όσο και την Φαινομενολογία. Υιοθετούμε την αντίληψη της επιθυμητής γεφύρωσης των δύο αυτών άκρων, θεωρώντας ότι η Φαινομενολογία και η πρωταρχική ανθρώπινη εμπειρία, στην οποία αυτή στηρίζεται, είναι η πρώτη ύλη μας. Ελπίζοντας στην αλήθεια και στον παγκόσμιο και διαχρονικό χαρακτήρα των ντανταϊστικών και σουρεαλιστικών ιδεών των αρχών του 20^{ου} αιώνα, πιστεύουμε στην πρωταρχική σημασία των επιθυμιών και του ενστίκτου μας, λειτουργούμε με έναν αυθόρμητο-αυτόματο τρόπο και αναδιαμορφώνουμε την κοινωνία και τον χώρο.

Οι Καταστασιακοί αποτελούν όχι μόνο παράδειγμα της εφαρμογής των θεωρητικών αρχών της περιπλάνησης αλλά και της ρηξικέλευθης αστικής ανάγνωσης μέσω της **δόμησης καταστάσεων**. Υποστηρίζεται η ύπαρξη σκηνοθετημένων συμβάντων μέσα στον ιστό της πόλης, δημιουργώντας νέες χωρικές συνθήκες, που με τη σειρά τους είναι άκρως καθοριστικές τόσο στην αναλυτική όσο και στην συνθετική διαδικασία, του μεταβαλλόμενου με βάση την επιθυμία, σχεδιασμού της πόλης.

Στα πλαίσια αυτών των συμβάντων, προκύπτουν **δίκτυα σκηνοθετημένων λειτουργιών και χώρων** μέσα στην πόλη. Αυτή η διαδικασία διαμορφώνει μία *κατακερματισμένη εικόνα* για την πόλη όπως αυτή της Naked City του Debord. Υπάρχουν σημεία του αστικού ιστού που λειτουργούν ως κομβικά σημεία συγκεντρώσεων, ενώ μεταξύ αυτών υπάρχουν βέλη που τα ενώνουν αντιπροσωπεύοντας τις μεταξύ τους σχέσεις μέσα από διαδρομές-πορείες που διαμορφώνει η ανθρώπινη Ψυχογεωγραφική εμπειρία. Η αντιμετώπιση αυτή καθιστά τους *ενδιάμεσους-λευκούς τόπους* του χάρτη ορατούς. Είναι αυτοί οι *τρίτοι* χώροι στους οποίους φαινομενικά δεν συμβαίνει τίποτα το σημαντικό αλλά στην ουσία από μόνοι

τους λειτουργούν σαν τα κομμάτια που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν τον αρνητικό-συμπληρωματικό χάρτη της Ψυχογεωγραφικής Naked City. Ο χάρτης αυτός είναι κάθε άλλο παρά περιγραφικός, καθώς σκοπός του είναι η ανάδειξη και χαρτογράφηση αφαιρετικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ σημείων του χώρου. Τα σημεία αυτά μαζί με τις μεταξύ τους συνδέσεις χαρτογραφούν την ανθρώπινη εμπειρία και παρέχουν τη δυνατότητα παράθεσης και σύγκρισης πολλων διαφορετικών ατομικών επιλογών, που ίσως τελικά να μπορούν να οδηγήσουν σε εξαγωγή συμπερασμάτων για την κίνηση του ατόμου μέσα στον αστικό χώρο.

Πώς θα μπορούσαν λοιπόν στα πλαίσια μίας σύγχρονης κοινωνίας να συνδιαστούν έμπρακτα τα παραπάνω μεθοδολογικά εργαλεία με κατεύθυνση την ανάλυση και τον ανασχεδιασμό του χώρου σε υφιστάμενα αστικά μορφώματα;

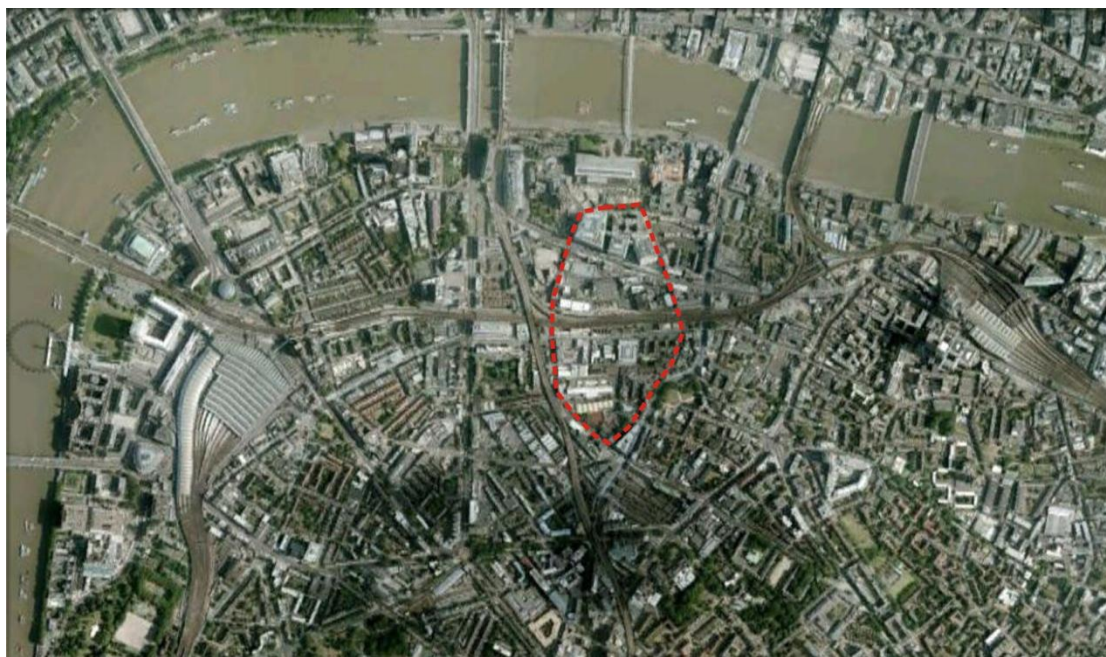
Θα επιχειρηθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό έχοντας ως παράδειγμα πρακτικής εφαρμογής των θεωριών που αναλύθηκαν, τη μελέτη του Bankside Urban Forest στο Λονδίνο, των αρχιτεκτόνων WWM.

5.2 Το παράδειγμα του Bankside Urban Forest των WWM Architects

Οι αρχιτέκτονες WWM (Witherford Stephen, Watson Christopher, Mann William) ξεκίνησαν την συνεργασία τους το 1997 ενώ δημιούργησαν το από κοινού γραφείο τους το 2001 με βασικό στόχο την διερεύνηση του κοινωνικού ρόλου της αρχιτεκτονικής. Παράλληλα, ασκούσαν την μέθοδο της περιπλάνησης τόσο στο κέντρο όσο και στην περιφέρεια του Λονδίνου ενώ υποστηρίζαν ότι η προσεκτική παρατήρηση, η αναγνώριση της αλληλεπίδρασης μεταξύ πόλης και τοπίου και η αμοιβαία εξάρτηση των δημόσιων κτηρίων και των καθημερινών ενασχολήσεων των κατοίκων είναι σημεία κομβικά στην ανάλυση της πόλης και κατ'επέκταση στην ανασύσταση και τον ανασχεδιασμό αυτής.¹²⁶ Οι WWM στα έργα τους πραγματεύονται το κοινό πεδίο στο οποίο στηρίζεται η αρχιτεκτονική, ο δημόσιος χώρος και ο

αστικός σχεδιασμός καθώς και τον τρόπο που αυτά επιδρούν στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων. Σχεδιάζουν χώρους που καθορίζουν και καθορίζονται από την δημόσια εμπειρία στο χώρο.

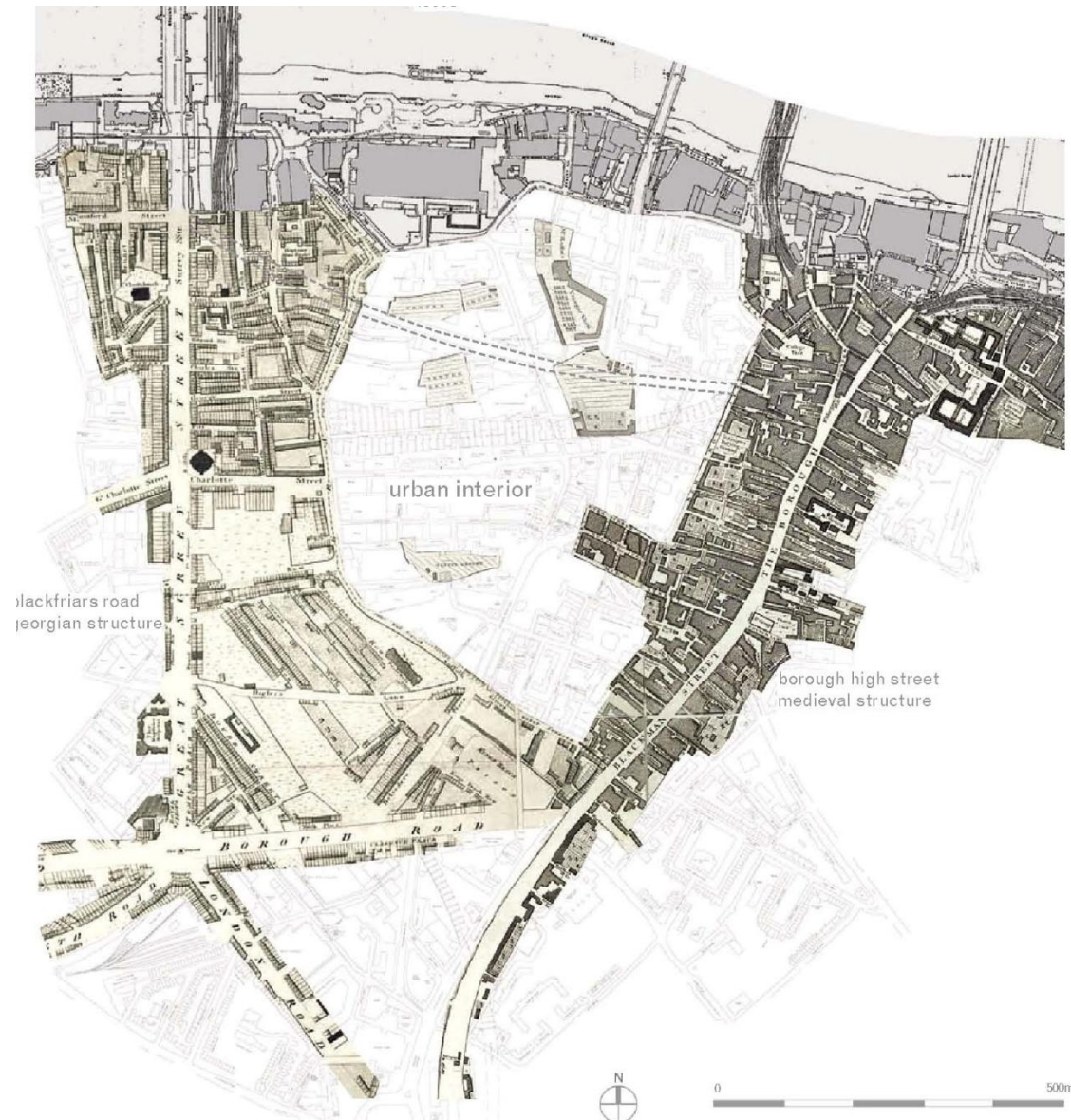
Ένα από τα πιο σημαντικά τους έργα είναι η πρόταση για το Bankside Urban Forest (Παρόχθιο Αστικό Δάσος) στη νότια όχθη του Τάμεση, στην περιοχή Southwark στο Λονδίνο. Η πρόταση αυτή κατατέθηκε το 2007 στα πλαίσια διαγωνισμού και επικράτησε μέσα από συνολικά 11 προτάσεις. Βασικός στόχος της μελέτης ήταν η υποβαθμισμένη περιοχή που μελετήθηκε να ανασχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να εξισορροπηθεί το επιθυμητά αναπτυσσόμενο εσωτερικό της με την ανεξέλεγκτα αναπτυσσόμενη λόγω των επιχειρήσεων περιφέρεια του. Αξιολογώντας τις φέρουσες ικανότητες της δημόσιας σφαίρας οι WWM προτείνουν βελτιώσεις σε ανοιχτούς χώρους και ενοποιητικές διαδρομές θέλοντας να ρυθμίσουν και να ισορροπήσουν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κατοίκων, των εργατών, των επισκεπτών και των τοπικών θεσμών και οργανισμών.

Εικόνα 5.1: Εντοπισμός της περιοχής μελέτης

Στην μελέτη αυτή, πρωταρχικό ρόλο παίζει η διαμόρφωση ενός πλαισίου δημόσιας ζωής, στην περιοχή που εκτείνεται από την νότια όχθη του Τάμεση μέχρι τα όρια του Blackfriar Road στα Δυτικά και της Borough High Street στα Ανατολικά. Η εργοδοσία της μελέτης ανατέθηκε από τους: Better Bankside (Οργανισμός Διαχείρισης των Παρόχθιων Περιοχών), London Borough of

Southwark (Δημοτική Επιχείρηση της περιοχής Southwark), The Architecture Foundation (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων), Tate Modern, Transport for London (Οργανισμός Συγκοινωνιών Λονδίνου), και τους οργανισμούς Land Securities, Cross River Partnership και Native Land.

Εικόνα 5.2: Καθορισμός του αστικού εσωτερικού και των ορίων αυτού

Αναπτυξιακά μοτίβα κατά τη διάρκεια των αιώνων επικάθησαν σαν στρώσεις το ένα πάνω στο άλλο, διαμορφώνοντας την υποβαθμισμένη και πολυπολιτισμική αυτή περιοχή. Η κατασκευή τόσο οδογεφυρών όσο και της Southwark Street στο βόρειο τμήμα της περιοχής ενέτειναν την αποκοπή του αστικού αυτού χώρου από ποικίλες δραστηριότητες και χρήσεις γειτονικών χώρων. Το εσωτερικό αυτής της περιοχής χαρακτηρίζεται από ήσυχους

ανοιχτούς χώρους με έντονη τοπική ταυτότητα λειτουργώντας σαν εξισορροπητικό στοιχείο στην αυξανόμενη και ανεξέλεγκτη επιχειρηματική και κατ'επέκταση δομική και κατασκευαστική ανάπτυξη στα άκρα της περιοχής μελέτης.

Το αστικό αυτό «δάσος» υπακούει στις εξείς πέντε βασικές αρχές: α) Στις ευκαιρίες για παγίωση της δημόσιας σφαίρας μέσα από χωρικές ποιότητες τοπικού χαρακτήρα, οδηγώντας με αυτόν τον τρόπο στην κοινωνική δέσμευση απέναντι στον χώρο, β) Στο χαρακτηρισμό και την ανάδειξη της περιοχής βασιζόμενοι στις ήδη υπάρχουσες χωρικές ποιότητες των μη γραμμικών δρόμων και διαδρομών, των αστικών κενών και των συστάδων από θολωτούς και σκεπασμένους χώρους, γ) Στις επαναστατικές αλλαγές που διαδραματίζονται συνδυάζοντας ήδη υπάρχουσες μελέτες με νέες οπτικές και λύσεις, δ) Στην οικολογική αντιμετώπιση της αστικής αναδημιουργίας, διαμορφώνοντας αυτάρκη και οικονομικά χωρικά δίκτυα που δημιουργούν νέες αστικές ισορροπίες και ε) Στην ύπαρξη μίας πολυσυλλεκτικής μελέτης που βασίζεται σε αρχές και λειτουργίες του χώρου, που απευθύνονται σε όλους, αυτόχθονες και μή, στα πλαίσια παγίωσης της δημόσιας σφαίρας.

Η συγκεκριμένη περιοχή έχει έντονο ιστορικό χαρακτήρα αντανakλώντας την καίριας σημασίας τοποθεσία της μέσα στην πόλη του Λονδίνου. Τοπόσημα όπως η Γέφυρα του Λονδίνου (London Bridge) που ήταν μέρος συνάντησης των ταξιδιωτών και των οδοιπόρων, η Tate Modern, το Πανεπιστήμιο της Νότιας Όχθης, ο σταθμός τρένων Waterloo, ο Καθεδρικός Ναός του Southwark και το μοναστήρι του Αγ.Θωμά (πλέον νοσοκομείο) χαρακτηρίζουν την περιοχή. Το 1769 η ολοκλήρωση της Blackfriars Bridge οδήγησε σε ένα πιο επίσημο αστικό μοντέλο οικοδομικών τετραγώνων με πυκνές μορφές πολυκατοίκησης. Η περιοχή μελέτης κατά τη διάρκεια ανοικοδόμησης της ευρύτερης περιοχής έμεινε σχετικά ανέπαφη από την ανάπτυξη αυτού του είδους ενώ κατοικήθηκε σε μικρότερη κλίμακα αφήνοντας αρκετά κενά μέσα στον πυκνοδομημένο αστικό περίγυρο.

Η μελέτη βασίζεται στην διαμόρφωση χώρων φύτευσης με την ένταξη στο χώρο δέντρων, κατακόρυφης φύτευσης, αντιπροσωπευτικών δειγμάτων δημόσιας τέχνης ή και μέσα από την πολλές φορές έντονη διαμόρφωση του τοπίου και του φωτισμού με σκοπό την δημιουργία «σκηνικών», με σκοπό την νοηματοδότηση του δάσους σαν χώρο. Παράλληλα, προωθείται η βελτίωση

του δικτύου των διαδρομών για τους πεζούς και τα ποδήλατα με απώτερο σκοπό το βέλτιστο βιωτικό επίπεδο για τους κατοίκους. Τα μέσα στην κατεύθυνση αυτή είναι βελτιώσεις στο οδικό δίκτυο με γνόμωνα τον πεζό, πεζοδρομήσεις, εισαγωγή φύτευσης και εικαστικών δρόμενων στα πλαίσια μίας ευρύτερης *αστικής αναγέννησης (Urban Renaissance)*. Οι WWM σε αυτήν την κατεύθυνση σχεδίασαν μία στρατηγική και προτάσεις διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο άμεσης δράσης αλλά και μελλοντικής ανάπτυξης. Απώτερος σκοπός τους, η δημιουργία ενός νέου δημόσιου χώρου που θα βελτιώσει τις «ατμόσφαιρες» της περιοχής.

Εικόνα 5.3: Χάρτης με τα τοπόσημα της περιοχής

Πρωταρχικό εργαλείο στην μέθοδο που ακολούθησαν οι WWM είναι η ακριβής ανάλυση των κοινωνικών και χωρικών παραμέτρων της περιοχής. Αρχικά ο συγγραφέας και περιβαλλοντολόγος Ken Worpole παρείχε στους μελετητές σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τις κοινωνικές και ιστορικές δυναμικές της περιοχής, ενώ ο φωτογράφος Philipp Ebeling κατέγραψε με το φωτογραφικό του φακό τις προσωπικές διαδρομές των κατοίκων και των

επισκεπτών στην περιοχή. Το πώς οι κάτοικοι χρησιμοποιούν και βιώνουν το δημόσιο χώρο μέσα από μικρές καθημερινές πρακτικές ήταν από τα κύρια κριτήρια της ανάλυσης αυτής.

Εικόνα 5.4: Ανάλυση δυνατοτήτων οπτικής από τις πιο έντονες (με κόκκινο) στις πιο ήπιες (με μωβ)

Οι WWM δίνουν μεγάλη σημασία στον τρόπο με τον οποίο οι πεζοί περιδιαβαίνουν την πόλη, ενώ συμπεραίνουν ότι η κίνηση αυτή δεν είναι πάντα απόρροια των πιο σύντομων διαδρομών. Αντιθέτως είναι μία διεργασία πολύπλοκη και υποσυνείδητη στην οποία πρωταρχικό ρόλο παίζει το δίκτυο των δρόμων και τα εκάστοτε κτήρια που αποτελούν πόλους έλξης κατά την διάρκεια της περιδιάβασης αυτής. Παράλληλα, οι μελετητές χρησιμοποιούν την οπτική σαν μέσο ανάγνωσης του τρόπου που οι πεζοί αντιλαμβάνονται το χώρο καθώς μετακινούνται στο επίπεδο του δρόμου. Σύμφωνα άλλωστε με τον Ken Worple «Περπατώντας κατά μήκος των όχθων του ποταμού,

βλέπεις κτήρια μακρινά μέσα από στενά περάσματα και χαραμάδες. Δεν είναι πολλά, αλλά αυτές οι περιστασιακές εκκεντρικές οπτικές θα έπρεπε να διατηρηθούν.»¹²⁷

Η παρατήρηση και η ανάλυση των υφιστάμενων χρήσεων γης και οι αλλαγές που η πρόταση θα επιφέρει σε αυτές είναι ένα άκρως σημαντικό ζήτημα που λαμβάνεται υπόψη στη συγκεκριμένη μελέτη. Παρατηρείται έντονη συνύπαρξη κατοικίας και πολιτιστικών και επιχειρηματικών κέντρων ενώ υποστηρίζεται ότι αυτοί που χρησιμοποιούν τα κεντρικά σημεία της περιοχής εκ των πραγμάτων υποκύπτουν στην παθητική εποπτεία και χρήση των μικρών ανοιχτών χώρων.

Εικόνα 5.5: Χάρτης χρήσεων γης

«Το να χαθεί κάποιος μέσα σε μία πόλη- όπως κάποιος χάνεται μέσα σε ένα δάσος- θέλει μία διαφορετική παιδεία. Οι πινακίδες και τα ονόματα των

δρόμων, οι περαστικοί, οι στέγες και τα κιόσκια ή τα μπαρ πρέπει να μιλούν στον περιπλανητή σαν ένα πεσμένο κλαδί που σπάει όταν το πατάς μέσα στο δάσος, σαν το ραγδαίο πρόσταγμα ενός πουλιού που βρίσκεται κάπου μακριά, σαν την ξαφνική γαλήνη ενός ξέφωτου με ένα κρίνο να ορθώνεται στη μέση του» , Walter Benjamin, *A Berlin Chronicle*

Μεγάλη σημασία δίνεται και στον τρόπο που βιώνεται η πόλη μέσα από την καθημερινή μετακίνηση των κατοίκων. Στα πλαίσια της μελέτης των WWM σχεδιάστηκαν χάρτες καταγραφής των πιο συχνών διαδρομών των κατοίκων και σημείων ενδιαφέροντος μετά από συνεντεύξεις που οι ίδιοι έδιναν. Στους χάρτες αυτούς παρατηρείται η δημιουργία δικτύου διαδρομών επιθυμητών προορισμών. Καταγράφονταν οι αφετηρίες και οι προορισμοί με τρόπο γραμμικό. Από τους πιο δημοφιλείς προορισμούς μέσα στην πόλη ήταν αυτός της νότιας όχθης του ποταμού.

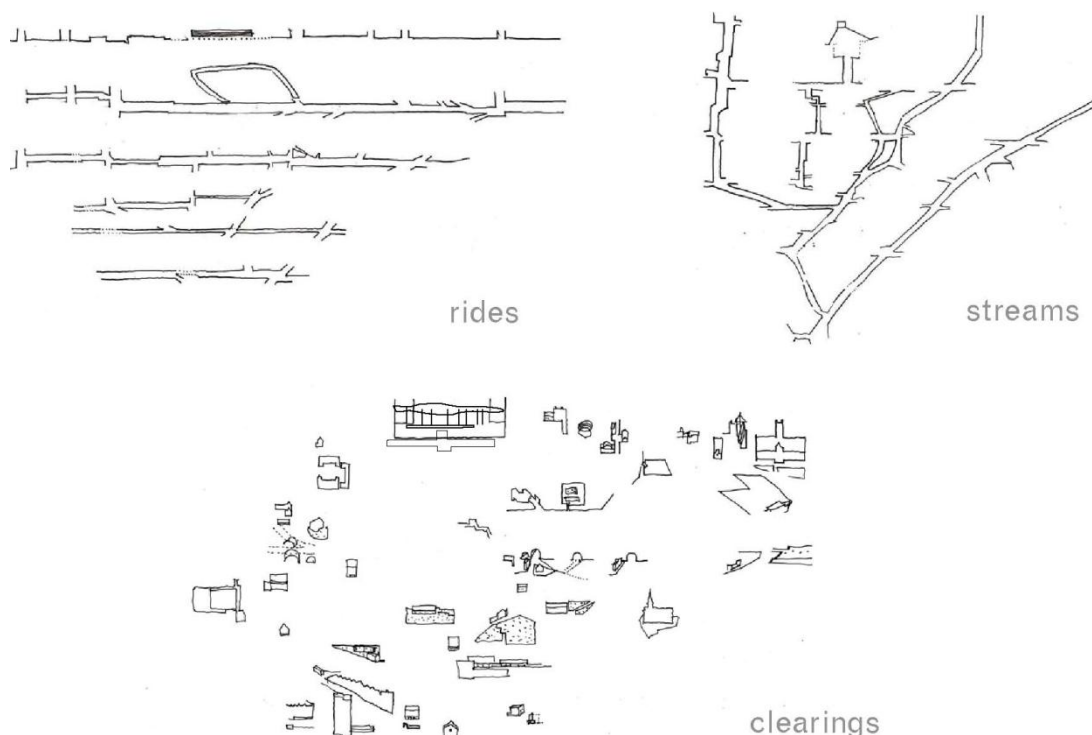
Εικόνα 5.6: Καθημερινές πορείες των κατοίκων

Εικόνα 5.7: Τοποθεσίες ενδιαφέροντος

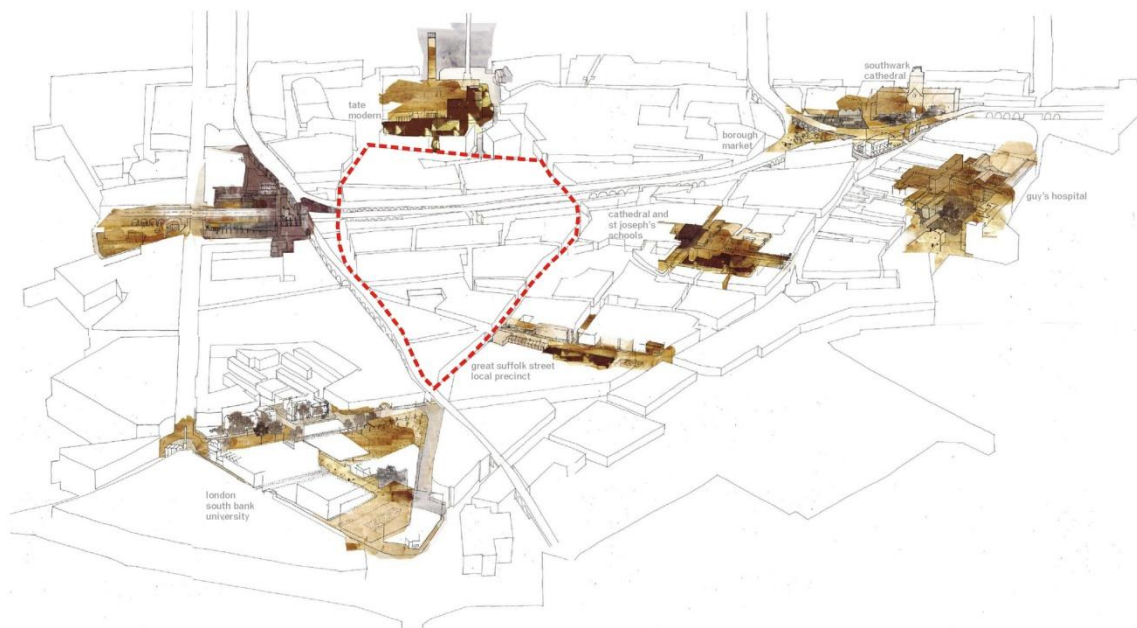
Οι WWM απομονώνουν τα στοιχεία του χώρου αντιμετωπίζοντας αφαιρετικά τα συνθετικά τους εργαλεία. Οι γραμμικές διαδρομές (*Rides*), τα διακλαδιζόμενα μονοπάτια (*streams*) και τα ανοίγματα (*clearings*) του χώρου είναι οι τρεις βασικές τυπολογίες που χρησιμοποιούν. Σύμφωνα με τον Ken Worple, «Στο δάσος δρά κανείς ελεύθερα. Δεν είναι σαν το πάρκο. Μπορείς να εισαχθείς από παντού, έχει όρια ρευστά και μεταβάλλεται συνεχώς καθώς οι περιηγητές το διασχίζουν. Μονοπάτια, διαδρομές, αλλαγές κατεύθυνσης, ξέφωτα, φυτεύσεις και ρυάκια. Η ιδέα του δάσους δεν βασίζεται στην δομή κέντρο-περιφέρεια, αλλά σε ισομοιρασμένα δίκτυα ζωντάνιας και ανταλλαγής».¹²⁷ Μέσω αυτής της πρότασης επιτυγχάνεται η αστική αναδόμηση τονίζοντας τον οικολογικό και βιώσιμο χαρακτήρα της πόλης. Παράλληλα, η πρόταση είναι φιλική στα παιδιά, κοντά στην ανθρώπινη κλίμακα και εμπεριέχει την ασφάλεια και την ευκολία του τοπικού της

χαρακτήρα. Πολιτιστικοί χώροι μπλέκονται με χώρους παιχνιδιού δημιουργώντας τάσεις στην διαμόρφωση του δημόσιου χώρου.

Εικόνα 5.8: Ειδικές χωρικές τυπολογίες: διαδρομές, ρεύματα και ανοίγματα

Έντονη είναι η τάση των WWM να αντιμετωπίζουν τον αστικό χώρο σημειακά. Σαν ένα δίκτυο χώρων και γειτονιών που σκοπό έχουν την αναδόμηση της ευρύτερης περιοχής μέσα από λύσεις τοπικού επιπέδου. Οι λύσεις αυτές στοχεύουν στην διαμόρφωση αλληλεπιδρόντων σημείων μέσα στην πόλη, με δυνατότητες αέναης δικτυακής επέκτασης. Εκτός των άλλων, θεωρούν ότι το να χάνεται κανείς μέσα στην πόλη είναι λογικό, συσχετίζοντας το λαβυρινθώδες περιβάλλον της πόλης με το λαβυρινθώδες περιβάλλον του δάσους. Σκοπός στην συγκεκριμένη περιοχή είναι η διαμόρφωση ροών που να συνδεούν διασκορπισμένα «ξέφωτα» με ιδιαίτερο χαρακτήρα, τόσο στον άξονα Ανατολή-Δύση όσο και στον Βορρά-Νότο. Το πλαίσιο της πρότασης πλέκει αυτά τα κομμάτια του δάσους σε ένα συντεταγμένο αλλά χαλαρό οικοδόμημα στο οποίο ήδη υπάρχοντα μέρη και δομημένα περιβάλλοντα συνδέονται με τα επιμέρους τμήματα της νέας μελέτης. Ο χώρος σταδιακά ωριμάζει μέσα από αυτές τις παρεμβάσεις και μεταλλάσσεται.

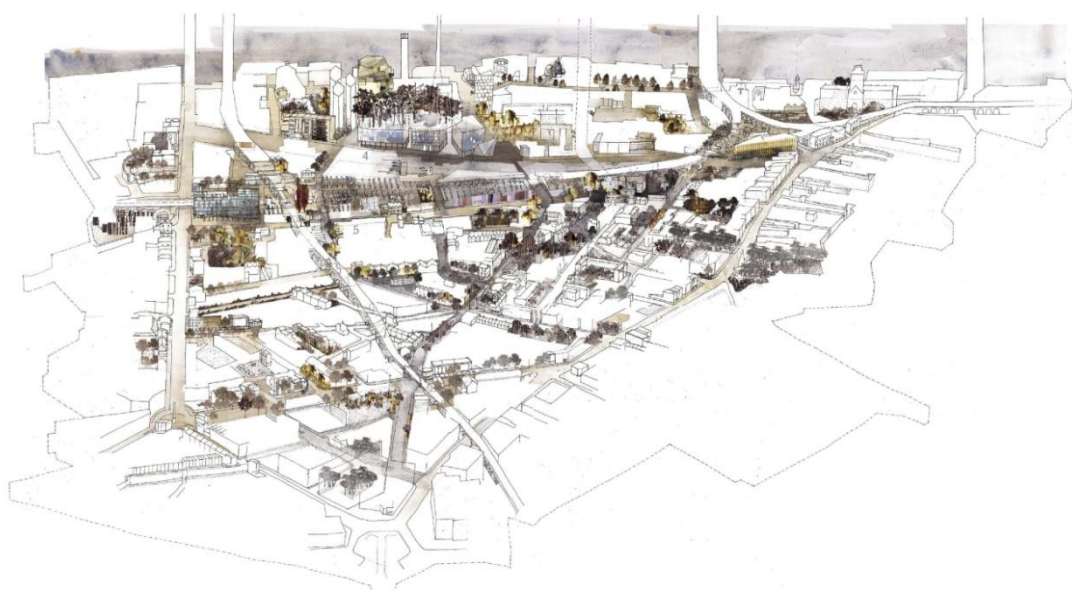
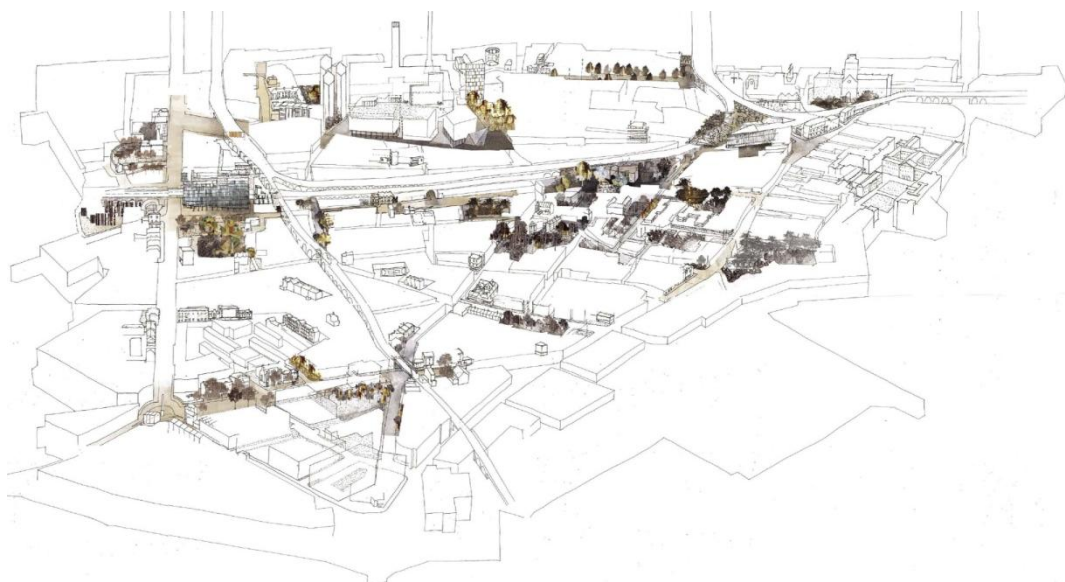

Εικόνα 5.9: Σημειακός εντοπισμός σημείων ενδιαφέροντος της γύρω περιοχής

Οι WWM αναλύοντας τον αστικό ιστό μέσα από βιωματικά χαρακτηριστικά βασισμένα στην καθημερινότητα των κατοίκων οδηγούνται στην σημειακή παρέμβαση σε καίρια σημεία της πόλης. Οι παρεμβάσεις αυτές εντείνουν τον τοπικό χαρακτήρα της περιοχής αλλά το δίκτυο που όλες μαζί διαμορφώνουν αντιπροσωπεύει μία γενικευμένη, επεκτάσιμη και σφαιρική αντιμετώπιση για την πόλη.

Εικόνα 5.10: Σημειακή παρέμβαση των WWM

Εικόνες 5.11 - 5.12 - 5.13: Καταγραφή της πορείας της πρότασης

¹²⁶ WWM Architects, *Bankside Urban Forest*, εργασία παρουσίασης της μελέτης από την ομάδα, 2007

¹²⁷ Ken Worpole, άρθρο στο *Bankside Urban Forest* των WWM, σελ.23, <http://www.wwmarchitects.co.uk/index2.php>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Τα μεθοδολογικά μας εργαλεία συνδιάζονται στα πλαίσια ανάλυσης και ανασχεδιασμού του αστικού χώρου. Ιδέες και τεχνικές που διατυπώθηκαν σχεδόν έναν αιώνα πριν μπορούν ειδομένες μέσα από ένα σύγχρονο πρίσμα να καθορίσουν σχεδιαστικές αρχές.

Αρχικά, καταλήγουμε στην ανάγνωση μίας ιδιαίτερης έκφρασης του τυχαίου και του υποκειμενικού στην διαμόρφωση των χωρικών παραμέτρων της πόλης. Μπορεί να αναφερόμαστε σε ανθρώπινη επιθυμία και εμπειρία που φαινομενικά δεν υπόκεινται σε κανόνες, όμως στην πράξη είναι οι χωρικές παράμετροι που διαμορφώνουν την αντικειμενικότητα της αστικής δράσης. Αν φανταστούμε την ανθρώπινη εμπειρία σαν μία τεθλασμένη γραμμή στο χώρο τότε οι γραμμές μας θα έχουν πολλά κοινά σημεία. Η ανθρώπινη εμπειρία θα μπορούσε μέσα από βιωματικές διαδικασίες να χαρτογραφηθεί. Όχι στα πλαίσια απλής καταγραφής αλλά σαν μία αφαιρετική αναπαράσταση που αλλάζει συνεχώς λόγω της ασταθούς φύσης της.

Η πόλη είναι ο δωσμένος καμβάς και είναι κάθε άλλο παρά λευκός. Είναι ένα κατακερματισμένο σκηνικό σαν την *Naked City* του Debord. Τα κομμένα κομμάτια είναι αυτά που έχουν προκύψει από τις *τεθλασμένες* μας όμως υπάρχουν και τα λευκά κομμάτια του καμβά που είναι εξίσου σημαντικά. Οι *λευκοί τόποι* στους οποίους φαινομενικά δεν συμβαίνει τίποτα, που η μελέτη τους όμως μπορεί να οδηγήσει σε νέες οπτικές αντίληψης του αστικού ιστού καθώς αποτελούν το αρνητικό της Ψυχογεωγραφικής χαρτογράφησης της πόλης. Ένα κλειστό κύκλωμα με δυνατότες επέκτασης.

Θα μπορούσε με τα παραπάνω δεδομένα να προκύψει μία νέα μέθοδος αντιμετώπισης και ανασχεδιασμού της πόλης; Μία μέθοδος σύμφωνα με την οποία: α) πρώτη μας ύλη είναι οι ανάγκες και οι επιθυμίες μας, β) ζούμε και κινούμαστε μέσα στην πόλη καθορίζοντας ένα δίκτυο τόπων ενδιαφέροντος γ) σχεδιάζουμε και ανασχεδιάζουμε σημειακά σε λευκό και μη.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καυκαλάς Γρηγόρης, Σπυριδώνης Κων/νος, *Μεταμοντέρνοι Καιροί*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1992

Σταυρίδης Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, 1995, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2009

Benjamin Walter , *The Arcades Project*, μετάφραση: Eiland Howard, McLaughlin Kevin , The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1999

Bey Hakim, *T.A.Z: The Temporary Autonomous Zone, Ontological Anarchy, Poetic Terrorism*, 1985, Autonomedia, 1991

Calinescu Matei, *The Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitch, Postmodernism*, 1987, Duke University Press

Debord Guy, *The Society of the Spectacle*, 1967, μετάφραση: Knabb Ken, 1994, Rebel Press, London, 2005

Deleuze Gilles, Guattari Félix, *Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια: Ο Αντι-Οιδίπους*, 1972, μετάφραση: Χατζηδήμου Κ., Ράλλα Ι., εκδ. Ράππα, Αθήνα, 1977

Huizinga Johan, *Homo Ludens: A study of the Play-Element in Culture*, 1944, μετάφραση: Routledge & Kegan Paul, London, Boston and Henley, 1971

Le Corbusier, *Η Χάρτα των Αθηνών: με προοίμιο του Jean Giraoudoux*, 1887-1965, μετάφραση: Κουρεμένος Σταύρος, εισαγωγή και επιμέλεια: Σημαιοφορίδης Γιώργος , επίμετρο: Κανδύλης Γιώργος, Προβελλέγγιος Αριστομένης , εκδ. Ύψιλον/Βιβλία, Αθήνα, 1987

Lynch Kevin, *The Image of the City*, 1918, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1960

Lyotard Jean-François, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, 1979, μετάφραση από τα γαλλικά: Bennington Geoff, Massumi Brian, εισαγωγή: Jameson Fredric, Manchester University Press, 2005

McDonough Tomas, *Guy Debord and the Situationist International: Texts and Documents*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2002

McDonough Tomas, *Situationist Space*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1994

McKenzie Wark , *50 Years of Recuperation of the Situationist International*, Princeton Architectural Press, New York, 2008

Mumford Eric, *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960*, εισαγωγή: Frampton Kenneth, 1958, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2000

Sadler Simon , *Archigram: architecture without architecture*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2005

Sadler Simon, *The Situationist City*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1999

Sennett Richard, *Η Τυραννία της Οικειότητας: Ο δημόσιος και ο Ιδιωτικός Χώρος στον Δυτικό Πολιτισμό*, μετάφραση: Μέρτικας Ν.Γιώργος, επιμέλεια: Λυκιαρδόπουλος Γεράσιμος, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1999

Simmel Georg, *Περιπλάνηση στη Νεωτερικότητα*, επίμετρο: Habermas Jürgen, επιμέλεια: Γάγγας Σπύρος, Καλφόπουλος Κ.Θ., μετάφραση: Σαγκριώτης Γιώργος, Σταθάτου Όλγα, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004

Vidler Anthony, *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1992

Wigley Mark , *Constant's New Babylon: The Hyper-Architecture of Desire*, εκδ. στα πλαίσια έκθεσης της New Babylon, Center for Contemporary Art, Rotterdam, 1998-1999

Wigley Mark, Catherine de Zegher, *The Activist Drawing: Retracing Situationist Architectures from Constant's New Babylon to Beyond*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2001

Wigley Mark , *The Architecture of Deconstruction: Derrida's Haunt*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1995

ΑΡΘΡΑ

Chatcheglov Ivan, *Formulary for a New Urbanism*, 1953, στο περιοδικό *Internationale Situasione* #1, 1958

Debord Guy, *Introduction to a Critique of Urban Geography*, στο περιοδικό *Les Lèvres Nues* #6, 1955

Debord Guy, Jorn Asger, *On Our means and Our Perspectives*, στο περιοδικό *Internationale Situanniste* #2, 1958

Debord Guy, *On the Passage of a Few Persons Through a Rather Brief Unity of Time*, 1959, <http://www.bopsecrets.org/SI/debord.films/passage.htm>

Hart Joseph, *A new Way of Walking*, στο περιοδικό *Utne Reader*, Ιούλιος/Αύγουστος 2004

Janicijevic Aleksandar, *Psychogeography now- Window to an urban future*, Τορόντο, Σεπτέμβριος 2008

Nieuwenhuis Constant, *The great game to come*, στο περιοδικό *Potlatch* #30, Ιούλιος 1959

Nieuwenhuis Constant, *Another city for another life*, στο περιοδικό *Internationale Situanniste* #2, 1958

SI 1958, *Preliminary Problems in Constructing a Situation*, στο περιοδικό *Internationale Situanniste* #1

Wollen Peter, *Bitter Victory: The Art and Politics of the Situationist International* στο βιβλίο *On the Passage of a few people through a rather brief moment in time: The Situationist International 1957-1972*, εκδ. Sussman Elisabeth, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1989

Wolman Gil J, *La plate-forme d'Alba*, στο περιοδικό *Potlatch* #27, Paris, 1956

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Hillier Bill , *Between Social Physics and Phenomenology: explorations towards an urban synthesis?*, 2005

Hillier Bill, Iida Shinichi, *Network effects and psychological effects: a theory of urban movement*, 2005

Swyngedouw Erik, Kaïka Maria, *The Making of "Glocal" Urban Modernities: Exploring the Cracks in the Mirror*, 2003

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

WWM Architects, *Bankside Urban Forest*, εργασία παρουσίασης της μελέτης από την ομάδα, 2007

ΤΑΙΝΙΑ

Debord Guy, *La Société du Spectacle*, Simar Films, 1973

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.libcom.org>

<https://revolutionaryboredom.wordpress.com>

<http://www.spacesyntax.org>

<http://www.urbagram.net>

<http://www.photoblog.urbansquares.com>

<http://ming.tv/flemming2php/>

<http://www.bopsecrets.org>

<http://www.nothingness.org/SI>

http://www.libcom.org/library/internationalr_situationiste

<http://www.phychogeo.com>

<http://www.socialfiction.org/psychogeography/unitary-urbanism.html>

<http://www.ccdc.vt.edu/sionline/index.html>

<http://www.urbansquares.com>

<http://arttattler.com/architecturemetaboliccity.html>

<http://www.megastructure-reloaded.org/archigram>

<http://greekarchitects.gr>

<http://www.tapa-idiotisgalarias.org>

<http://www.piaget.org>

<http://archigram.westminster.ak.uk>

<http://www.thelemming.com/lemming/dissertation-web/home/arcades.html>

<http://www.nytimes.com/2006/09/27/arts/design/27ten.html>

<http://www.archined.nl/en/reviews/candilis-josic-woods-dialectis-of-modernity>

http://en.nai.n/content/103073/team_10_in_photographs_movies_and_audio

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ

Το εξώφυλλο της εργασίας είναι διαμορφωμένο με βάση τμήματα του Ψυχογεωγραφικού χάρτη της Naked City του Debord

Διάγραμμα 1: McKenzie Wark , *50 Years of Recuperation of the Situationist International*, Princeton Architectural Press, New York, 2008, σελ.10

Διάγραμμα 2: <http://www.ryanraffa.com/parsons/blog/urban-drifts/>

Εικόνα 1.1: <http://www.undo.net/it/mostra/50855>

Εικόνα 1.2: <http://news.infoshop.org/article.php?story=2009debord-treasure-2>

Εικόνα 1.3: Lynch Kevin, *The Image of the City*, 1918, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1960, σελ. 47

Εικόνα 1.4: <http://www.versobooks.com/blogs/296/>

Εικόνα 1.5: <https://revolutionaryboredom.wordpress.com/tag/merlin-coverley/>

Εικόνα 1.6: <http://buttes-chaumont.blogspot.com/2009/01/un-flneur.html>

Εικόνα 1.7: Wigley Mark, Catherine de Zegher, *The Activist Drawing: Retracing Situationist Architectures from Constant's New Babylon to Beyond*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2001, σελ.69

Εικόνα 1.8: Ibid., σελ.62, 122

Εικόνα 1.9: <http://www.book.am/index.php?cPath=98>

Εικόνα 1.10: φωτογραφία από τον Nigel Henderson, <http://www.tate.org.uk/servlet/ViewWork?workid=93973&tabview=text>

Εικόνα 2.1: McKenzie, Op.cit., σελ.56

Εικόνα 2.2: <http://cryptoforest.blogspot.com/2010/10/forage-psychogeography.htm>

Εικόνα 2.3: <http://docklandsgameon.wordpress.com/2011/04/04/situation/>

Εικόνα 2.4: Wigley, de Zegher, Op.cit., σελ.26-51

Εικόνα 2.5: Wigley, de Zegher, Op.cit., σελ.26-51

Εικόνα 2.6: Wigley, de Zegher, Op.cit., σελ.92-106

Εικόνα 2.7: Wigley, de Zegher, Op.cit., σελ.109-117

Εικόνα 2.8: Wigley, de Zegher, Op.cit., σελ.70

Εικόνα 2.9: Wigley, de Zegher, Op.cit., σελ.48

Εικόνα 2.10: Wigley, de Zegher, Op.cit., σελ.113

Εικόνα 2.11: <http://benandjess.wordpress.com/2008/12/02/constants-new-babylon/>

Εικόνα 3.1: <http://users.skynet.be/ddz/mai68/slogans-68.html>

Εικόνα 3.2: Mumford Eric, *The CIAM Discourse on Urbanism*, 1928-1960, εισαγωγή: Frampton Kenneth, 1958, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2000, σελ.133

Εικόνα 3.3: Vidler Anthony, *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1992, σελ.206

Εικόνα 4.1: http://homepage.mac.com/bogronlund/3_312fall2003ref.htm

Εικόνα 4.2: <http://www.visualcomplexity.com/vc/project.cfm?id=692>

Εικόνα 4.3: Hillier Bill, Iida Shinichi, *Network effects and psychological effects: a theory of urban movement*, 2005, σελ.555

Εικόνα 4.4: <http://www.habitable.co.uk/architecture/visualising-data-space-syntax>

Εικόνα 5.1: <http://www.googleearth.com>

Εικόνα 5.2: WWM Architects, *Bankside Urban Forest*, εργασία παρουσίασης της μελέτης από την ομάδα, 2007, σελ.9

Εικόνα 5.3: Ibid., σελ.13

Εικόνα 5.4: Ibid., σελ.10

Εικόνα 5.5: Ibid., σελ.11

Εικόνα 5.6: Ibid., σελ.14

Εικόνα 5.7: Ibid., σελ.15

Εικόνα 5.8: Ibid., σελ.16

Εικόνα 5.9: Ibid., σελ.27, 28

Εικόνα 5.10: Ibid., σελ.36

Εικόνα 5.11: Ibid., σελ.29-34

Εικόνα 5.12: Ibid.

Εικόνα 5.13: Ibid.